

Harbakfjellet, umistelig og fornybart - om vindkraft, natur og landskap

Hovedfagsoppgave i geografi

Gaute R. Dahl

Geografisk institutt

Norges Teknisk.Naturvitenskaplige Universitet

Mai 2007

INNHold

ABSTRACT	5
FORORD	7
1. INNLEDNING	9
1.1. Kort om natur, kultur og landskap	13
1.2. Problemstilling.....	15
1.3. Veien videre	16
2. METODER, MULIGHETER OG BEGRENSNINGER	17
2.1 Arbeidets ulike faser.....	19
Tilnærming til studieområdet	19
Feltarbeidet	20
Bearbeidingens første fase.....	22
En ny start	23
Kalddusj og samling i bønn.	23
Endelig på sporet, analyse og bearbeiding	25
Teoretisering og problemformulering	27
Slutføringen	29
2.2 Datamaterialet.....	30
2.2.1 Intervjuer og samtaler.....	32
2.2.2 Avisreportasjer og leserbrev.....	36
2.2.3 Sakspapirer.....	37
2.2.4 Generell- og bakgrunnsinformasjon	38
2.3 Andre metodiske valg og overveielser	39
2.3.1 Hvorfor planlegging?	39
2.3.2 Hvorfor vindkraft?	40
2.3.3 Metodiske forhold knyttet til natur og landskap	40
2.3.4 Anonyme kilder.....	41
2.4 Kritisk oppsummering av metodenes begrensninger.....	43
2.4.1 Materialets omfang og innhold	43
2.4.2 Bearbeidelse, analyse og skriveprosess	44
3. TEORI	46
3.1 Faghistorisk tilbakeblikk.....	47
3.2 Den sosiale og kulturelle konstruksjonen av natur	51
3.3 Naturens egenverdi og motsetningen mellom følelser og fornuft	55
3.4 Produksjonsideologi, landskap og egen posisjon	59

4. ÅFJORD KOMMUNE	63
4.1 Kort om topografi og befolkning	63
4.2 Tekster fra midten av 1900-tallet.....	66
4.3 Gerhard Schönings reisebeskrivelser	69
4.4 Nyere trekk i Åfjord.....	71
4.4.1 Bygg og anlegg	72
4.4.2 Havbruk	72
4.4.3 Reiseliv og produksjon.....	73
4.5 Sammendrag om Åfjord	76
5. EMPIRI OG ANALYSE	77
5.1 Felles betraktninger	78
5.1.1 Energipolitikk	78
5.1.2. Bosetning og eiendomsrett.....	89
5.1.3 Oppsummering av delte betraktninger	102
5.2 Forskjeller	103
5.2.1 Uberørt natur.....	104
5.2.2 Rekreasjon på Harbakfjellet	105
5.2.3 Kvantitative målestokker og konstitusjon av fakta.....	108
5.2.4 Midlertidig eller irreversibel.....	110
5.2.5 Kjønnndimensjoner	112
5.2.6 Planleggerperspektivet.....	113
5.3 Konkluderende oppsummering	120
6. DISKUSJON, ELLER POLEMISK OPPSUMMERING	125
6.1 Hva så?.....	131
7. TAKKSIGELSER	133
8. LITTERATUR, REFERANSER OG VEDLEGG	135

LISTE OVER FIGURER

Fig. 1. Omslagsillustrasjon flyfotomontasje med planlagte vindturbiner, uten vei.	
Fig. 2. Faksimile med Harbakfjellets plassering i Norge	s. 6
Fig. 3. Faksimile med kart over planlagt vindkraftverk, mulig turbinplassering, vei og kraftlinjetilknytning	s. 11
Fig. 4. Tabell med oversikt over nøkkelinformanter	s. 33
Fig. 5. Kart over Åfjord kommune med befolkningsmønster og tidligere kommunegrenser	s. 64

Til Pappa som gikk først.
Og Mamma som gjorde alt mulig.

Figur 1. Fotomontasjen på omslaget er basert på et flyfoto over Harbakfjellet tatt fra Nord Øst. Utbygger vurderer færre og større vindturbiner enn de 33 som er illustrert og har fått konsesjon. Veganlegg er ikke tatt med.

Trykket med tillatelse fra Norsk Hydro og SWECO Grøner as

ABSTRACT

Gaute R. Dahl 2007:

Harbakfjellet, inalienable and renewable - about wind power, nature and landscape.

Master's thesis in Human Geography. Department of Geography, NTNU, Trondheim.

Facing global warming and increasing energy consumption, eyes have fallen on wind power as a renewable source of energy at the turn of the 20. century. The era of hydropower development has been said to come to an end, as nearly all Norwegian lakes, rivers and waterfalls are developed or protected against hydropower industry. Controversy on localization of hydropower has played a crucial role in this history, and is an important backdrop for this thesis.

Entering the planning of a wind-power station with 33 wind turbines on the mountain Harbakfjellet on the west coast of Trøndelag (see figure 1 and 2), the study examines how views on nature and landscape are mobilized and expressed in the formal and informal processes of planning. The combination of dossiers, local and regional newspapers and informal interviews with 10 key informants, are used to show the meanings of nature and landscape, and how they manifest themselves, in the local discourse. As important participants in the local decision process, landowners and planners, politicians and business life representatives share their views and illuminate how personal/individual experiences, as well as collective and shared cultural symbolic history is important for the foundation of knowledge. Stating in this way that knowledge is local, this local case of planning with its negotiation of meaning and struggle for power, shows how people relate differently to nature and landscape and how they make sense of their personal experiences when knowledge about their environment is established.

Borrowing a classification from Milton, (2002) views on nature is examined as 'personal' identification or a more or less impersonal or 'rational' attitude to the external environment. Further, the thesis, in line with Latour (2004), discusses briefly how the nature-culture dualism in similar ways is reproduced by many human geographers and other spokesmen for the social construction of knowledge, despite their efforts not to. The study is closed by questioning if labeling some local knowledge as alienated by romantic ideology and at the same time celebrating the local knowledge of people who make their living from the land as 'utilize-romanticist', themselves suppress and marginalize 'local heroes' who 'dare' to have a personal view on nature and promote subjective values in their landscape.

Figur 2: Faksimile av informasjonsfolder som illustrerer hvor i Norge Harbaksfjellet ligger. Trykket med tillatelse (Norsk Hydro 2003:11)

Jeg var rejsende æstetiker, skjønnånd, literat, taler, og modig som jeg er, hadde jeg bestemt mig til at trække hele vestkysten rundt som en smule åndelig orkan mod våren. Det var et vovestykke, en ren dumdristighet.

Knut Hamsun [1886](1988:26)

FORORD

”Min erfaring er at dette forvalter vi best lokalt” var setningen som førte meg til Åfjord og vindkraftplanene på Harbak, se *figur 1 og 2* (Adresseavisen 2003). Sett i lys av beskjedne erfaring med vindkraftverk i Norge, vekket den generelle tiltroen til lokal forvaltning interesse for saken. Det var fristende å undersøke om denne personlige betraktningen kunne være allmenngyldig. Men *hvilke*, eller *hvem sine* erfaringer er allmenngyldige? Og *hva* er det som forvaltes best lokalt? Eller hva er *best* og best for *hvem*?

Bare i overmott kan en hovedfagsoppgave angripe hele spekteret av slike spørsmål i fullt alvor. Alternativet ble å se nærmere på prosessen rundt planleggingen av vindkraftverket, snakke med noen involverte og danne seg et inntrykk av hva som har skjedd og hvilke tanker og følelser som er i bevegelse når et fjell skal bekles med vindturbiner. Etter å ha forkastet mange aktuelle menings- og drøftingsdimensjoner er resultatet likevel ikke langt fra utgangspunktet. For er det mulig å skrive om verdsettingen av landskap og natur uten at normer og vinklinger sniker seg inn og gir teksten meninger om hva som er bra og hva som er dårlig? Jeg tror ikke det.

Forordet får derfor inneholde følgende helgardering. Dersom du synes teksten bommer helt og er full av feil, eller bare ganske enkelt ikke faller i smak, kan forklaringen være enkel: Til tross for mine 35 år og en oppvekst i jernverksbyen Mo i Rana, har jeg bare i kortere perioder tatt del i arbeidslivet på heltid. Nærkontakt med alvorlig industriforurensing og erfaring med at fuglearter har blitt utryddet eller fått ødelagt sitt leveområde i barndommens skog og fjell, har gjort meg svært oppmerksom på menneskets ødeleggende kraft og lokalsamfunnets vilje til å leve med skadene, siden de oppfattes som økonomiske nødvendigheter. En oppvekst med utstrakt aktivitet utendørs, for eksempel fugletitting, jakt og fiske, har gitt betydelig kunnskap om, og sterke følelser for naturen; Kunnskap og følelser som jeg opplever at mange deler med meg, men som atskillig mange, mange flere verken har,

eller anerkjenner. Sammenlignet med Ola Norman er jeg naturromantiker og drømmende idealist når jeg helst vil velge å redusere bruken av energi i stedet for å ødelegge noen av naturens livsmuligheter og menneskets tilgang til eksistensielle opplevelser i behørig avstand fra veier og bygninger, industristøy og andre tekniske installasjoner.

Som vi skal se vil det være i tråd med enkelte av mine informanternes synspunkt og med mange geografiske arbeider å desavuere slike ytringer fra slikt hold. Når det ferdige arbeidet likevel kan leses her, er det fordi min bakgrunn gir gode forutsetninger for å møte oppgavens problemfelt, samtidig som jeg mener og tror at min person ikke overskygger en redelig søken etter kunnskap.

Når en informant uttrykker en stille tvil om at hun ”er ikke sikker på om det blir like trivelig å gå oppå der” og en annen slår fast at det ”vil ikke være det samme fjellet” etter en utbygging, har jeg ikke bare funnet noe personlig gjenkjennelig. På bakgrunn av enstemmighet i Åfjord kommunestyre og så godt som ingen debatt i lokalavisa Fosna-Folket, var det overraskende å finne flere som hadde slike og lignende meninger og følelser, uten at de dermed ville kalle seg spesielt opptatt av natur- og miljøvern. I disse informantene fant jeg legitimitet for at jeg kunne skrive en hovedoppgave om emnet. De er mitt forsvar om oppgavens vinkling og eventuelle slagside skulle true med å undergrave troverdigheten.

Uten at det er oppgavens uttalte problemstilling, dreier den seg om et underliggende og betimelig spørsmål: Hvor grønn og fornybar energien er når et vindkraftverk ødelegger det bestående og skaper et nytt fjell? Sannsynligvis ender det opp med å måtte slå oss til ro med at fjellet kan være både umistelig og fornybart på samme tid.

Trondheim, 15. mai 2007

Gaute Rolv Dahl

OSVALD. Holder du virkelig fast ved den gamle
overtro, du, som er så opplyst forresten?
FRU ALVING. Og det skulle bare være overtro!
OSVALD. Ja, det kan du vel innse, mor.
Det er en av disse meninger som
er satt i omløp i verden og så –
FRU ALVING (rystet). Gjengangere!

Henrik Ibsen [1881](1991:116)

1. INNLEDNING

Mennesket har lenge utnyttet luftas bevegelse til å forflytte seg og til å utføre lokalt arbeid. Historiske kilder fra Kina forteller at vindmøller ble brukt til å pumpe vann for om lag 4000 år siden. I Europa ble prinsippet tatt i bruk på 1100-tallet og etter hvert ble teknologien utbedret og svært utbredt. Vindmøllene pumpet vann og bearbeidet korn, men drev også andre innretninger som sager og dreiebenker. Med den industrielle revolusjon erstattet sterkere, mer fleksible og stabile dampmaskiner og forbrenningsmotorer de fleste vindmøllene. Lord Kelvins ide fra 1802, om å la vindmøllene produsere elektrisitet ble først satt ut i livet i et fyrtårn i Calais i Frankrike, 50 år etter. Topografiske og klimatiske forhold er en viktig grunn til at møller drevet av vann ble dominerende i Norge, og at vindmøller tidligere ikke har vært av nevneverdig betydning her til lands (Energilink 2006, Wikipedia 2007a, 2007b). Men verden forandrer seg.

Siden 1990 er 15 vindkraftverk satt i produksjon i Norge. Antall og størrelse på vindturbinene varierer. Elleve av kraftverkene består av en til fem turbiner, bare fire kraftverk har flere, mellom 16 og 68 stykker. Slik sett har vindturbiner fortsatt en beskjeden rolle som energiprodusent og landskapselement i Norge. Harbakfjellet vindkraftverk som denne oppgaven ser nærmere på, er ett av 18 anlegg som er gitt utbyggingstillatelse, uten at de er påbegynt eller kommet i produksjon. I tillegg er det søkt konsesjon om bygging av 32 vindkraftverk og utarbeidet melding og igangsatt planlegging og saksbehandling av ytterligere 72 anlegg. De aller fleste med mange, store og plasskrevende vindturbiner. Noen av vindkraftverkene er søkt plassert til havs, men ikke lengre ut enn at de blir synlige fra land (NVE 2007). Antallet vindkraftverk og deres industrielle skala gjør at vi står overfor muligheten for en eksplosjonsartet økning av en ny type arealbruk.¹

---

¹ Eller som Arne Sellæg skriver: ”Aldri før i historien har trøndelagskysten stått foran større utfordringer, større investeringer, større aktivitet og større inngrep i kystlandskapet enn den lange rekken av vindparker som nå ligger på myndighetenes bord” (Adresseavisen 2006).

Vindkraftverket på Harbakfjellet er med andre ord ett av mange prosjekter som for tiden stiller beboere og lokalsamfunn overfor nye problemstillinger. Harbakfjellet ligger i Åfjord kommune, som er 954 km² stor i utstrekning og huser ca. 3300 innbyggere (SSB 2005). Konsekvensutredningen som ble utarbeidet i forbindelse med utbyggingssøknaden forteller at det ikke finnes hus eller fritidsboliger oppe på Harbakfjellet hvor opptil 33 vindturbiner er planlagt reist (*se figur 3*). Turbinene kan komme til å bestå av 70-90 m høye tårn, hver med tre rotorblader på mellom 30 og 45 meter (Statkrat 2003:19). Det må også bygges veier og kraftledninger, kaianlegg og transformatorstasjon i forbindelse med vindkraftverket, men slike landskapselementer er forholdsvis vanlige og representerer isolert sett ikke noe nytt. Det lille lokalsamfunnet introduseres dermed både for velkjente og mindre kjente endringer i lokalmiljøet. I denne oppgaven undersøkes hvordan enkelte mennesker i et lite lokalsamfunn på denne måten kommer i berøring med spørsmål angående naturens egenverdi, forholdet mellom landskap og økonomi, og mellom globale og lokale forhold. Planleggingens formelle og uformelle prosesser anvendes for å synliggjøre disse spørsmålene. Oppgaven ser også på lokalsamfunnets historie, uten å gå inn i alle mulige detaljer vedrørende lokale forutsetninger for møtet med et slikt vindkraftprosjekt.² Det er liten tvil om at vi i Norge fortsatt har begrenset erfaring med vindmøller som landskapselement og naturinngrep. Derfor er det både vitenskapelig og forvaltingsmessig nyttig med studier rundt vindkraftverk. Slike studier kan dokumentere for ettertiden hvordan teknologien blir mottatt og være til støtte for allmennhet og forvaltning når eventuelt nye vindkraftplaner skal håndteres.

Rent konkret handler denne oppgaven om planleggingen av 33 hvite vindmøller i introduksjonsfasen til industriell vindkraft i Norge. Den dreier seg om en hektisk anleggsfase og en minst 25 år lang driftsfase. Og om den elektriske energien som blir tilgjengelig, til den som vil og kan betale. Harbakfjellet kan beskrives som et noe framskutt fjell i et berglendt fjordlandskap midt på vestkysten av den skandinaviske halvøy. Spredt i tilknytning til mindre bølgeeksponerte fjørestykker og oppdyrkbare strandflater og dalstrøk, bor et synkende antall mennesker. Disse små, spredte bosetningene rundt Harbakfjellet tilhører et lite lokalsamfunn i kongeriket Norge. Likeledes kan selve planleggingen angripes i konkrete termer. Byråkratisk forvaltning blir lettest begripelig ved å destillere prosessen til formelle prosedyrer på forskjellige nivå. Men svært mye av innholdet er ikke institusjonalisert og planleggingen domineres av hypoteser, prognoser og avveininger om fremtiden. Vindkraftverket er ennå ikke bygget og planleggingen tilhører forestillingenes verden.

---

² Med forutsetninger menes her personer, interesser og ressurser som er tilgjengelig og kan tenkes aktivisert i forbindelse med utbyggingen.

Utbygging på Harbaksfjellet

Vindparken er planlagt bygget på et relativt flatt platå mellom 260 og 360 m.o.h. Det er foretatt vindmålinger på Harbaksfjellet over en periode på tre år og resultatene viser at området er meget gunstig for etablering av vindkraftanlegg.

Det er planlagt med en maksimal installert effekt på ca. 90 MW.

Turbinstørrelse er enda ikke valgt og vil avhenge av hvilken leverandør som velges. Aktuelle turbinstørrelser er 2-3 MW, og avstanden mellom vindturbinene vil være i størrelsesorden 400-500 m. I konsekvensutredningene er det angitt et nødvendig areal for å kunne plassere 33 turbiner på 2,75 MW.

Det er planlagt vei opp på Harbaksfjellet fra Høvika, og internt i vindparken vil det bygges vei fram til hver vindturbin. Høyspentkabler vil knytte alle vindturbinene til en transformatorstasjon i vindparken. Kablene vil bli lagt i de interne veiene. Transformatorstasjonen vil bli kombinert med et servicebygg i tilknytning til driften av parken.

Fra transformatorstasjonen er det planlagt bygget en ny kraftledning over heia, fram til eksisterende transformatorstasjon på Hubakken, nær kommunesenteret i Åfjord. Kraftledningen vil bli ca. 12,5 km. De siste tre km fram til Hubakken er ledningen planlagt bygget parallelt med eksisterende kraftledning.

Figur 3: Faksimile av kart over planlagt vindmøllepark på Harbaksfjellet. Fra Informasjonsfolder, også gjengitt i konsekvensutredningen. Trykket med tillatelse (Norsk Hydro 2003:3)

Slike forestillinger er imidlertid reelle, selv om de ikke er synlig eller fysisk håndgripelige. Planleggings- og beslutningsprosesser er fylt av virkelige ideer om hva som har vært og hva som er, hva som er bra, hva vi bør og hva vi ønsker framtida skal bli. Slike forestillinger om framtida er ladet med tro, verdier og moral, og ikke alltid like eksplisitt begrunnede antagelser og verdivurderinger: *Behov* for mer fornybar energi, *farene* for klimaendringer, *nødvendig* forsyningssikkerhet og sysselsetning, økonomisk *resultat*, visuell *effekt* og *betydning* av lettere tilgjengelighet til fjellet, for å nevne noen.

I denne hovedfagsoppgaven møter overordnede, globale og generaliserende perspektiver slike lokale framtidvisjoner, stedegne selvforståelser, kunnskaper og sosiale mekanismer. Prosessene i stedstilknyttet erkjennelse har kanskje en mer partikulær og konkret forankring enn de generelle perspektivene, men er ikke nødvendigvis mindre preget av tanker og forestillinger. At erkjennelsen er lokal, at konstitusjonen av kunnskap og fakta er kroppslig og dermed også stedbundet, betyr heller ikke at lokale konstruksjoner er vesensforskjellig fra "livsfjern" universell filosofi. Forskeren har også en kropp som må befinne seg et sted. Og hvis det var snakk om helt forskjellige tankesystem ville oversettelsen, eller konverteringen som utøves her lett bli feilslått.

Innen geografi er planlegging og relasjonene mellom mennesker, landskap og natur gjengangere. For tiden studeres slike tema som, eller innenfor rammene av sosial konstruksjon i de fleste samfunnsfaglige disipliner. Henrik Ibsen (1991 [1894]) rører kjernen i denne sosiale konstruksjonen av virkeligheten med "disse meninger som er satt i omløp i verden". Det innledende sitatet illustrerer også hvordan virkeligheten er moralsk og at Ibsen har tilbudt erkjennelsen av slike mekanismer en god stund. Samtidig bærer overtroen med seg fordømmelsen av tro på noe som er uriktig eller uvirkelig, for eksempel troen på feil eller en ikke-eksisterende Gud, eller en annen moralsk målestokk. Opplysningstanken viser til menneskets mulighet til å finne objektiv og sann kunnskap, og det moralske og praktiske framskrittet som vil følge av å etterleve denne kunnskapen. Slik er opplysning og overtro to sentrale og verdiladde nøkkelord i vestlig idéhistorie. De berører klassiske filosofiske spørsmål som hva er viten og hva er tro? Hva er et menneske, og individets posisjon i erkjennelsen i en virkelighet der det sosiale, ikke minst språket som former og formidler ideene, er allestedsnærværende? Spørsmålene har gjerne innforstått forholdet mellom individ og samfunn som motsetningsfylt: Hvor mye individuell tenkning og handling er det rom for før individet blir mer dyrisk enn en del av menneskeheten? Vår sivilisasjon er i et slikt

perspektiv resultatet av en kultivering av individet, en dannelselse og foredling av individets uberegnelige og for samfunnets orden potensielt farlige natur³.

Henvisningen til Ibsen er ment som en påminnelse om virkelighetens moralske kraft og at den sosiale konstruksjonen av virkeligheten lenge har vært kjent. Naturbegrepet som er sentralt for denne oppgaven, er en gjenganger med mange og til dels motstridende betydninger. Med naturen er mennesket fylt av indre spenninger og ambivalens. Mennesket er både natur og det motsatte, absolutt ikke natur.

1.1. Kort om natur, kultur og landskap

Natur er på den ene siden den *altomfattende fysiske verden*, det gjennom empiri og naturvitenskap mer eller mindre begripelige, lovmessige og forutsigbare miljøet som mennesket lever i og er en del av. På den andre siden står natur i *motsetning* til mennesket, som motsatsen (eller materialet som menneskets ved sin foredling lager) til kultur og sivilisasjon. For eksempel i betydningen av arealer (stort sett) upåvirket av (moderne, siviliserte) menneskers aktivitet. Eller når det sies at det er vår evne til å heve oss over ”jungelens lover” og etablere moral, som gjør oss til mennesker. Uten at opplistingen over betydningsmangfold og nyanser dermed er komplett, benevner natur også *essens*, eller vesen, noe underliggende, monolittisk sant og uforanderlig (Castree 2000).

Når vi snakker om en persons natur, er det *essens* vi refererer til, men sjelden bare den. Tilsynelatende nøytrale beskrivelser av den personlige natur, som for eksempel *beskjeden*, *sjenert*, *frampå* eller *uredd*, er ikke rene kategorier uten verdiladde forventninger. Slike beskrivelser viser som idealet om å opptre naturlig (uanstrengt, ikke tilgjort/kunstig), til kulturelt spesifikke ideer om estetikk, om rett handling og om ansvar. Og som om ikke det er nok, tilbyr henvisning til natur også (bort)forklaringer av handling, valg og ansvar: Når det trengs kan en forklare sine valg ut fra personligheten, sin individuelle natur. Eller forklare at samfunnets orden, kritikkverdig eller fraværende, skyldes menneskets natur.

Det knytter seg slik svært mange normative koblinger til natur. Naturen er også kjernen i mange kulturelt eksplisitte og implisitte (for eksempel gjennom naturlovene selvsagte og udiskutable) definisjoner av verdens orden. Naturbegrepet er med andre ord fullt av både moral og fakta. Og når natur har så mange betydninger, både overlappende og selvmotsigende, blir bruken av begrepet nesten uunngåelig retorisk. Selv med tunga rett i

---

³ Også når kulturen unntaksvis har opphøyet natur(lighet) som mål for menneskelivet, dreier det seg om kultivering. Det er kulturelle normer, ikke naturen selv som definerer det naturlige.

munnen er det vanskelig til enhver tid å ha full oversikt over de forutsetninger som ligger til grunn for, og de implikasjoner som følger av, bruken av ordet. Som Fink (1993:12) slår fast er vårt naturbegrep ”et sammenvæv av uforenlige forestillinger. Strengt taget skulle det ikke kunne lade seg gjøre at bruke ét og samme ord om noget så forskjellig; men det er ikke desto mindre, hva vi gjør.”

Betydningen av natur kan spores langt tilbake og ”fra antikken og fram til den europeiske renessansen kan natur i stor grad forbindes med *process* –et prinsipp for utvikling” (Setten 2002:5). Ved at natur betydde fødsel og skapelse var mennesket innlemmet og deltagende i naturen som et skapende prinsipp (Olwig 1996). Opphavelig etablerte altså slike organiske eller sykliske betraktninger ingen, eller bare en svak avgrensning mellom menneske og natur. Uten å slette alle slike assosiasjoner har den etymologiske utviklingen, kanskje særlig gjennom renessansen og opplysningstiden, tilført natur betydninger som kan kontrasteres til mennesket. Naturen ble til en utvendig ting. Den kunne måles, veies, betraktes med et distansert blikk. Til tross for mange og til dels motstridende betydninger er det i dag vanskelig å tenke naturen uten kulturen som motstykke. Natur og landskap er begreper som til tross for ulike idéhistoriske startpunkt og omveier, bygger på skillet mellom menneske og omverden.

Landskap er imidlertid et atskillig yngre begrep, og det moderne, visuelt baserte landskapsbegrepet vokste fram med renessansen (Setten 2002:6). Selv om landskap mangler mange av naturens tidlige referanser, for eksempel til essens, er også landskap et svært sammensatt begrep. Og allerede ved tilblivelsen refererte landskapsbegrepet til en utvendig natur og landskapet rommer derfor mange av naturbegrepets problematiske sider. Selv sterk identifikasjon mellom folk og land, menneske og miljø, opphever ikke denne grunnleggende oppdeling som Ingold (2000:1) kaller den: “underlying fault upon which the entire edifice of Western thought and science has been built – namely that which separates the ‘two worlds’ of humanity and nature.”

Denne hovedoppgaven har verken kapasitet til, eller ambisjoner om å klare opp i, eller ta stilling til alle de omfattende problemstillingene som begrepene reiser. Det skal mer til for å legge fortidens eventuelle misoppfatninger og paradokser bak seg. Landskap, natur og kultur vil fortsette å være mangetydige og vanskelig definerbare begreper. Kanskje er det ikke engang ønskelig eller nødvendig å distansere seg fra fortiden og søke ny sannhet. Hvis målet er å skape en god framtid for menneskeheten, med mindre truende miljøbelastninger, er kanskje meningsmangfold det beste utgangspunktet. Erkjennelsen av begrepenes

kompleksitet, de mange paradoksene og moralske implikasjonene, de innforståtte imperativer om hva som er rett og galt, sant og falskt, ligger til grunn for denne oppgavens valg av tema, innhold og metode. Som et mulig bidrag til en mangfoldig og god framtid forsøker denne oppgaven å beskrive og diskutere et møte mellom teorier om natur og landskap og et lite knippe røster fra Åfjorden. Noen snakker fra Harbakfjellet, de fleste står rundt fjellet.

1.2. Problemstilling

De ytterste sirklene av tema, metode og teori rundt denne oppgaven er allerede tegnet. Ytterligere avgrensning er nødvendig for at oppgaven skal bli overkommelig. Problemstillingen må derfor være smal uten å fortrenge alle større spørsmål. Her fører en kort vei gjennom typologisering av det begrensede informantgalleriet fram til den avgrensede problemstillingen.

Formelle og skriftlige sider ved planleggingen inngår til en viss grad, men er på langt nær det viktigste elementet i denne studien. Først og fremst kommer vi tett inn på et lite utvalg mennesker som bor og virker i nærheten av Harbakfjellet. De fleste informantene er grunneiere og vil bli klassifisert som det, selv om det ikke nødvendigvis forteller hele historien. Nyanser knyttet til innflytting, ekteskap og odelsrett er viktige, men kommer nødvendigvis litt i bakgrunnen ved en slik grovsortering. Andre informanter er sentrale i den lokale beslutningsprosessen. Kommunens saksbehandler og ordfører har sine definerte roller og oppgaver i lokaldemokratiet. Likevel er de i denne sammenheng vel så mye representanter for lokalbefolkningen som har en klar tilknytning og kjennskap til saken uten å eie berørt grunn. Tilsvarende gjelder for lederen i den lokale næringsforeninga. I tillegg til å være en interesseorganisasjon, har foreninga fått i oppgave å ta seg av kommunens ansvar for næringsutvikling. Personene som bekler disse forholdsvis ulike rollene har på denne måten mye felles. De er ikke grunneiere, men har klare posisjoner og oppgaver i den lokale beslutningsprosessen. På bakgrunn av de formelle rollene kan de sies å ha vært profesjonelle deltagere i planleggingen, men det må tilføyes at en slik klassifisering ikke utelukker personlig engasjement. Selv om en saksbehandler ideelt sett ikke skal ha personlig engasjement, er det ikke nødvendig å referere til forskning for å slå fast at den a-personlige saksbehandler er et vanskelig oppnåelig ideal. Kommunen har ansatt en person til å utføre saksbehandling, ikke en maskin. Selv om det slik utkrystalliserer seg to typer lokalbefolkning, med meget forskjelligartede roller og interesser i saken, må forskjellene ikke overvurderes

eller tas for gitt på forhånd. Utgangspunktet er derfor at grunneiere og innehavere av formelle roller samlet kan betegnes som sentrale deltagere i planleggingsprosessen.

Målet med oppgaven er å besvare følgende tre problemstillinger knyttet til planleggingen av en tenkt landskapsendring som også kan kalles et naturinngrep. De to første spørsmålene er i hovedsak empirisk og beskrivende. Oppgavens siste problemstilling har i tillegg et mer teoretisk siktemål, som et lite bidrag til en sentral begrepsdiskusjon i geografifaget.

1. Hvilke landskaps- og natursyn kommer til uttrykk blant utvalgte grunneiere og andre sentrale deltagere i (den lokale) planleggingen av vindkraftverket på Harbakfjellet?
2. Hvordan har natur- og landskapssyn innvirkning på deres holdning til landskapsendringen vindkraftverket representerer?
3. På hvilke måter viser holdningene til det planlagte vindkraftverket til dypere ideer om forholdet mellom natur og kultur?

1.3. Veien videre

Det analytiske verktøyet som presenteres i *kapittel 3* vil også utdype problemstillinger og tilhørende begreper. Dels vil begrepene gis en grundigere forklaring og avgrensing, og dels vil bearbeidningen åpne opp og utvide begrepene. Presentasjonen av Åfjord (*kapittel 4*) har et todelt formål og vil med utgangspunkt i skriftlige kilder fra flere tidsepoker både gi et bilde av lokalsamfunnet og av historiske betraktninger som i skrift er knyttet til kommunen. Kapitlet har i sin form og plassering en posisjon mellom teori og empiri, og må betraktes som et landskapshistorisk bakteppe for den påfølgende analysen av det hovedsakelig muntlig innsamlede materialet.

Materialet presenteres og analyseres i *kapittel 5*. Analysen er en konkret tolkning og diskusjon av utvalgte deler av empirien, og er delt i tre. Først presenteres felles vurderinger og premisser. Disse er mange, og nødvendigvis viktige når den andre delen skal beskrive og analysere nyansene av ulikheter og forskjeller som er å finne i materialet. I en konkluderende oppsummering knyttes analysen kort opp mot problemstilling og utvalgte teorier. Den avsluttende diskusjonen i *kapittel 6* gir en friere og mer polemisk drøfting av funn, analyser og teori. Helt til slutt spør jeg ”hva så?” og hvordan oppgaven kan tenkes å ha betydning, ut over å være en øvelse innenfor samfunnets kompetanse kvalifiseringssystem. Neste kapittel presenterer og vurderer hvordan arbeidet med denne hovedfagsoppgaven er utført.

2. METODER, MULIGHETER OG BEGRENSNINGER

Det er mange metodiske valg og problemstillinger knyttet til kvalitativt forskningsarbeid. Et vesentlig valg var for meg opplagt og ble avklart tidlig: Jeg ville snakke med folk, der de bodde, om et konkret tema der lokale avveininger og (gjerne globale) natur og miljøvern spørsmål møttes. Dette kapittelet forsøker å belyse, begrunne og problematisere de valg og avveininger som er gjort i løpet av arbeidet. Det er skriveprosessen som skaper det endelige resultatet og under skriving at materialet for alvor bearbeides og analyseres. Skrivningen kan forsterke og selv inneholde metodiske feller og svakheter. For eksempel står forfatteren fritt til å omgå problemer ved taushet, etterrasjonalisering og skjønning. Arbeidets forløp og skriveprosessen er derfor en del av metoden og beskrevet kronologisk i første underkapittel.

Det andre underkapittelet presenterer og klassifiserer datamaterialet, og drøfter det som ulike typer kilder. Her forklares også hvordan de ulike informantene ble utvalgt eller rekruttert og bakgrunnen for disse valgene. Videre fortsetter tredje del av dette kapittelet med en presentasjon av andre metodiske vurderinger. Underveis i alle de tre første underkapitlene vil begrunnelser, kommentarer og kritiske betraktninger foregripe mye av de avsluttende oppsummeringene. Kapittelet avsluttes derfor med en kritisk oppsummering som forsøker å samle de viktigste trådene og noen begrensninger som ligger i oppgaven, og som den må leses i lys av.

Ønsket om å få høre personlige historier, følelser og betraktninger som av ulike årsaker ikke når opp og fram i den skriftlige offentlighet, var grunnleggende for valg av metoder. Samtaler i form av (delvis) strukturerte intervjuer der informanten konfronteres med forskerens problemstillinger er imidlertid ikke den eneste måten å bli kjent med hva (hverdags)mennesker tenker og føler.⁴ Deltagende observasjon kan for eksempel være en svært fruktbar og god metode, ikke minst fordi den gjennom samhandling over lengre tid kan yte informantene større rettferdighet (Paulgaard 1997). Informantenes konkrete og hverdagslige gjøremål, deres liv og kategorier får bedre anledning til å utfolde seg gjennom deltagende observasjon. Det eneste problemet er at slik observasjon tar lang tid. Jeg hadde

---

⁴ Med hverdagsmennesker mener jeg personer som ikke ytrer tanker og følelser i det offentlige rom. Perspektivet kan med fordel strekkes litt lenger i og med at mye forblir usagt i det offentlige rom, for eksempel fordi det kan være upassende, strategisk uklokt eller oppfattet som dumt eller provoserende. Også personer som uttaler seg offentlig har på den måten sine hverdagslige tanker eller sider.

tross alt definerte enkelte problemstillinger som jeg ønsket å besvare og kunne ikke være sikker på om de lot seg besvare innen tilgjengelig tid. Studieområdet og studiets tema var heller ikke, verken den gang eller nå, så ukjent at det var nødvendig med langvarig innvielse i fremmede kulturelle og språklige koder. Det opplevdes derfor som tryggere og tilstrekkelig nærgående å anvende forholdsvis strukturerte, men minst mulig formelle, intervjuer.

Samtidig må det sies at en lite formell inntreden i et studieområde har noen av de samme fordelene og ulempene som deltagende observasjon. Feltarbeidet har provosert fram sosiale uttrykk som ellers kanskje ville vært unødvendige eller uaktuelle. At en informant sier at jeg og spørsmålene mine gir henne enda større motvilje mot utbyggingen, kan være et eksempel. I tillegg er det vanskelig å påstå at min inntreden har vært nøytral, selv om det var en klar målsetning for feltarbeidet. Introduksjon av spørsmål og perspektiver som er lite overveid eller utdypet tidligere kan alltid bevege deltagerne i en samtale på uforutsigbare måter. Det generelle inntrykket er imidlertid at samtalene, i den grad de påvirket informantene, gjorde dem sikrere i sin sak.⁵

Viktigere for resultatet er det at mine tolkninger trekker veksler på nonverbale og sosiale signaler, både i og utenfor intervjusammenheng. Uten at jeg vil gå nærmere inn på slike og potensielt følsomme detaljer, er det åpenbart at elementer ved de kjønnede relasjonene mellom ektefeller ble registrert. Mange forskjellige typer observasjoner, for eksempel i tilfeldige samtaler på Aquarius kro, fester seg. De kan farge og styrke tolkningen av verbale utsagn, både i den konkrete settingen og utenfor. Enkelte slike observasjoner ble notert under feltarbeidet, noen var mulig å fange opp i lydopptakets ordvekslinger, mens de fleste er knyttet til erindringen av de aktuelle situasjonene. Det er på det rene at disse observasjonene følger analysen, selv om de ikke alltid er bevisstgjorte for forfatter, og langt mindre for leser.

Når det er sagt, var det også tidlig opplagt at dokumenter i form av sakspapirer, avisartikler og -innlegg skulle anvendes. En løs og uttalt definisjon av det hverdagslige som synspunkter som ikke når ut i offentligheten, fordret et visst bilde av hva som var uttalt offentlig. Slike skriftlige kilder har den fordel at de er aktive ytringer, ofte med klar motivasjon og forståelse av sitt publikum. (Kjeldstadli 1997) Anvendt riktig vil kombinasjoner av intervjuenes private tanker og følelser og dokumentenes offentlige språk

---

⁵ Slik bekreftende, eller forsterkende effekt er blant annet undersøkt innen medispsykologien og et kjent trekk ved polarisering av konflikter og tolkning av nyheter og andre medieoppslag (Hagen 2000).

(og handlinger) være gjensidig forklarende og gir rikelig materiale å skrive en hovedfagsoppgave ut fra.

De fleste og mindre åpenbare metodiske valg og problemstillinger dukket imidlertid opp og ble håndtert undervegs i datainnsamling og analyse, sjeldent eksplisitt og i forkant. I tillegg er det først i skriveprosessen at svarene på de metodiske spørsmål har fått sin endelige form. Det er derfor mulig å være kritisk til mangler i dette kapittelet og resultatene forøvrig. Innenfor rammen av en hovedoppgave er det umulig, og kanskje heller ikke nødvendig, å presentere en fullstendig oversikt over alle tenkelige og relevante avveininger. Dette kapittelet er ment å gjøre rede for de viktigste metodiske valg og problemstillinger som har hatt betydning for resultatet. Både for leser og forfatter er det tjenlig at teksten holder seg til de store linjene framfor å grave seg ned i detaljene.

2.1 Arbeidets ulike faser

Flere forhold har bidratt til at det har tatt lang tid å fullføre denne hovedoppgaven. Innledende avveininger om tema og innfallsvinkel startet allerede ved opptak til hovedfagsstudiet, og var delvis et ledd i de første deleksamener høsten 2003. Helt konkret var den innledende fasen preget av leting etter et egnet studieområde med dertil hørende tematikk. Parallelt med valg av tema og studieområde gikk det også med tid til avklaring av egne motivasjoner og ønsker for hovedfagsarbeidet. Et av ønskene som jeg ser ut til å kunne innfri, er å belyse hvordan det er å ha naturvennlig innstilling når du bor i et lokalsamfunn hvor hensyn til natur og landskap settes opp mot økonomiske felles- og egeninteresser. Viktig motivasjon har slik vært å øke bevisstheten om ikke-økonomiske verdier i natur og landskap, og ikke minst menneskene som verdsetter natur og landskap som mer enn en økonomisk ressurs. I tillegg ønsket jeg å skrive en hovedoppgave som kunne være faglig og politisk anvendbar. Dermed ble innsatsen ikke rettet mot reproduksjon av kjent kunnskap og teori. I stedet for å bekrefte, har motivasjonen heller vært å problematisere det jeg oppfatter som faglige sannheter.

Tilnærming til studieområdet

Vinteren 2004 falt valget på planene om vindmøllekraftverk på Harbakfjellet i Åfjorden. Selv om jeg hadde besøkt Harbakshula ved en anledning og for øvrig hadde hørt om Åfjordsbåten

og gode lakseelver, hadde jeg lite lokalkunnskap før jeg tok fatt på oppgaven.⁶ Problemstillinger innen energipolitikk og naturforvaltning var jeg til gjengjeld godt kjent med. Likevel var, og er det fortsatt mange løse tråder og åpne spørsmål knyttet til den pågående utbyggingen av vindkraftverk i større skala i Norge.

Med valget av studieområde ble arbeidet mer konkret i form av søk etter, og innsamling av avisartikler og andre sakspapirer. Praktiske utfordringer, for eksempel ved å finne informanter og å lese seg opp på hva som er sagt og ment om saken offentlig, ble vel så viktig som å avklare hva jeg skulle snakke med informantene om. Da det var klart for gjennomføringen av feltarbeidet var oppgavens problemstilling åpenbart ikke særlig godt avgrenset. Oppgaven tok sikte på å dokumentere og drøfte hvordan *stedsidentitet* og -*tilhørighet*, *natursyn* og *landskapsforståelse* framtrer i en konkret beslutningsprosess. Derigjennom skulle den kunne si noe om hvordan *beslutningsprosess*, *forståelse av demokrati*, *identitet* og *natursyn* virker inn på hverandre.

I stedet for å avlyse avtalene med informantene, ble det metodiske problemet knyttet til svak problemavgrensning omdefinert til en mulighet: En bred og lite avgrenset datainnsamling kan gi større åpenhet for informantenes egne innspill og kategorier, og at disse får spille med og inn på utvelgelsen og avgrensingen av teori og tema (Valentine 1997). I praksis gjorde nok utsettelsen av problemavgrensingen oppgaven mer krevende, samtidig som informantenes reelle påvirkning helt klart kan diskuteres.

Feltarbeidet

En fire sider lang intervjuguide finnes som *vedlegg I* og viser at nysgjerrigheten var større enn evnen til å begrense innholdet i samtalen med hovedinformantene. Kort oppsummert ble samtalen innledet med en presentasjon av oppgaven og enkle spørsmål om informantens personlige bakgrunn. Deretter strakk samtalen seg fra beskrivelse av bostedet, bruk og forståelser av natur og landskap, via informantens personlige syn på vindkraftverket og vurderinger av beslutningsmyndighet, saksgang og medvirkning. Videre ba jeg om kommentarer til mediadekning, påstander fremmet i debatten og utfallet i saken. Avslutningsvis spurte jeg gjerne om de følte det var noe de ikke hadde fått sagt, eller ville tilføye.

---

⁶ Jeg hadde et kortvarig opphold i Åfjord i forbindelse med undersøkelser av hekkeplasser for vandrefalk som ble gjennomført av Norsk Institutt for Naturforskning da jeg var sivilarbeider der sommeren 1991.

Forsøkene på å operasjonalisere de alt for mange problemstillingene hadde generert flere spørsmål og samtalene ble lange og springende. Flere av lydopptakene har avslørt en intervjuer som snakket mye, ofte i uferdige setninger, og som ikke maktet å følge opp og få utdypet mange interessante innspill fra informantene. Kanskje fordi problemstillingen var diffus og intervjuene for omfattende, men også fordi de fleste intervjuene ble gjort uten at det ble tatt notater. Tanken var, i stor tillit til lydopptakene, at oppmerksomheten dermed skulle vies og komme samtalen til gode. Sammenligningen med de få intervjuene som helt eller delvis ble gjort med notater (for eksempel p.g.a. flate batterier) viser i ettertid at notatene ga svært fruktbart materiale. Sannsynligvis er notatene mer poengterte og konsentrerte på grunn av en mer aktiv og fokusert informasjonsinnsamling. Gjennom å ta notater kan det også se ut til at innsamlingen av data ble mer aktiv og forbedret evnen til å forfølge og be informanten om å utdype sine resonnementer. I og med at notatene nødvendigvis blir til i en form for analyse og utvalg, er det en innvending og mulig svakhet ved notatene at de er mer preget av forskerens tilnærming, fokus og forutinntatthet. Notering krever konsentrasjon som gjør at kanskje små, men viktige detaljer ikke fanges opp like godt som i et lydopptak. (Valentine 1997) Det kan hvis det er tilfelle, også forklare hvorfor notatene opplevdes som så fruktbare.

Stort spenn mellom stedsidentitet og saksgang, natur/landskap og media, ga imidlertid ikke grunnlag for sterk styring av samtalene, og rikelig rom for informantenes synspunkter og personlige perspektiver. Når den besøkende studenten var uklar og vag, hadde de imøtekommende informantene ikke annet valg enn å snakke ut fra seg selv.⁷

Samtalene med nøkkelinformantene var hovedmålsetningen med feltarbeidet, som ble gjennomført med utgangspunkt i ei campinghytte på Stokkøya 2.-8. mai 2004. Som supplement gjorde jeg et oppfølgende besøk ved Åfjord videregående skole 11.-12. mai, og en rekke små samtaler med mennesker jeg møtte mer eller mindre tilfeldig ved begge besøkene (se kapittel 8). Selv om få av disse samtalene gikk direkte inn på spørsmål om natur og landskap og enda færre vil bli referert fra, har de like fullt gitt viktige bidrag til forståelse og analyse. Et tredje viktige element av feltarbeidet besto av befaring, eller synfaring på egenhånd. Kjøreturer med små stopp og lufting av hund langs de fleste veiene i Åfjordens kyststrøk, og ikke minst fotturene til Harbakshula og over Harbakfjellet, ga mange inntrykk. Synfaringen ga en viss følelse av avstander og terreng, hvordan fjell, fjord og bebyggelse henger sammen og ligger i forhold til hverandre. Selv om lite av dette kommer til syne i

---

⁷ I stedet for at selvhøytidelig fokus på at springende tale og uferdige resonnementer kan være svakt metodisk arbeid, velger jeg heller å anse det som en metodisk styrke at informantene fikk medansvar for å holde tråden og måtte gi responser de selv anså som relevante.

teksten, var det betryggende å ha sett seg om. Viktigst er det kanskje at farten resulterte i flere tilfeldige møter og samtaler som har vært nyttige. Feltarbeidet ble også brukt til kopiering av kommunens sakspapirer og søk i boksamlinga i biblioteket på Årnes. Litteraturtilfanget til kapitlet om Åfjord startet, og har mye av sitt opphav i litteratur som var å finne i kommunebiblioteket.

Avslutningsvis må det tilføyes at analysen av materialet begynte under feltarbeidet. Selv om lydopptakeren dokumenterte samtale, var det uunngåelig å tenke på det som hadde blitt sagt, og hvilke betydninger og forbindelseslinjer jeg kunne spore. Kanskje fordi problemstillingen var svakt avgrenset følte det ekstra nødvendig å lete etter utsagn, enten de var typiske eller spennende, uvanlige eller overraskende, som kunne lede meg nærmere en avgrensning av oppgaven. Den tankemessige bearbeidingen og spontane analysen under feltarbeidet kan være nok en spore til forutinntatthet. Selv om de første usystematiske tankene om materialet kan stenge for senere perspektiver betyr det ikke at den innledende analysen nødvendigvis er uballansert og uegnet til videre bruk bare av den grunn.

Bearbeidingens første fase

Mye tenking fant altså sted under og like etter feltarbeidet. Noen tanker ble festet til papir, men de fleste forble tanker som er vanskelig tilgjengelig tre år etter. Etter feltarbeidet ble transkribering av lydopptakene prioritert. Annen skrivning og bearbeiding ble satt til side inntil hele materialet var omgjort til skriftlig tekst. Transkriberingen ble gjort både direkte og via håndskrevne førsteutgaver til digitale tekstfiler på bokmål. Arbeidet ble utført med en flid og pertentlighet som ble stående i veien for framdriften. Tanken var at en grundig transkribering skulle gjøre meg godt kjent med materialet og gjøre det mulig å se bak det umiddelbare innholdet og filteret som de spontane analysene hadde dannet. En grundig studie av samtale og informantens utsagn skulle gi sikrere forståelse av hva de *egentlig* mener å si, og at denne forståelsen skulle bidra til avgrensingen av oppgaven, forming av problemstillingen og styring av analysen.

Beslutningen om å transkribere alle lydopptakene først, for deretter å begynne bearbeiding og skrivning, var langt fra fruktbar. Når andre, umiddelbart mer givende gjøremål

kunne prioriteres, ble de prioritert. Bearbeidingens første fase ble lang og lite produktiv, og endte opp i en pause fra april 2005 til august 2006.⁸

En ny start

Med nytt mot gjenopptok jeg arbeidet med hovedfagsoppgaven i august 2006. Strategien ble endret med avstand til materialet og erfaringen med transkribering som gikk i stå: Nå skulle det skrives! Jeg begynte med begynnelsen: Innledning og problemstilling. Det viste seg imidlertid fort at jeg også måtte ”lese fag” for å kunne sirkle inn det teoretiske rammeverket og avgrense oppgaven. Den lange pause gjorde det kanskje ekstra nødvendig med slik oppdatering, og lesningen ble konsentrert om teoretisering over begrepene landskap og natur. Det meste var gjenlesning av tidligere kjent faglitteratur på leting etter elementer og poenger som jeg hadde en formening om ville være riktige og interessante for oppgaven. Lesingen reiste mange spørsmål, ikke minst i forhold til teksten jeg produserte. Er *dette* riktig? Kan jeg påstå det og i så fall med hvilken begrunnelse? Jeg mener å ha lest det et sted, men hvis noen har hevdet det samme, hvem da? Teksten ble slik en ”partner” jeg kunne føre samtalen videre med, som Fuglestad (1997:238) treffende beskriver det. Starten var prøvende og engasjert, og det Fuglestad (ibid.) kaller *tenkeskriving* har satt sine spor gjennom hele oppgaven. Den avsluttende, mer *presenterende* skrivingen har ikke fjernet like mange passasjer og poenger fra tenkeskrivingen som den helst burde.

Jeg kastet nå og da korte blikk på det ferdig transkriberte materialet. Ved å veksle mellom skriving, lesing av litteratur og biter av det innsamlede materialet ble det klart at spørsmål knyttet til stedsidentitet, demokrati og forvaltning måtte komme i bakgrunnen. Transkriberingen fikk vente, og det skulle vise seg at sendrektighet har sine farer.

Kalddusj og samling i bønn

I slutten av september 2006 ble båndopptager og alle lydbånd stjålet av innbruddstyver på lesesalen. Uten kopier av lydopptakene forsvant dermed en hel del materiale. I tillegg ble jeg avskåret fra muligheten til å sjekke transkriberingen opp mot lydopptakene i tilfelle det skulle være nødvendig. Med det forsvunne materialet kom spørsmålet om jeg kunne fortsette med oppgaven som om ingenting var hendt, eller om jeg måtte gjøre et nytt feltarbeid. Rundt

---

⁸ De personlige årsakene til pausen har liten betydning i denne sammenheng.

halvparten av lydopptakene var transkribert. Jeg hadde startet med de mest interessante intervjuene og satt igjen med et beskåret, men innholdsrikt materiale. Muligheten for supplerende intervjuer var forlokkende og skremmende på en gang. Et nytt feltarbeid kunne styrke oppgaven betraktelig. Problemstillingen var klarere. Tidsrommet mellom tidligere feltarbeid og eventuelt nye samtaler åpnet for nye perspektiver. Men erfaringen med å håndtere det sprikende materialet var ikke god. Og tiden ville bli enda knappere med nye samtaler og flere perspektiver å holde rede på.⁹ Spørsmålene var flere enn svarene: Hvem skulle intervjues på nytt? Alle informantene, eller bare de jeg hadde mistet? Skulle jeg supplere med nye informanter? Eller skulle jeg gjemme og glemme alt gammelt materiale og starte helt på nytt? Jeg fant ingen alternativ spesielt tilfredsstillende og fortsatte arbeidet uten å ta endelig stilling til behovet for oppfølgende intervjuer. Eventuelt ny datainnsamling ble utsatt mens jeg samlet tankene om en presentasjon av Åfjord. Det viste seg å være produktivt og inspirerende arbeid som i ettertid kan sies å ha tilført oppgaven nytt materiale og en ekstra landskapshistorisk dimensjon.

Selv om de stjalne data ikke har vært skriftlig tilgjengelig, bygger denne oppgaven på inntrykk og minner fra disse samtalene. Det ene intervjuet som ikke ble transkribert var dessuten med kommunens saksbehandler. Innledningsvis erklærte han stort samsvar mellom egne holdninger og de som kom til uttrykk i kommunens sakspapirer, og intervjuet ga ingen grunn til å tvile på det. Denne informanten er dermed representert og tilgjengelig gjennom sakspapirene han står bak. Hendelsen aktualiserer likevel to metodiske spørsmål. Selv med alle intervjuene intakt hadde jeg spurt meg selv: Er materialet stort og innholdsrikt nok? Oppgaven er fullført uten supplerende datainnsamling og svaret må nesten leses indirekte ut av analysen, som forsøker å referere mye fra kildene for å synliggjøre eventuelle svakheter ved datamaterialet og vurderingen av det.

Uansett hvor omfattende og stort et intervjumateriale er, er det umulig å utelukke mangler. Det kan alltid være perspektiver og nyanser som ikke kommer fram, selv i mange, lange og omfattende samtaler. Og intervjuer av alle tenkelig involverte er i seg selv ikke noen forsikring mot at vurdering og formidling av et kvalitativt datamateriale med eller uten overlegg overser viktig innhold. Det eneste som kan være sikkert er at mye må gå tapt, mange utsagn og perspektiver må forbigås i taushet i en kvalitativ studie som denne, også når materialet som her, ikke er overveldende stort. Derfor må denne studien leses med forbehold

---

⁹ Det kan forstås som dårlig metodisk arbeid, når jeg må innrømme at uvilje mot mange og nye innspill kan knyttes til usikkerhet om de passer inn i etablerte forståelsesmodeller, selv om disse ikke var skriftlig formulert.

uavhengig av materialets omfang. Leseren må manes til forsiktighet og ikke tro at teksten tilbyr en udiskutabel representativ og generaliserbar forståelse av problemfeltet. Heller ikke når forfatteren har kommet i skade for å fremme påstander og et språk som inviterer til slike oppfatninger.

Det andre metodiske spørsmålet er imidlertid mer interessant og spesielt for denne oppgaven. Samtalene som ble prioritert og transkribert først, var de jeg betraktet som mest spennende og interessante. Det kan ha medført en systematisk mulighet for at mindre påfallende kilder og nyanserende utsagn har forstummet. Slikt materiale fester seg heller ikke spesielt godt i hukommelsen. Det største metodiske problemet med det bortkomne materialet kan derfor knyttes til en av mine største metodiske bekymringer. Det har framstått som klart, for eksempel ved valg av tema og utforming av intervjuguide, at tilnærmingen til studiet er selektiv og forutinntatt. Dette er imidlertid en innvending som alltid vil følge kvalitativt forskningsarbeid. Alle bærer med seg forforståelse, erfaring og følelser inn i et slikt arbeid. Enkelte hevder sågar at forutanelser er en forutsetning for søken etter slik kunnskap (Smith 2001, Paulgård 1997). En kvalitativ studie må uansett gjøre oppmerksom på at forfatterens person har innvirkning på resultatet.

Konklusjonen kan imidlertid trekkes direkte ut fra hvilket materiale som har gått tapt. De tre intervjuene som ikke ble transkribert, var de som kan plasseres tettest opp til mine egne synspunkter og forståelser. Informantene ga velkjente og for meg, lett forståelige svar og var derfor ikke spesielt interessante. Av den grunn ble transkriberingen av disse lydopptakene ikke prioritert. Kanskje kan resonnementet misbrukes til å legitimere en økt innflytelse fra egen forforståelse, men det systematiske bortfallet av data virker etter mitt skjønn motsatt. Det opprinnelige materialet tilbød flere og sterke utsagn i ”min favør”, og tapet av slikt materiale kan sies å ha svekket min egen innflytelse. Knyttet til problemet med forskerens forforståelse kan tapet av materiale derfor være en styrke, og i mindre grad en svakhet for dette arbeidet.

Endelig på sporet, analyse og bearbeiding

Før jul 2006 gjorde jeg et forsøk på å ta kontakt med to av informantene som jeg helt manglet skriftlig materiale fra. Av flere grunner ble det vanskelig å få organisert nye samtaler. Dermed ble det endelig besluttet at oppgaven skulle løses på bakgrunn av feltarbeidet våren 2004. Jeg hadde fått nyttig veiledning til de noe utprøvende tekstene som allerede var produsert og hadde ikke lenger grunn til å nøle. Planen var å presentere empirien og gjøre

rede for min forståelse av den undervegs. Etter nyttår hentet jeg fram stikkord og tidligere disposisjoner og begynte å skrive ut en analyse av materialet. Det ble en produktiv fase, der følelsen av å være på sporet inspirerte og veiledet skrivingen.

Et energipolitisk bakteppe var en tidlig pilar i disposisjonene og er fortsatt viktig for oppgaven. Gjennomlesningen av materialet tilbød riktig nok ikke veldig klare utsagn som kunne knyttes til en energipolitisk analyse. Selv om energipolitikken er tonet ned i ettertid, viser omfanget av det energipolitiske bakteppet at egne interesser og erfaringer har fått betydelig plass og oppmerksomhet. Som tilfellet også er med kapittelet om Åfjord, refererer mye av teksten til kilder som ble oppsporet og lest undervegs i skriveprosessen. Innhold og konklusjon var ikke gitt på forhånd, men det vil være galt å si at disse delene er skapt etter grundig bearbeidelse av materialet fra feltarbeidet. Intervjumaterialet ble gjennomlest på jakt etter nøkkelord og relevante utsagn, men mange poenger ble videreutviklet selv om konkrete sitater ikke var å finne.

I resten av analysen er empirien rikere og den ble mer medvirkende i skriveprosessen. Framgangsmåten var imidlertid noenlunde lik den som kan sies å ha preget hele oppgaven. Materialet ble gjennomlest og bearbeidet ved at viktige uttalelser ble trukket ut og kopiert til separate dokument. Enkelte avsnitt og tema var identifisert på forhånd og bidro til grovsortering av sitatene. Likevel er det et faktum at teksten tok sine egne og til dels nye veier undervegs. Ved nye gjennomlesninger av materialet oppdaget jeg utsagn som understøttet tidligere avsnitt. Andre sitater og passasjer ga ny retning og framdrift. Nye avsnitt og poenger vokste på den måten direkte ut fra materialet. Dette samspillet mellom den voksende teksten og datamaterialet var viktig og har i enkelte sammenhenger vært avgjørende. Det må tilføyes at jeg også lette etter utsagn som ikke underbygget resonnementene undervegs, noe analysen forhåpentligvis bærer preg av.

Denne konstruerende framgangsmåten som ikke bare karakteriserte skrivingen av analysen, kan naturligvis problematiseres. Setninger som påbegynnes før de er ferdig tenkt har mye kreativt potensial. Baksiden er at det kan føre argumentasjonen bort fra de faktiske forhold og teksten nærmere ren fiksjon. Elementer i skriveprosessen kan vekke mistanke om at terrenget er tilpasset kartet, altså at empirien veves inn i et etablert mønster, isteden for det motsatte idealet, nemlig at eventuelle mønster springer ut fra empirien. Selvrefleksivitet og erkjennelse av slike fallgruver er nødvendig, men ikke nødvendigvis tilstrekkelig for å avdekke svakheter ved egen tekst og framgangsmåte. Systematisk bearbeidning av materialet er derfor en viktig metode for å unngå slike fallgruver. Aase (1997) beskriver for eksempel

fire trinn ved kartlegging av kategorier, hvordan de er konstituert og står i forhold til hverandre, og til slutt identifisering av hvordan informanter lokaliserer observasjoner i de respektive kategoriene. Systematisk koding av kvalitative data, og identifisering av ulike abstraksjonsnivå framheves også av Jackson (2001:210). Skrive-, bearbeidings- og analyseprosessen slik den er beskrevet og gjennomført her, har i et slikt perspektiv kanskje ikke vært tilstrekkelig systematisk. Flere og bedre virkemiddel kunne utvilsomt vært benyttet for å møte innvendinger om at fortolkningen av empirien er tilpasset teoretiske og politiske ønsker. Når det er sagt, ble presentasjonen av empirien og analysen lagt til side før den overordnede, eller sammenfattende diskusjonen. Hovedlinjene i presentasjonen og analysene av materialet var klare i mars 2007. Den endelige utformingen måtte også vente til teori, metode og de konkrete spørsmål oppgaven skulle besvare var på plass.

Teoretisering og problemformulering

Utdypingen av teorier, eller det analytiske verktøyet tok utgangspunkt i mange av poenger fra den innlede skrivingen. Problemformuleringen var hele tiden innrettet mot å avdekke forskjeller i natur og landskapssyn, hvis de fantes, og å diskutere hvilken rolle eller posisjon slike ulikheter hadde i forhold til vurderingene av vindkraftverket på Harbakfjellet. Oppgavens spørsmål trengte i grove trekk å avgrenses til å gjelde sentrale deltagere i den kommunale beslutningsprosessen, eller informantene som jeg har valgt å gruppere som grunneiere og andre lokale beslutningsaktører. Åpningen for nyorientering av analyseverktøyet var fortsatt stor, men resultatet ble at jeg videreutviklet teoretiske perspektivene som var veiledende for utførelsen av feltarbeidet.

Teoriutviklingen ble inspirert av to svært ulike, men på mange måter beslektede forfattere. Den vestlige tilstanden knyttet til den moderne liberale rettsstaten og naturvitenskaplig rasjonalisme har mange implikasjoner som Latour (1993) problematiserer med å si og skrive at "We have never been modern": En helhetlig antropologisk analyse av den vestlige verdens kunnskapsregime oppløser forskjellen mellom "primitive" samfunn og de moderne livene vi antar at vi lever.¹⁰ Kjernen i hans argumentasjon er at vestlig vitenskap også utvikler og verifiserer kunnskap i tråd med normer som er sosialt etablerte, ikke naturgitte og uforanderlige. Vår kunnskap framstår som mer udiskutabel og overlegen

---

¹⁰ Med antropologisk menes her å møte vestens vitenskaplige kunnskapshegemoni på samme måte som antropologer har møtt og undersøkt andre kunnskapstradisjoner, som "fremmede" og forsøkt å forstå hvordan religiøse, eller andre verdensbilder og sosiale systemer konstituerer det som kalles kunnskap.

gjennom et effektivt, men tenkt skille mellom natur og kultur, rene objekter og subjekter. Disse kategoriene er imidlertid ikke helt rene og selvsagte. Som kunnskap i seg selv, er de kulturelle konstruksjoner som må forstås og analyseres som det. Vårt skarpe skille mellom natur og kultur er ikke bare lite holdbart vitenskaplig. Dikotomien har også beklagelige politiske konsekvenser (Ingold 2000, Whatmore 2002).

Antropologen Kay Milton (2002) har en lignende tilnærming til sin forståelse av menneskets forhold til sine omgivelser. Mennesket har en kroppslighet, materialitet og ikke minst psykologi som ikke må oversees. Tankemodeller som natur og kultur er konstruksjoner, men etter Miltons syn har også hvert enkelt menneske, ikke bare kulturen privilegiet å kunne etablere kunnskap, forståelse og følelser til sin omverden. Noe forenklet sagt er det den enkelte, i samspill med sine omgivelser (sosiale så vel som ikke-kulturelle) som fyller begreper som natur og landskap med mening og innhold. Det følte nødvendig med en slik teoretisk innfallsvinkel for å åpne plass for den enkelte informant.

Med utgangspunkt i den omfattende kritikken av naturbegrepet og spesielt bruken av ”ville” naturverdier i vernesammenheng, hadde jeg i den innledende skrivingen lagt opp til å videreføre dekonstruksjonen av natur – kultur dikotomien. En oppløsning av denne dikotomien kan ha mye for seg. Samtidig oppleves kravet om å ”detronisere” naturen til fordel for kulturelle konstruksjoner i mange tilfeller å være mindre nøytralt enn det utgir seg for å være. Det framstår også ofte uklart hvordan vi, eller hva som, skal erstatte naturbegrepet. Samfunnsfaglige publikasjoner er politiske både i seg selv, og ved mer uttalt politisk anvendelse av innholdet i dem (Smith 2001). Dermed må en anta at det ikke bare er naturbegrepet, men også de- eller rekonstruksjonene av det som kan kalles natur som tjener visse interesser mer enn andre.¹¹

Teoretiseringen fikk således en nyorientering med valget om å bygge videre på dikotomien, både erkjennelsesfilosofisk og analytisk. Innholdet i materialet taler også for et slikt valg, selv om det kan knyttes metodiske svakheter til en slik konklusjon. For det første var jeg med mine spørsmål med på å introdusere natur som motsats til mennesket. Kanskje kan det ha vært nok til å lede informantene til å snakke i slike baner. Når en av informantene spør om det finnes uberørt natur kan det være et eksempel på at mine spørsmål kunne oppfattes som påstander om at uberørt natur finnes og er verdifull. For det andre kan

---

¹¹ Thompson (1994), Cronon (1995), Olwig (1996), Proctor (2001) er eksempel på slik kritikk av ”misbruk” av naturbegrepet blant naturvernere og -vitere. Jeg velger å tro at det er mer enn min personlige bakgrunn som gjør at jeg har vanskelig for å slå meg til ro med at slike forfattere er mindre ideologiske enn naturromantikken og naturvitenskapen de kritiserer.

informantene til tross for mine føringer ha forsøkt å utvide perspektivet uten at jeg har fanget og fulgt det opp undervegs. Større følsomhet for slike tilløp og en mer aktiv oppfølging av dem, kunne kanskje gitt andre svar enn de jeg sitter med i dag.

Teoriutviklingen bygget altså videre på Milton (2002) og hennes skille mellom en natur som er a- eller ikke-personlig, og en natur som tillegges personlige (menneskelige eller subjektive) egenskaper. Også her følger det metodiske utfordringer, men denne gangen fordi jeg kanskje ikke i stor nok grad utdypet, etablerte eller etterspurte slike forståelser i samtalen med informantene. Materialet gir derfor et åpent fortolkningsrom som kan fylles med andre klassifiseringer av natur- og landskapssyn. For eksempel kunne natur som syklisk prosess eller lineær (natur)lovbestemt utvikling være relevante dimensjoner (Setten 2002). Selv om begrensninger ved innsamlingen av materialet kunne gjøre alternative dimensjoner ved natur- og landskapsbegrepene anvendelige, ble jeg stående fast ved valget av teoretisk perspektiv. Og med hovedtrekkene i teoridelen på plass, ble det klart for slutføringen. Slutføringen begynte med å beskrive metoden i detalj, slik at innspurten kunne konsentrere seg om oppsummering av analysen og diskusjonskapittelet. Det ble også tid til å skrive et sammendrag og spisse innledningen.

Slutføringen

Tidligere hadde jeg begynt på en kronologisk beskrivelse av framgangsmåten i arbeidet mitt. Den konkrete og narrative formen ble delvis valgt fordi den ga en produktiv åpning inn i de nødvendige metodiske redegjørelser og overveininger. Samtidig som formen gjorde det lett å komme i gang med skrivingen, var valget også faglig begrunnet. Jeg ønsket å gi et ærlig og uhøytidelig inntrykk av det metodiske arbeidet ved å tilby leseren innsyn (Jackson 2001). En fortellende form kan også skjule realiteter, men det er vanskeligere å lyve uten å være klar over det selv når metoden framstilles konkret og kronologisk.

Bakdelen ved å strukturere det metodiske stoffet i en narrativ og en mer systematisk del ble tydelig når jeg tok fatt på den mer systematiske delen av metodepresentasjonen. Den narrative delen var omfattende og overlappende. Enten måtte jeg gjenta meg selv ofte, eller så måtte jeg velge å henvise til beskrivelsen av arbeidets ulike faser like mange ganger. Jeg var tilfreds med den narrative presentasjonen og fant ikke tilstrekkelig tid og grunn til å kvitte meg med den. Strukturen ble beholdt og resultatet at beretningen om framgangsmåten

suppleres av noen tilleggsbetraktninger og en kritisk oppsummering. Samlet sett er den metodiske gjennomgangen fyldig og dekkende for arbeidet som er gjort.

Med metodekapittelet i på plass, ble det klart for selve slutføringen. Diskusjonskapittelet og oppsummeringen av analysen ble skrevet parallelt. Med oppgavens alle deler satt sammen kunne de kapitlene finslipes og knyttes tettere til hverandre.

2.2 Datamaterialet

En fullstendig liste over innsamlet og anvendt data finnes i *vedlegg II*. Med unntak av muntlig materiale er siterte kilder også å finne i listen over referanser. Presentasjonen her vil oppsummere omfanget og konsentrere seg om metodiske spørsmål knyttet til kildene. Et viktig mål er å forklare og beskrive hvordan materialet er samlet inn og vurdert. I den grad det er nødvendig eller har vært en viktig del av det metodiske arbeidet presenteres også bakgrunn og begrunnelse, for eksempel for utvalg av dokumenter eller rekruttering av informanter.

Intervjuer og samtaler kan klassifiseres og behandles som førstehånds informasjon og primærkilder (Kjeldstadli 1997). De muntlige utsagn transkribes til skriftlig tekst som danner grunnlag for analysen. Ofte henvises det til personen bak utsagn, deres synspunkter og indre sammenheng mellom personens utsagn. Slik blir tekstmaterialet analysert som levninger som refererer til et indre anliggende, personens syn på natur og forståelse av landskapet. Denne oppgaven har imidlertid ikke til hensikt å diagnostisere informanter og andre personer bak de ulike tekstene som materialet består av. Men selv om materialet forsøkes lest som en beretning om ”noe som ligger utafør den situasjonen kildene sjøl er blitt til i”, er betraktninger om tekstenes refererende funksjon og innhold vanskelig å komme utenom (Kjeldstadli 1997: 230). En må tross alt vite mye om den aktuelle situasjonen for eventuelt å kunne gjøre en lesning som kan strekke seg ut over tekstens kontekst.

Som en fellesnevner er alle data vurdert som ”talehandlinger” uten at analysen har vært en systematisk oppfølging av de framgangsmåter som er angitt av teoretikere som har utdypet begrepet (f. eks. Searle 1965). Ved å se på utsagn som handling, framstår de tydeligere som elementer i forhandling om, og en kontinuerlig gjenskaping av mening. Det er ikke bare ordenes innhold, men også språkets og kildenes iboende kraft som er virksom. Og selv om det empiriske grunnlaget for denne oppgaven er viktig, er det framførte meninger som er vesentlige for analysen, ikke den enkelte kildes ”egentlige” standpunkt eller essens.

Intervjumaterialet har videre mye til felles med leserbrev, som også kommer direkte fra en primærkilde. Leserbrev har imidlertid en bestemt karakter som gjør at de her behandles sammen med avisartikler. De er publisert til et bredt publikum, som regel i en åpenbar og bestemt hensikt. Spesielt i tilfeller hvor forfatteren ønsker å mobilisere støtte for sitt syn, vil formidlingen av utvalgte poeng også fortelle hvordan skribenten vurderer sitt publikum. Ved å stille bestemte spørsmål, sette saken inn i en sammenheng og andre retoriske grep, kan forfatteren også lede leseren inn i en rekke betraktninger og forståelser som er interessante for oppgavens problemstilling. Tolkningen av leserbrev skiller seg fra avisartikler ved å være primærkilder, men de beskrives her samlet siden begge når det samme brede publikum.

Når avisartiklene gir et utvalgt, bearbeidet og indirekte uttrykk for andres synspunkter er de sekundære kilder. I de få tilfellene det er grunnlag for å vurdere spørsmålet er det riktig nok, men ikke uten unntak, godt samsvar mellom muntlig materiale fra primærkildene og avisas framstilling av dem. Avisartiklene kan i tillegg være selvstendige uttrykk og leses som primær informasjon, eller ”samtidens dagbok” (Kjeldstadli 1997: 215). Her analyseres avisartiklene i liten grad som sådan, og jeg vil ikke utdype kildekritiske problemstillinger knyttet til avisene som har bidratt til materialet. Selv om det kunne tilført analysen mye, er det for eksempel ikke gjort vurderinger av Adresseavisens eller Fosna-Folkets eier, deres finansielle basis og økonomiske behov, posisjon blant befolkningen i nedslagsfeltet eller redaksjonenes egendefinerte rolle i lokalsamfunnet.

Intervjumaterialet fra samtalen med kommunens saksbehandler forsvant, men siden han ga uttrykk for å stå personlig inne for vurderingene, er kommunens sakspapirer til en viss grad lest som primærkilde. Sakspapirene er den tredje typen informasjon som anvendes og er som helhet ikke lest med tanke på å avdekke forfatterens private oppfatninger. Som ledd i den skriftliggjorte forvaltningen er sjangerkravene så sterke at en slik lesning av sakspapirene vil være problematisk. Sakspapirenes bidrag til analysen er viktig i og med at de både representerer en autoritet, eller et forvaltningsregime, og fordi det øvrige materialet forholder seg til de ulike sakspapirene på ulike måter.

Den siste typen tekster er av mer generell karakter og har ingen direkte eller umiddelbar forbindelse med planleggingen av Harbakfjellet vindkraftverk. Denne delen av materialet varierer mye i alder og tema, det har mange forskjellige opphav med minst like mange funksjoner. I denne oppgaven fungerer disse tekstene som illustrasjoner av en større sammenheng som tematikken inngår i.

2.2.1 Intervjuer og samtaler

I mine takksigelser, (*kapittel 8*) er de aller fleste tilfeldige og korte samtaler nevnt. Her begrenser presentasjonen seg til de mer inngående samtaler som har hatt vesentlig betydning og gitt de viktigste bidragene til analysen. Bare et fåtall av de korte og tilfeldige samtaler trer fram i analysen. Når bare en av disse kommenteres nærmere her, er det med andre ord ikke fordi slike samtaler har vært ubetydelige. Deres betydning er imidlertid såpass begrenset og løst knyttet til oppgavens problemstilling at det er viktigere å konsentrere seg om hovedinformantene. Oppsummerende informasjon vedrørende antall informanter, rekrutteringsmåter, samtalenes varighet og hvor mye intervjumateriale som var skriftlig tilgjengelig ved analysen er oppsummert i *figur 3*. Tabellen indikerer også hvor informantene kan plasseres i forhold til vindkraftverket, natur og landskapssyn.

Når det gjelder gjennomføringen av intervjuer og samtaler er følgende sitat treffende for tilnærmingen: "The art of interviewing is to be able to conduct a conversation in such a way that the person you are talking to is able freely to express her or his opinions and feelings while at the same time, enabling you to meet your own research objectives." (Burgess 2003:243)

Inntrykket etter samtaler og av intervjumaterialet er at informantene uttrykte sine synspunkt og følelser fritt. Eventuelle bekymringer må heller knyttes til anvendbarheten, om samtaler gir tilstrekkelig grunnlag for å besvare problemstillingene. Slike bekymringer kan både knyttes til antallet samtaler og gjennomføringen av dem. Intervjuguiden (*vedlegg I*) ble forsøkt utformet for at samtalen i størst mulig grad skulle holde seg til åpne og konkrete spørsmål (Valentine 1997).

Informantene ble ikke bedt direkte om å forklare hva de forstår med natur og landskap ettersom de ofte anvendes som abstraksjoner i geografifaget. Tanken var at den konkrete bruken av begrepene og samtalen rundt vindkraftverket bedre skulle forklare betydningen. Det har i og for seg latt seg gjøre å følge denne strategien. Informantene forholdt seg imidlertid konkret til natur og landskap. Begrepene oppfattes ikke som abstraksjoner det er vanskelig å samtale om. Kommunikasjonen ble for eksempel på en helt annen måte begrenset i de få tilfellene jeg introduserte begreper som sted og identitet. Denne sammenligningen viser at abstrakte begrep er problematisk i intervjusammenheng og litt av grunnlaget for konklusjonen om at informantene forholder seg konkret til natur og landskap.

	Beskrivelse hovedinformanter	Holdning til vindkraftverk	Natursyn	Type samtale	Innsamlet som	Varighet samtale	Analysert samtale	Rekruttering
1	Ordfører, mann	Tilhenger	U-personlig	Strukturert intervju	lydopptak	60	49	Målrettet
2	Leder i næringsforening, mann	Tilhenger	U-personlig	Strukturert intervju	lydopptak	60	60	Målrettet
3	Saksbehandler i kom., mann	Skeptisk	Planlegger / personlig	Strukturert intervju	lydopptak	60	0	Målrettet
4	Grunneier, kvinne	Skeptisk	Personlig	Delvis strukturert gruppe 2 personer	lydopptak	120	40	Tilfeldig / målrettet J.&Fiske Forening
5	Grunneier, mann	Tilhenger	U-personlig					
6	Grunneier, kvinne	Skeptisk	Personlig	Delvis strukturert gruppe 2 personer	Lydopptak	82	80	Tilfeldig
7	Grunneier, mann	Tilhenger	U-personlig					
8	Grunneier, kvinne	Skeptisk	Personlig	Delvis strukturert gruppe 2 personer	Lydopptak	120	0	Målrettet, avis-artikkel
9	Grunneier, mann	Skeptisk	Personlig					
10	Sønn av grunneier	Tilhenger	U-personlig	Delvis str. intervju	Opptak og notater	90	90	Tilfeldig, lokalt tips
					Ca. minutter til sammen	592	309	
	Andre viktige samtaler							
11	Mann	Tilhenger	U-personlig	Telefon-intervju	Notater	20	20	Målrettet, leserbrev
12	Grunneier Mann	Tilhenger	U-personlig	Spontan utendørs	Notater i ettertid	20	---	Tilfeldig

Figur 4. Oversikt over intervjumaterialet.

En kan alltid spekulere i om intervjumaterialet kunne gitt enda bedre grunnlag for analyse og diskusjon. Jeg kunne ansett natur og landskap som konkrete begreper og vært mindre redd for å samtale rundt hypotetiske problemstillinger. Når tema er vurderinger av natur og landskap under planlegging av en tenkt framtidig situasjon, er abstrakte og hypotetiske problemstillinger ikke til å komme utenom. I ettertid er det lett å kjenne på savnet av flere hypotetiske spørsmål, men savnet forteller at jeg faktisk anvendte slike spørsmål og fikk fruktbare svar. Problemformuleringen kunne med fordel også ha vært mer konkret og avgrenset før feltarbeidet. Men her snakker vi virkelig om hypotetiske problemstillinger. Feltarbeidet er avsluttet og flere detaljer vedrørende gjennomføringen av intervjuene er allerede beskrevet (se ”feltarbeidet” i kapittel 2.1 s.22). Den videre hovedvekten her legges på rekruttering av informanter.

Hoved- eller nøkkelinformantene kan som beskrevet i innledningen deles inn i to typer. Alle de ’profesjonelle’ informantene ble kontaktet på bakgrunn av artikler og uttalelser i lokalavisa Fosna-Folket. Det var i kraft av sine roller eller posisjoner at disse ble rekruttert. I de innledende avklaringene beskriver imidlertid alle et stort samsvar mellom egne holdninger og synspunkt de har fremmet i forbindelse med oppgaven de er satt til å løse. Disse

informantene ble intervjuet enkeltvis, i arbeidstiden og på arbeidsplassen. Samtalene ble forholdsvis strukturerte og tett opp til kronologien i intervjuguiden. Deres roller og erfaring med å formulere synspunkter oppleves som en viktig årsak til at samtalene ble mer poengterte og gjerne kan karakteriseres som formelle intervjuer (Fossåskåret 1997).

De mange formidlingene av full lokal oppslutning gjorde det naturlig å kontakte det ene grunneierparet som i en reportasje i lokalavisa hadde uttalt seg kritisk til planene. Disse ble ett av tre grunneierpar som jeg snakket lenge med. Lydopptakene fra denne samtalen gikk dessverre tapt før de ble transkribert og oppgaven bygger følgelig på erindringer av samtalen og ingen direkte sitater. I den samme avisartikkelen uttalte en grunneiernabo seg positivt til planene, men denne ønsket ikke å delta i min undersøkelse. Som tilfellet var med det andre grunneierparet som velvillig tok i mot meg, ble alle informantene som så langt er nevnt først kontaktet på telefon. Jeg ba ikke om umiddelbart svar, men brukte telefonsamtalen først og fremst til å introdusere arbeidet og en skriftlig forespørsel med prosjektbeskrivelse som jeg etterpå sendte dem pr. brev (gjengitt i *vedlegg III*). Dette andre grunneierparet ble kontaktet på bakgrunn av en liste over grunneiere i utbyggers konsekvensutredning og et tips fra Sør-Trøndelag jeger og fiskeforening. Det var på forhånd ikke bestemt at jeg skulle snakke med disse informantene parvis. Intervjuene med begge disse parene ble gjennomført hjemme hos informantene, litt oppstykket av dyrlegebesøk og annet arbeid som følger sauebruk under lamminga. Slike gjøremål gjorde for øvrig at enkelte deler av samtalene med grunneierpar skjedde på tomannshånd.

Det siste av de tre grunneierparene kom jeg nokså tilfeldig i kontakt med under feltarbeidet. Det var fint vær, og folket var ute i hagen da jeg kom kjørende for å sette en sykkel fra meg, slik at jeg kunne gå over Harbakfjellet uten å gå ned samme vei som jeg gikk opp. Det er kanskje galt å rangere intervjuer, men jeg må tilstå at dette ble et slags høydepunkt. I tillegg til kaffe og kjeks fikk jeg mye å tenke på over hagebordet. Og når flere rådyr, ett av dem med årets kalv, kom ut på jordene like ved for å spise saftig vårgress etter solnedgang, var det lett å være fornøyd med feltarbeidertilværelsen.

En annen informant som hadde sagt seg villig til å ta imot meg ble kontaktet på bakgrunn av et engasjert leserbrev i lokalavisa vedrørende hyttebygging i hennes nabolag. Som det første intervjuet ble dette en temmelig prøvende samtale som ga nyttig erfaring. Vedkommende hadde ikke veldig mye å si om vindkraftverket, noe som i og for seg var viktig nok, men det medvirket til at samtalen ble avsluttet uten å ha vært innom mange sentrale emner. Dette intervjuet ble heller ikke transkribert før lydopptakene forsvant, og den viktigste

grunnen til å nevne henne er at hun tipset meg om den som skulle bli min siste viktige grunneierinformant.

Den siste av de ti hovedinformantene åpnet også dørene hjemme og mens det ennå var varmt nok i været satt vi ute på terrassen over en kopp kaffe. Samtalen ble noe springende, blant annet på grunn av dårlig batteri på lydopptageren og overgang fra lydopptak til notater. Samtidig bidro informantene selv til å lede samtalen i nye og interessante retninger. Lignende forløp var for øvrig kjennetegnende for alle samtaler med grunneierinformantene. Disse samtaler kan karakteriseres som svakt eller delvis strukturerte intervjuer. Og i parenes tilfelle var elementet av samtale spesielt framtrædende, i og med at de ofte engasjerte seg i hverandres utsagn og vurderinger.

Av de mindre omfattende samtaler må en nevnes spesielt. Jeg fikk gjort avtale om intervju med forfatteren av leserbrevet i Adresseavisa som satte meg på sporet av saken. Det ble imidlertid ikke tid til å møte den travle mannen, men notatene fra en oppfølgende telefonsamtale er tidvis gjengitt og benyttet i analysen. Vedkommende var ikke grunneier og hadde ingen bestemt posisjon i beslutningsprosessen. Det er imidlertid klart at hans engasjement og deltagelse i beslutningsprosessen var betydelig.

Forsøkene på å rekruttere informanter gjennom frivillige lag og foreninger med naturbruk og forvaltning som interessefelt kan utdypes. Norges Naturvernforbund og Den Norske Turistforening har ikke lokallag i Åfjord. Når det gjelder Naturvernforbundet forsøkte jeg å oppspore det ene registrerte medlemmet i kommunen, men ga meg etter å ha pratet med moren på telefon. Uten å være veldig klar ga hun det inntrykk at den unge mannen ikke lenger bodde i Åfjord og kanskje ikke sto spesielt inne for medlemskapet på grunn av Naturvernforbundets rovdyrpolitikk. Jeg hadde også telefonkontakt med en tilfeldig kvinnelig representant for Åfjord jeger- og fiskeforening (JFF), oppsporet gjennom internettoppdrag om et fuglehundarrangement. Hun mente ikke å egne seg som informant og kunne heller ikke komme på andre medlemmer som kunne tenkes samtykke til et intervju. En e-post til Sør-Trøndelag JFF resulterte derimot med et tips om en informant. Fylkessekretæren sjekket med Åfjord JFF og de kom opp med navnet på ei dame. Det viste seg at hun var grunneier med skeptisk innstilling til vindkraftverket. Hun bodde sammen med en mannlig utbyggingstilhenger og han var planlagt rekruttert fra lista over grunneiere. Det er derfor ikke helt enkelt å slå fast om rekrutteringen skjedde gjennom en frivillig organisasjon eller var helt tilfeldig.

Som vist i *figur 4* betyr dette at jeg har hatt grundige samtaler med ti ulike personer, syv grunneiere og tre andre deltagere i den lokale beslutningsprosessen. Den samlede lengden på disse samtaler er på bakgrunn av feltnotatene anslått til ca. 600 minutter, men alle lydopptak ble stjålet før materialet ble bearbeidet og analysert. Skriftlig materiale fra tre av hovedinformantene (saksbehandler og et grunneierpar), samt deler av de øvrige samtaler var dermed ikke tilgjengelig for analyse. Målet i samtaletid var likevel godt over halvparten av samtaler skriftlig tilgjengelig under analyse. Samtaler med grunneierparet som var rekruttert fordi de hadde uttalt seg skeptisk til planene, var ikke tilgjengelig som skriftlig materiale. Samtalen med paret er allikevel en del av analysen, men informanttilfanget kan sies å være ballansert og uten bestemt slagside. Rekrutteringen er tilstrekkelig tilfeldig og kan ikke antas være en vesentlig kilde til feil og mangler ved oppgaven.¹²

2.2.2 Avisreportasjer og leserbrev

Alle artikler og leserbrev som inngår i analysen er som nevnt gjengitt i *vedlegg II*. Direkte siterte dokumenter er også inkludert i listen over referanser. Av i alt 16 avisoppslag er tretten hentet fra lokalavisa Fosna-Folket, mens de tre resterende er trykt i Adresseavisen. Artiklene har nyhetspreg og formidler et bestemt, forholdsvis nøytralt saksforhold, samtidig som de aller fleste vier stor plass til å referere andres uttalelser og synspunkter. Artiklene i Fosna-Folket dreier seg om den bestemte kraftutbyggingen på Harbakfjellet, mens Adresseavisen omtaler flere vindkraftverk eller vindkraft som sådan.

De fleste artiklene er hentet fra avisenes nettutgaver. Av en velvillig journalist i Fosna-Folket fikk jeg i tillegg hele teksten fra artiklene i papirutgaven, samt tre artikler som ikke er publisert på nett. Papirutgaven med bilder, ulike typer uttrykk, overskrifter og andre redaksjonelle prioriteringer er med andre ord ikke gjennomgått. Det er altså ordlyden i artiklene som er analysert, med fare for å ha gått glipp av informasjon fra papirutgaven.

Videre bygger analysen på fire leserbrev, tre i Fosna-Folket og ett i Adresseavisen. Leserbrevet i Adresseavisen ble funnet under alminnelig lesning av avisen mens jeg lette etter et egnet sted og tema for hovedfagsarbeidet. Et leserbrev i Fosna-Folket ble funnet ved søk i nettutgaven. Det nevner vindkraftverket på Harbakfjellet i forbindelse med en annen arealforvaltningssak. Ett leserbrev ble gitt meg av forfatteren under feltarbeidet. Det siste

---

¹² Valentine (1997:112) sier rekruttering av informanter ikke må gi et representativt, men et "illustrerende" utvalg. På bakgrunn av at representativitet ikke er et sentralt krav til kvalitative studier, kunne jeg unnlatt slike vurderinger, men et ballansert og representativt utvalg øker sannsynligheten for å få illustrerende materiale.

leserbrevet i Fosna-Folket er publisert på redaksjonell plass, gjengitt i sin helhet som et ”notat” med ordførerens personlige vurderinger. Både form, funksjon og innhold gjør at jeg har valgt å kalle og analysere notatet som et leserbrev, selv om det blir referert til Fosna-Folket som redaksjonelt innhold.

En internettavstemning i Fosna-Folket er en siste kuriositet som vanskelig lar seg tolke, men som likevel må nevnes. Som stimulans og grunnlag for diskusjon ble enkelte informanter konfrontert med en utskrift av resultatet. Med en prosent nøytrale svar mener drøyt halvparten av de 473 stemmene at et vindkraftverk på Harbakfjellet er av en størrelse som medfører for store inngrep i naturen. Om ikke annet kan internettavstemningen være en påminnelse om at dette ikke er en like opplagt sak som enkelte personer og kommunestyrets enstemmighet formidler.

2.2.3 Sakspapirer

På et tidlig stadium fikk jeg sett konsekvensutredning (KU), enkelte av underlagsrapportene til KU og en oppsummerende folder fra utbygger ved et besøk hos Fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Senere fikk jeg i tillegg tilsendt disse dokumentene fra utbygger. De var viktige i det innledende arbeidet, men er ikke gjort til gjenstand for eksplisitt analyse. Av den grunn kan utbyggers konsesjonssøknad og KU kalles bakgrunnsmateriale. Siden de formelt er å regne som saksdokumenter, klassifiseres disse dokumentene likevel som sakspapirer.

Kommunens egenproduserte saksdokumenter har vært atskillig viktigere for analysen. Spesielt uttalelser til meldingen om vindkraftverket og uttalelsen til konsesjonssøknaden har vært nyttige, men heller ikke disse dokumentene er analysert i og for seg selv. Til sammen 10 brev, saksframstillinger og vedtak fra Åfjord kommune inngår i datamaterialet.

Dokumentene fra forhandlingene og samarbeidet mellom utbygger og kommune vedrørende godtgjørelser og kompensasjon har vært tilgjengelige og gjennomgått. Med ett par små unntak er disse ikke med i analysen. Det samme gjelder den omfattede korrespondansen og saksbehandlingen mellom utbygger, kommune, Fylkesmann og NVE når det gjelder fritak for reguleringsplikten i Plan og bygningsloven. Materialet er rikholdig, men av begrenset interesse for oppgavens problemstilling. Selv om disse sakspapirene har farget noe av analysen, finner jeg ikke grunn til å inkludere alle disse dokumentene i materialet ut over å nevne dem her.

I tillegg må et brev fra Åfjord Næringsforening til NVE nevnes spesielt. Brevet kan kalles et saksdokument både fordi det inngår i NVEs saksbehandling og fordi kommunen er medlem av, og har delegert ansvaret for den kommunale næringsutviklingen til næringsforeningen. Brevet er i utgangspunktet ikke en høringsuttalelse og er avgitt etter høringsfristen som en kommentar til Fylkesmannens negative uttalelse til Harbakfjellet vindkraftverk. Den viktigste grunnen til å fortelle om dette brevet er imidlertid ikke status som sakspapir, men innholdet. Til tross for mange saklige vendinger underlegger Næringsforeningen ikke sin uttalelse den byråkratiske sjanger. Her uttales i klartekst mye av det som andre kilder i vagere ordelag og i andre sammenhenger gir uttrykk for. Brevet er behørig omtalt i lokalavisen og det kan tolkes som et ønske om allmenn formidling av innholdet. På denne bakgrunn har jeg valgt å lese brevet mer som et leserbrev enn et saksdokument. Avsenderen er ikke en privatperson, men både i form og innhold har meningsytringen klarere fellestrekk med leserbrev enn med distansert saksframstillingsprosa. Alle disse dokumentene ble gjort tilgjengelig for kopiering ved feltarbeidet i Rådhuset på Årnes.

De to uttalelsene fra Fylkesmannen i Sør-Trøndelag til konsesjonssøknadene om Harbakfjellet og Bessaker vindkraftverk er tilgjengelige på internett. Som også en av informantene bemerker, kan ikke kommunens sakspapirer og Fylkesmannens uttalelser regnes som helt uavhengige av hverandre. Begge er institusjonaliserte i norsk forvaltningsapparat hvor utveksling av erfaringer, faktabeskrivelser og formuleringer foregår både gjennom formalisert samarbeid og direkte konflikt, så vel som i parallelt arbeid i en felles politisk og skriftlig offentlighet. Fylkesmannens uttalelser må likevel leses med tanke på at Fylkesmannen står i en annen posisjon enn kommunen hva gjelder makt, myndighet og lokal anerkjennelse. Disse to saksdokumentene er spesielt interessante som bakgrunn for den oppmerksomhet og omtale Fylkesmannen blir tildelt i materialet for øvrig. I tillegg har Fylkesmannens uttalelser også relevans for oppgavens problemstilling som uavhengige, eller selvstendige dokumenter.

2.2.4 Generell- og bakgrunnsinformasjon

Mye av litteratur og kilder som er benyttet i beskrivelsen av Åfjord kommune kan karakteriseres som generell. De har i utgangspunktet ingenting med denne konkrete situasjonen å gjøre. For ordens skyld kan det nevnes at det dreier seg om seks publikasjoner

eller titler. Betydningen av slike generelle kilder i oppgaven som helhet er ikke større enn at det holder å henvise til referansene i litteraturlista og i oversikten over materialet i *vedlegg II*.

En samtids- og politisk orientert studie som denne må nødvendigvis også bygge på en hel del generell samfunnskunnskap og bakgrunnsinformasjon. Det er umulig å lage en liste over alle samtaler og debattinnlegg, avisartikler, forskningsrapporter eller fagbøker som har hatt relevans for arbeidet. Denne typen informasjon bygger i stor grad på personlig engasjement og i mitt tilfelle, også et studieløp som reflekterer engasjementet. Slik generell bakgrunnsinformasjon skriver seg stort sett fra norsk offentlighet og forvaltning. Det er med andre ord godt samsvar mellom den generelle bakgrunnen og oppgavens nedslagsfelt.

2.3 Andre metodiske valg og overveielser

Her presenteres noen viktige metodiske valg og overveielser som er lite drøftet, eller ikke nevnt hittil i metodekapittelet. Disse er viktige for resultatet og selv om de kan knyttes til bestemte faser i arbeidet, er de av mer generell interesse og karakter.

2.3.1 *Hvorfor planlegging?*

Det har hele tiden vært et sentralt metodisk poeng å gå inn i en konkret sak under planlegging. Resonnementet bak er at ferdig bygde anlegg og avgjorte saker mindre åpne, blant annet på grunn av at informanter som alle andre lett kan komme til å eterrasjonalisere sine utsagn og posisjoner. Etter at en landskapsendring er gjennomført er det forståelig at engasjementet blir mindre, og at argumenter og vurderinger tilpasses den nye situasjonen. Slik tilbyr planleggingsfasen ”ærlig” og reell argumentasjon, mer enn generelle festtaler eller politisk korrekthet. Det har ikke vært et mål å analysere beslutningsprosessen og saksgangen, og derigjennom styrke planleggingen av den aktuelle saken. Verken på forhånd eller i ettertid har jeg tatt stilling til planleggingsprosessen har vært god eller dårlig. Tvert imot har det både for egen del og i forhold informantene vært nødvendig å understreke at oppgaven ikke tar sikte på å evaluere planleggingen som sådan, eller vurdere om utbyggingen er riktig eller ikke.

En e-post fra utbygger ble i den innledende fasen tolket som en bekreftelse på at planleggingsfasen er metodisk fruktbar og undervurdert. Selv om det like godt kan være en ubetydelig curiositet eller et ubevisst forsøk på å lede oppmerksomheten bort fra saken, var det oppmuntrende å bli anbefalt å studere vindkraftutbyggingen på Smøla, ettersom jeg der kunne se nærmere på en ”reell situasjon”. Planlegging er imidlertid en høyst reell, utbredt og

avgjørende fase for framtid utviklingen. Når målet er å se nærmere på kamp om verdier og forhandlinger om mening er planleggingsfasen svært fruktbar sammenlignet med situasjoner der ingenting konkret står på spill.

2.3.2 *Hvorfor vindkraft?*

Utbyggere og media bruker ofte begrepene vindmøller og vindmøllepark når vindkraftverk omtales. Jeg har valgt å bruke ordene vindkraftverk og vindturbiner med tanke på to ting. Ordene beskriver mer presist at det dreier seg kraftproduksjon i et betydelig omfang. I tillegg er ord som ”mølle” og ”park” mindre nøytrale, i og med at de er egnet til å skape assosiasjoner om liten skala og et hyggelig sted for rekreasjon.

Som nevnt innledningsvis har vi i Norge begrenset erfaring med vindkraft i stor skala. Denne introduksjonsfasen tilbyr på samme måte som planleggingsstadiet en spesielt åpen situasjon. Når målet er å se nærmere på natur og landskapssyn, kan et slikt åpent forskningsfelt være spesielt fruktbart. Begrepene og verdivurderingene knyttet til dem kommer opp til vurdering og på potensielt nye måter. Klisjeer og etablerte konvensjoner er uunngåelige og spiller en viktig rolle. Men i møtet med ny teknologi kan de bli tydeligere og spille nye roller. Setningen fra leserbrevet som ledet meg til Harbakkfjellet kan være et eksempel: ”Min erfaring er at dette forvalter vi best lokalt”. Den lokale erfaringen med vindkraftverk er ikke spesielt stor. Ved å plassere vindkraftverket sammen med tidligere erfaring, blir det eventuelt nye eller fremmede tonet ned. Utbyggingen gjøres til et eksempel på en etablert forståelse av at lokal forvaltning er å foretrekke. Slik framstår etablerte konvensjoner tydeligere og på nye måter i møtet med et presumptivt nytt fenomen.

Den samme antagelsen kan også gjøres gjeldende for informantene. En lite kjent landskapsendring kan stimulere til ny og åpen personlig refleksjon, samtidig som et vindkraftverk ved å være noe nytt kan synliggjøre grunnholdninger og etablerte verdivurderinger tydeligere.

2.3.3 *Metodiske forhold knyttet til natur og landskap*

I forlengelsen av planlegging og vindkraft, kan det også knyttes lignende metodiske poenger til natur- og landskapsbegrepene. Disse vil bli utdypet i teoridelen, men det er et metodisk poeng at spesielt natur har klare eksistensielle dimensjoner som går inn i kjernen på så vel geografifaget som det enkelte menneske. Jeg forutsetter at alle har anledning til direkte

kontakt og erfaring med den natur og det landskap vi lever i. Selv om vi har ulike muligheter til å høste slike erfaringer og er prisgitt mange slags medier og språklige konvensjoner i vår formidling og forståelse av begrepene, har natur og landskap potensial til å skape personlig mening og identitetsbyggende tilknytning gjennom denne direkte og individuelle erfaringen. Synet på menneskets plass i natur og landskap blir på denne måten mer enn en sosial konstruksjon. Det blir en kilde til kulturell variasjon, eller som Milton beskriver det:

“human beings come to understand the world by perceiving it directly, and not only through the medium of cultural interpretation...my attention was continually drawn to this particular area of cultural diversity, to the obvious fact that each individual thinks, feels and act differently towards nature.” (Milton 2002:3)¹³

Hvis det er slik at naturen kan ha en direkte og meningsbærende kanal inn til oss alle, kan det mangfoldige begrepet tilby et potensielt fristed, et felt som kan unnsnippe eller stå opp mot kulturens mange og forskjellige autoriteter.¹⁴ Natur og landskap kan være spesielt fruktbare begreper metodisk, fordi den personlige erfaringen har potensielt frigjørende eller utbrytersk kraft som er egnet til å aktivisere og blottlegge kulturens spindeltev av mening og maktforhold. Og i forlengelsen av naturens potensial til å unnsnippe kulturen, gir dialogen om naturen en god indikasjon på kulturell toleranse, eller på meningsmangfoldets kår i en planleggingssituasjon.

Definisjonens makt, det å gjøre vindturbinene til et spørsmål om samfunnsutvikling eller til et spørsmål om inngrep i naturen, gjelder både for leg og lærd. Denne studien kan gjerne kritiseres for et slikt definatorisk valg, men det er nødvendig og begrunnet med tanke på å finne, og ikke minst forklare naturens og landskapets posisjon i materialet. Slik posisjon kan for eksempel framkomme ved å spørre fra hvilke erfarings- og symbolfelt natursynet får sin legitimitet og berettigelse? Spørsmålet bygger på en antagelse om at variasjoner i natursyn kan vurderes og klassifiseres med tanke på dets opphav, om det springer og begrunnes ut fra eget nærvær, opplevelse og deltagelse, eller om naturen evalueres med et mer distansert (antroposentrisk) blikk.

2.3.4 ”Anonyme kilder”

Med unntak av enkelte utsagn fra informanter som har ytret seg offentlig i kraft av sin stilling eller politiske verv, presenteres materialet anonymt. At materialet er anonymisert skyldes ikke

---

¹³ Milton skriver dette med referanse til Ingold (1992).

¹⁴ Flere av informantene beskriver og opplever naturen som et konkret fristed.

ønsker eller krav fra kildene selv. Ingen av hovedinformantene hadde noe i mot å bli navngitt og fant ikke behov for å være anonyme. I et lite bygdesamfunn er det uansett umulig å skjermes informantene fullstendig. Lokalkjente som virkelig ønsker det, kan finne ut hvem som har sagt hva, selv om navn ikke nevnes. Det viktige spørsmålet er imidlertid om identifisering av informantene og deres utsagn tilfører analysen viktig informasjon. Informantenes bakgrunn og biografi måtte i så fall også gjøres relevant. Liten gevinst ved å identifisere kilder er sammen med problemer ved personfokusering, årsak til at jeg valgte å anonymisere kildene. Informantene fortjener heller å måtte stå til rette for utsagn, eller stilles til veggs for utlegninger og tolkninger som jeg er ansvarlig for. Personlige ytringer er potensielt følsomt materiale, og det ligger viktige etiske hensyn bak anonymiseringen av kilder og utsagn.

I tillegg er det praktiske grunner til å skrive oppgaven rundt anonyme utsagn. Anonyme kilder reduserer behovet for kompliserende og potensielt spekulative resonnementer om personlig bakgrunn og motivasjoner (som kan være enda mer følsomme og etisk betenkelige). Oppgaven blir dermed ytterligere avgrenset, noe som letter analyse- og skriveprosessen. I tillegg er informantenes person underordnet oppgavens problemstilling og stor oppmerksomhet rundt informantenes person kan lett stå i veien for andre og viktigere tema. Samtidig er det viktig å understreke at biografisk og personlig informasjon benyttes i den grad det oppfattes som nødvendig for forståelsen av materialet. Informantdata er slik fortsatt knyttet til personer og ikke analysert som avpersonifisert tekst.

Full åpenhet gir kildene og andre lesere bedre anledning til å fremme kommentarer og eventuell kritikk. Slik kan forfatteren oppleve seg friere til å tolke og utrede anonymisert materiale på en formålstjenlig måte, noe som både er en fordel og en ulempe. Hvis anonymisering av informanter bidrar til mindre kritisk bruk og fortolkning av materialet vil det være et metodisk problem. En slik metodisk innvending er likevel i prinsippet likt det generelle problemet med tolkning og analyse som eventuelt påberoper seg den ene og rette sannhet. Resultatet her er uansett bare en av flere mulige forståelser av materialet. Ballansert mot praktiske og etiske hensyn har anonymisering derfor vært å foretrekke. Ved å gi hver informant et nummer som følger siterte uttalelser, tilbys i tillegg en viss mulighet for den interesserte leser å søke sammenheng i enkeltinformantenes uttalelser.

2.4 Kritisk oppsummering av metodenes begrensninger

For ordens skyld vil denne oppsummeringen gjenta essensen i kritiske bemerkninger og poenger som har vært drøftet så langt.

2.4.1 Materialets omfang og innhold

Med tanke på at en hel del data har gått tapt, er det spesielt i forhold til intervjumaterialet naturlig å spørre om undersøkelsen har vært omfattende nok. Har jeg snakket med tilstrekkelig mange informanter? Har samtalen vært lange og inngående nok til at de gir grunnlag for analysen? Selv ser jeg slike mangler tydeligst i forhold til energipolitikk og ”personlig” natursyn (*se kapittel 5*), det være seg blant privatpersoner, de som uttaler seg i kraft av sin stilling eller i sakspapirene. Liten dekning av disse spørsmålene i materialet kan imidlertid også forstås som et utslag av deres beskjedne viktighet og posisjon i denne konkrete sammenhengen.

Det er likevel ikke til å komme utenom at samtaler med andre informanter ville gitt andre svar. Datainnsamling har foregått i et begrenset tidsrom, og særlig intervjumaterialet må betraktes som et øyeblikksbilde. Selv om mye kan antas være uforandret, ville nye samtaler i dag gitt andre svar. På samme måte har datainnsamlingen påvirkning på materialet. Som initiativtager til samtaler og ved styring av innhold og forløp har jeg hatt innvirkning på innholdet i materialet. Alle er imidlertid i en viss personlig bevegelse i sin samtid. Vår oppmerksomhet rettes mot nye spørsmål og vektlegginger varierer og kan endres på kort tid. Selv om det kan tenkes at jeg gjennomførte intervjuene av de samme personene i dag, med den samme intervjuguiden, ville jeg fått andre svar enn de jeg finner i mine data. I tillegg ville ikke bare andre i mitt sted, men også jeg fått andre svar dersom samtalenes forløp tilfeldigvis hadde tatt andre retninger i Åfjord for tre år siden. Intervjumaterialet kan med andre ord ikke gjenskapes, og bare delvis etterprøves gjennom en oppfølgende undersøkelse. Slike kvalitative data og analysen av dem må følgelig vurderes med tanke på slike begrensninger.

Det er i tillegg umulig å avvise muligheten for at intervjuguidens spørsmål og gjennomføringen av samtaler kan ha vært dårlig egnet til å avdekke informantenes energipolitiske vurderinger eller identifisering med en personlignende natur.¹⁵ Kanskje evnet jeg ikke å avgrense og innrette intervjuene i den retning. Ønsket om å være mest mulig

---

¹⁵ Sagt på en annen måte kan informantene sitte inne både med grundige energipolitiske overveielser og et personlig natursyn jeg ikke har fått fram. Ettersom det ikke er informantenes essens, men deres faktiske bidrag til diskursen som er relevant for oppgaven og produksjonen av mening, er dette en innvending med begrenset betydning for meg.

konkret og å unngå å introdusere for mange abstraksjoner, hadde sin bakgrunn i en antagelse om at informantene ikke ville kjenne seg igjen i, eller svare tilfeldig på abstrakte og hypotetiske spørsmål. Denne vegringen mot å ta flere av oppgavens sentrale problemstillinger direkte og eksplisitt opp med informantene har imidlertid en styrke ved at det reduserer faren for styring og innvirkning på informantenes responser.

Ved å unngå abstrakte spørsmål og heller snakke ”rundt grøten”, har jeg risikert å ende opp med ”urørt grøt”. Selv mener jeg å ha spist og fordøyd maten, og sågar funnet mandelen. Det får imidlertid bli opp til leseren å vurdere om det virkelig var mandelen jeg fant. Jeg har nemlig tygget på den, og her er den presentert som små biter og fragmenter blandet med litt av den opprinnelige grøten. Den andre typen metodisk innvending er knyttet til letingen etter mandelen og hvordan det jeg påstår er (biter av) mandelen, er spyttet ut.

2.4.2 Bearbeidelse, analyse og skriveprosess

I beskrivelsen av skriveprosessen har jeg antydnet at oppgaven kan kritiseres for begrenset og lite systematisk bruk av metoder som kan forhindre tilfeldige fortolkninger, og fortolkninger med slagside. En mer eksplisitt og systematisk metodisk tilnærming og mer planmessig bearbeidning av materialet kunne svekket de følgende metodiske innvendingene.

Vel vitende om at vår sosiale verden og framstillingene av den, ikke alltid er logisk konsekvent eller sammenhengende, har jeg forsøkt å lese materialet med dekonstruktiv skepsis. Gjennom analyse og skriveprosess konstrueres likevel sammenhenger og mening. I praksis betyr det at lesemåten kan ha vært *konstruktiv*, at kildene er redusert, mangfold og paradokser oversett (Kjeldstadli 1997:223). For å imøtekomme denne innvendingen har det vært et metodisk poeng å beskrive skriveprosessen. Den kan karakteriseres som holistisk, uten at oppgaven som helhet dermed påstås å ha et holistisk perspektiv. Valgene som tas under skrivingen begrenser og tildekker, de fortier og overser utsagn, styrer unna og imot. Kort sagt, skriveprosessens reviderte utvalg representerer eterrasjonalisering og skjønning. Her pynter forfatteren på språket for å legetimere sine valg og skape inntrykk av en ”briljans” som er nødvendig for å bli tatt på alvor, det være seg innen den akademiske verden eller utenfor.

På grunn av dette iboende problemet med fortolkning av kvalitative data, ser jeg liten grunn til å konstruere et forsvar i tillegg. Konstruerte sammenhenger, selektive fortolkninger og valg av teori, muligheten for å tilpasse empirien etter teorien i tråd med egen motivasjon og ideologi er uunngåelige metodiske problem. Det er umulig å gå ut av kroppen og legge sin

egen person død når meningsinnhold skal fortolkes. Fra motsatt kant kan man sågar påstå at forforståelse er uunngåelig og nødvendig for å skape ny forståelse (Paulgård 1997).

Når det er sagt kan en brei og åpen tilnærming ha vært en spore til prematur analyse som sementerer forutinntatthet, eller etablerer nye overflatiske vurderinger. Jeg finner imidlertid ingen spesiell grunn til tro at en tolkning skal være mindre pålitelig, bare fordi den skjer tidlig. Og på den andre siden kan det være at den lange pausen i arbeidet, og tiden mellom datainnsamling og fullføring av oppgaven er like problematisk. Distanse til materialet skaper nettopp distanse.

Et mer konkret poeng kan være et eksempel på sirkelargumentasjon. Sammenfall mellom utbyggingsskepsis og personlig natursyn utgjør en fare for at informanter er tilskrevet et personlig natursyn fordi de er skeptisk til vindkraftverket, og at jeg deretter forklarer at de er skeptiske fordi de har et personlig syn på natur. Samtidig kan det hende at utbyggings-tilhengerne skjuler eller underkommuniserer eventuelle personlige elementer i sitt natur- og landskapssyn for å få til en utbygging. Men spiller det noen rolle om så er? Mer enn å frariste enkeltpersoners ”egentlige” natursyn, dreier analysen seg om å identifisere tankemodeller som gjøres virksomme (Fossåskåret 1997). Informantenes ”egentlige” syn må i en slik sammenheng underordnes utsagn som faktisk trer inn i, og gjør seg gjeldende i debatten.

På lik linje med mine informanter og kilder, er det vanskelig å ha full oversikt over alle mulige og framtidige implikasjonene av våre utsagn. Vi vet ikke alltid hva vi gjør, og kan lett komme til å være flertydig og paradoksalt som verden for øvrig. Kanskje kommer jeg i skade for å overvurdere egne funn og vurderinger på bekostning av diskusjon av andres arbeider (Boyle 1997). Oppgavens relativt beskjedne mengde litteraturhenvisninger kan være et tegn på det, men må ikke oppfattes som et forsøk på skape inntrykk av at alt er ”sugd av eget bryst”. Det er for eksempel ikke egen kreativitet eller faglig styrke som gjør at jeg ikke vet hvem denne siste vendingen er hentet fra. Jeg velger å tro slike veletablerte språklige bilder kan brukes uten referanse til andre som har brukt dem i vitenskaplig sammenheng.

Det er verken mulig å oppspore, eller ønskelig å gjengi alle mulige referanser som danner grunnlaget for mine vurderinger og påstander. På samme måte kan det være vanskelig å finne klare skiller mellom metode og teori. Metodekapittelet bygger nemlig på teori om hvordan kunnskap kan etableres, tolkes og forstås. Hvis metode er framgangsmåten for produksjonen av datamaterialet, kan teori kalles det utvalgte perspektivet, eller det analytiske verktøyet som anvendes i vurderingen av materialet.

3. ANALYTISK RAMMEVERK

Følgende kapittel vil presentere en teoretisk ramme for analysen. Slik som i forhold til problemstilling og metode, må to forhold nevnes som viktig for valg av analytisk rammeverk. Det første er personlige motivasjoner og ønsker for hovedfagsarbeidet, hvor også det andre inngår: Målet er en studie som er geografifaglig og politisk relevant og anvendbar.¹⁶ Det er på det rene at avgrensninger i en slik oppgave må utelukke mye som er relevant og anvendelig både vitenskaplig og i samfunnsdebatten. Av den grunn er det viktig å erkjenne at disse valgene er personlige vurderinger som kan kritiseres for å være nettopp det. Håpet er at dette kapitlet vil vise at slik kritikk ikke er mer berettiget enn at den kan rettes mot all kvalitativ samfunnsforskning: Innenfor fagsjangere som artikler, bøker eller avhandlinger har forfatteren ikke annet valg enn å velge, velge bort og argumentere for valgene.

Her er de to første underkapitlene viet generell teori knyttet til faghistoriske og mer samtidsorienterte debatter rundt natur og landskap. Disse perspektivene følger med og anvendes sammen med mer spesifikke teorier som er valgt for å belyse problemstillinger knyttet til vindkraftverket på Harbakfjellet. Det jeg kaller ”spesifikk teori” er ikke mindre generell enn at den også sier mye av interesse ut over dette enkeltcasen. Samlet sett er kapitlet ment å tilby de nødvendige begrepsavklaringer og en ramme for analysen. Slik avklaring er vurdert som tilstrekkelig grundig, og må ikke leses som et forsøk på en fullverdig presentasjon og analyse av begrepenes mange mulige definisjoner og deres fordeler, ulemper og anvendbarhet i geografifaget eller samfunnet forøvrig.

Dikotomien mellom natur og kultur, og ønsket om å overskride den, dominerer i *kapittel 3.2*. Der blir også et realistisk perspektiv introdusert, og sett i forhold til virkeligheten som sosial konstruksjon. Perspektiver på følelser, rasjonalitet og naturens egenverdi presenteres i *kapittel 3.3*, mens *kapittel 3.4* rommer enkelte detaljer fra pågående debatter om menneskets forhold til sine omgivelser. Disse debattene er sterkt stimulert av perspektiver på sosial konstruksjon som jeg vil antyde har opphav i, og kan sies underbygge en produksjonsideologi. Til slutt vil *kapittel 3.5* samle trådene og oppsummere teoretiseringene. Først må vi imidlertid innom tidligere vitenskapsteoretisk og faghistorisk debatt.

---

¹⁶ Se side 19 for utdyping av ønsker og motivasjoner for hovedfagsoppgaven.

3.1 Faghistorisk tilbakeblikk

Det er en utfordring å beskrive geografi som fag. Kartlegging og kartproduksjon har vært sentrale for utviklingen av et fag som bokstavelig talt betyr å tegne jorda, beskrive vår verden med ord og illustrasjoner. (Holt-Jensen 1999) Geografi som skolefag er ofte preget av leksikal kunnskap om byer i Belgia og med kartet som det sentrale formidlingsverktøyet. Med i kartet er det lett å tenke på geografi som et studium av romlige, eller korografiske dimensjoner. Siden kart har en tendens til å bli utdaterte (fordi verden forandrer seg), blir de kronologiske, historiske eller tidsmessige perspektivene vanskelig å overse. Enten hovedvekten legges på tid eller rom, er de fleste tenkelige problemstillinger, alt fra kvantefysikk via psykologi til erkjennelsesfilosofi, aktuelle for en geografisk studie. For å håndtere dette uendelig store og tverrfaglige potensialet har det vært vanlig (kanskje helt nødvendig) å klassifisere og sortere faget i underdisipliner ut fra tema, problemstillinger og metoder. De to dominerende tradisjonene, natur- og samfunnsgeografi, og avgrensningene mellom dem, har vært sentrale og grunnleggende for faget.

Ytterligere oppdelinger av ”bindestreksgeografier” under disse to paraplyene løser også noen floker, samtidig som slike avgrensninger og klassifiseringer gir opphav til nye problemstillinger. Vansker med å avgrense samfunnsgeografien fra andre samfunns- eller historisk-filosofiske fag blir for eksempel ikke løst. Om ikke like alltid eksplisitt eller omfattende, er både tid og rom vesentlige deler av fag som historie og sosiologi, psykologi og antropologi (Lundberg 2006). Og uansett hvor filosofisk en angriper begreper som tid og sted, eller avstand og relasjoner mellom steder, er det vanskelig å oppheve begrepenes sterke naturvitenskaplige eller realistiske assosiasjoner. Disse utfordringene med å definere samfunnsgeografi som selvstendig og særegen fagdisiplin har hatt betydning for fagets historie og utvikling.

Jeg ser imidlertid begrenset verdi i å gå nærmere inn på fagdefinisjoner eller detaljene i samfunnsgeografiens søken etter identitet. Det sentrale tema for geografien, og det mange fagdebatter dreier seg om, er relasjonene mellom menneske og natur. Kunnskap og forståelse av den har vært bygget opp rundt en todelt verden med mennesket (eller kulturen) på den ene siden og den utvendige naturen (eller vårt ytre miljø) på den andre. I det følgende skal jeg forsøke å gi noen talende og konkrete eksempler på hvordan forholdet mellom menneske og natur har hatt en sentral rolle i geografifaget, for landskapsbegrepet, og for temaet i denne oppgaven. Selv om eksemplene her er fra 1900-tallet, er det på det rene at

motsetningsforholdet har vært en del av vitenskapens historie, i alle fall siden renessansen, om ikke lengre.

3.1.1 Naturdeterminisme og possibilisme

Både naturdeterminisme og reaksjonen mot den, possibilismen, er tuftet på en todelt verden, hvor mennesket isoleres fra den utvendige natur. Formålet for begge var å beskrive og forklare opphavet til regional identitet, eller kulturelle forskjeller. Naturdeterminismen tilbød en ensidig forklaringsmodell som lignet en naturlov. Menneskets skapende evner og kulturelle endringer ble på mange måter neglisjert. Med åpenbart slektskap, eller inspirasjon i evolusjonsteori var tesen at mennesket og dets kultur var prisgitt, og tilpasset seg naturforholdene i en region. Determinismen er i første rekke en modell for forklaring av kulturutvikling. Det utelukker ikke at determinismen kunne se at kulturforskjeller påvirker og preger natur og landskap. Men siden kulturen vokser fram og er skjebnebestemt av naturen, blir kulturell påvirkning naturens eget verk. (Holt-Jensen 1999).

Den franske regionalgeografen Vidal De la Blache var en tidlig talsmann for possibilismen og viktig for dens framvekst på 1900-tallet (Holt-Jensen 2006). Vidal og possibilismen etablerte en toveis relasjon mellom natur og kultur. Naturen gir mennesket muligheter, mulighetene er forskjellige fra sted til sted, men det kommer an på mennesket og kulturen på stedet hvordan naturens potensial utnyttes. På den måten blir kulturen i en region, og regionens identitet et resultat av samspillet mellom menneskets kultur (valg og kreativitet) og av naturforholdene (mulighetene) der. I to atskilte regioner med ellers like naturforhold vil kulturen bidra til at regionene, til tross for felles naturforutsetninger, over tid vil bli forskjellige. Possibilisme er ikke avhengig av landskapsbegrepet, men regional identitet som benevnelse på ytre definerende karaktertrekk, innehar mange av landskapets assosiasjoner. Som regionen kan landskapet forstås som et produkt av, eller uttrykk for, samvirkningen av kreftene i natur og kultur: ”I den franske regionalgeografiske skulen [...] blir natur og kultur sett som eitt: landskapet (paysage) som uttrykk for tilhøvet mellom samfunn og omgivnader” (Lundberg 2006:170).

Landskapet kan slik beskrives som et forenende møtested der natur og kultur er komplementære. Vidal ville unngå å trekke grenser mellom naturlige og kulturelle fenomen og heller vurdere dem som enhetlige og uatskillelige. Slik bærer Vidals organiske regionale

perspektiv i seg en spore til å bryte ned natur/kultur-dikotomien.¹⁷ Kanskje skyldes det andre possibilister eller etterfølgende formidlere, men klassifiseringen og Vidals analyse av et ”dialektisk samspill mellom natur og ulike kulturformer” (Holt-Jensen 2006:135) gjør at den grunnleggende todelingen og motsetningene mellom dem består.

En sentral geograf som også tok avstand fra miljødeterminismen på possibilistisk grunnlag må sies å ha bidratt sterkt til opprettholdelsen av skillet mellom kulturen og en ytre natur. Carl Sauers har vært svært innflytelsesrik og argumenterte for at landskapet og dets morfologi, opphav og utvikling, er det sentrale, organiserende begrepet i geografien som skulle anvende objektive vitenskapskriterier (Duncan 2000):

”Kulturlandskapet er det geografiske rommet i opphavsleg tyding. [...] Landskapet er eit uttrykk for menneska sine aktivitetar. [...] Det er forma gjennom handlingane til ei gruppe menneske, opphavsleg med utgangspunkt i naturlandskapet. Kulturen er agenten (den som handlar), naturen er mediet (som blir handsama), og kulturlandskapet er resultatet.” (Sauer 1925, oversatt i Lundberg 2006:167)

Meningsinnholdet i begreper som natur, kultur og landskap er i stadig utvikling, både faglig og i den hverdagslige omgangen med dem. Felles for Vidal og Sauer er at landskapet domineres av fysiske (absolutt rom) og visuelle begrep, samtidig som historie (eller kronologi) er en viktig del av bildet. Castree (2003) mener at geografis utvikling etter possibilismen og Sauer, ble dominert av studier av menneskets påvirkning av naturen (“human impact”) i takt med menneskets ekspansjon og stadig mer omfattende evner til å påvirke naturen og endre landskapet. Geografis oppmerksomhet på den sosiale konstruksjonen av virkeligheten vokste derfor fram som et resultat av, og delvis som en reaksjon mot den vedvarende reproduksjonen av det sterke skillet mellom natur og kultur (ibid.) Det konstruktivistiske perspektivet ble anvendt til å kritisere den naturvitenskaplige slagsiden ved human impact studier fordi de begrunnes av miljøproblemer som perspektivet selv produserer. I dag er konstruksjonistiske perspektiv anerkjent og adoptert, men det er ikke vanskelig å spore arven etter eldre og todelte betraktningmåter i både konstruktivistiske tekster og dagens landskapsgeografi:

”Frå å være noko som stort sett blei forstått i fysiske termar, har fokus i dag blitt utvida til også å omfatte dei sosiale og kulturelle dimensjonane i landskapet. Studiet av kulturlandskapet utgjer ei mogleg kopling mellom dei ulike delar av faget, [...] eit

---

¹⁷ Det rommer også kimen til dagens landskapsbegrep som straks oppsummeres av Lundberg (2006)

integrrert geografifag. [...] Denne geografien har ei avgrensa, ikkje ei uendeleg målsetting: analysen av samfunn i bestemte romlege og tidsavgrensa kontekstar, utforma i møtet mellom menneskelege verdiar, prioriteringar, miljø og naturressursar. På alle måtar er han knytt til eigenarten av stader på jorda ("the nature of place") forstått som resultatet av interaksjonar mellom menneske og miljø. [...] Nyare samfunnsgeografisk landskapsforskning har utvida feltet i høve til det visuelle. Kulturelle uttrykk som også er usynlege, og tolkinga av desse inngår også i studiet av landskapet. [...] Landskapet kan då være ein spegel som reflekterer fenomen og prosessar som går føre seg i ulike sfærar; landskapet kan såleis vere eit uttrykk for å forstå interaksjonar mellom menneske (med ulike posisjonar, makt, råderett m.m.), for å forstå intenderte og ikkje-intenderte konsekvensar av menneskelege handlingar og for å forstå interaksjonar mellom menneske og naturen." (Lundberg 2006:172-173)

3.1.2 Vitenskapsteori og positivismedebatt

Geografifaget var langt fra alene om å gjennomgå fagdebatter som kretset rundt determinisme og possibilisme i første halvdel av 1900-tallet. Som tilfellet også er med den beslektede positivismedebatten, har striden vært en del av større idéhistoriske og vitenskapsteoretiske strømninger. Sterke "idiografiske tradisjoner" òg forbindelser til naturvitenskaper som geologi og biologi bidro likevel til at positivismedebatter kom "relativt sent i gang" i geografifaget (Holt-Jensen 1999:113).

Positivism er en betegnelse for et optimistisk syn på mulighetene for å komme fram til ny og eksakt kunnskap. I ekstrem form (logisk positivism) postuleres muligheten til å føre positive bevis for alle mulige saksforhold, mens den eneste gyldige kunnskap er vitenskaplig med opphav i observasjoner (empirisme). Normative spørsmål og andre problemstillinger (for eksempel verdier og holdninger) som ikke kan måles, vurderes og etterprøves i objektive termer avvises. Kravet til objektivitet er slik sterkt knyttet til valg av metode, som i sin tur har historiske røtter i Descartes' mekaniske verdensbilde. Matematikken er garantist for en politisk og sosial nøytral og verdifri forskning som ikke er beheftet med subjektive vurderinger. Rendyrket positivism er nomotetisk og søker udiskutable svar og kausale forklaringer ved bruk av hypotetisk-deduktive metoder.

Ønsket om og behovet for å studere kulturelle forhold som ikke lar seg oversette til tall, er den kortfattede og forenkla forklaringen på kløften mellom naturvitenskap og

fortolkende, eller humanistiske tilnærminger. Vitenskapstradisjonene stiller altså helt forskjellige spørsmål og svært ulike krav til metode og svar. Humanistisk vitenskap er beskrivende (deskriptiv) og induktiv, den søker idiografisk forståelse, ikke lovmessighet og forklaring (Holt-Jensen 1999).

Positivismedebatten påviste kløften mellom fortolkende vitenskap og naturvitenskapens instrumentbaserte, eksakte målinger og konklusjoner, og kausale sammenhenger. Gjennom teoriutviklinger som vitenskapsfilosofisk eller pragmatisk realisme og ulike modeller for forholdet mellom strukturer og aktører (for eksempel Giddens struktureringsteori) kan samfunnsgeografien sies å ha innfunnet seg med det store skillet uten at det grunnleggende erkjennelsesfilosofiske problemet er løst. Ikke desto mindre debatteres fortsatt hvilken status og rolle verden utenfor har for menneskets erkjennelse, kunnskap eller viten. Som nevnt er den sosiale konstruksjonen av virkeligheten sentral i denne debatten. Selv om skillet kan hevdes å være bare analytisk relevant og interessant, eller skillet mellom natur og menneske (pragmatisk) beskrives som en konvensjon uten å ta stilling til hvilken status verden utenom mennesket har, er det klare forbindelser mellom slike erkjennelsesfilosofiske diskusjoner, og debattene rundt dikotomien kultur og natur.

3.2 Den sosiale og kulturelle konstruksjonen av natur

Natur – kultur -dikotomien gir lite mening om mennesket er natur og vår viten utelukkende er et produkt av vår persepsjon og bearbeidelsen av persepsjonen. Kunnskap og persepsjon kan vanskelig håndteres eller kommuniseres annerledes enn gjennom sosiale konvensjoner, språk og symboler. Det kan derfor med Latour (2004), Whatmore (2002) og andre aktør-nettverk teoretikere (ANT), samt en lang rekke geografer med mer eller mindre rendyrket konstruktivistiske perspektiver, hevdes at skillet mellom natur og kultur allerede er, eller i det minste burde vært, oppløst. Natur som noe uforanderlig som mennesket ikke kan skape eller lage, “taken to be external to, and different from people [...] These ideas may have outlived their usefulness” (Castree 2003:85). Mennesket er for eksempel gjennom genetisk kunnskap og teknologi stadig tydeligere en av jordens mange livsformer, samtidig som vi kan skape helt nye, mer eller mindre vellykkede organismer. Det er ikke noe unaturlig ved mennesket, eller vår kultur for den saks skyld.

Natur - kultur -dikotomien kan dermed kritiseres både for virkelighetsbeskrivelsen (vitenskaplig) og for maktforholdene (politisk) som den produserer. Latour identifiserer

imidlertid også dette skillet, mellom vitenskap og politikk, som et produkt av den samme tankemodellen som skiller natur og kultur: En ideell verden oppdelbar i rene, utvetydige kategorier, hvor erkjennelse er knyttet til søken etter nøytral utvendig sannhet og fakta som (dermed) ikke er tilgjengelig for andre enn et (for tiden natur-) vitenskaplig ”presteskap”. Forskerne kan som de få utvalgte, på magisk vis fritt og uproblematisk entre sfæren av objektiv og naturlig sannhet og avlevere sine vitnesbyrd til menneskene som må opplyses eller frelses fra sine subjektive og kulturelle fortolkninger av verden utenfor. Latours argumentasjon retter seg konkret mot politisk økologi og er på mange måter en gjentakelse av positivismekritikken, men ikke uten brodd mot konstruktivisme som ikke fullt ut kvitter seg med den utvendige ”virkeligheten”.¹⁸

Både konstruktivistiske geografers og Latours dekonstruksjon av natur-kultur - dikotomien har en demokratisk begrunnelse og en ambisjon om en bedre miljøpolitikk (Eden 2002, Latour 2004). Vi vil oppnå en sunnere og mer demokratisk samfunnsutvikling ved å detronisere naturvitenskapen som privilegert fakta og premissleverandør. Den ”sunne fornuften” må virke sammen med vitenskapelige måter å konstruere virkeligheten på. Skillet mellom fakta og verdier er imidlertid også umulig for Latour, og må følgelig oppløses. Fordi uten å oppheve dikotomiene og asymmetrien, de fikserte aktør- og maktdefinisjonene, og erstatte dem med urene hybrider og relasjoner, vil mennesket fortsette å forgripe seg på natur og landskapsverdier, inkludert mennesket selv. Eller, som Whatmore (2002:12), sier: “It has become something of a truism among environmental historians that this placing of the wild as a pristine exterior harbours within it the very will to power that the gesture would elude.”¹⁹

Et viktig trekk ved ANT er sidestillingen av menneskelige og ikke-menneskelige aktører. For å understreke likeverdet kalles de ”aktanter”, og det er relasjonene mellom aktantene, mer enn menneskelige kapasiteter som for eksempel intensjoner, som er definerende for deres funksjon. Fyldig (thick) beskrivelse av slike nettverk med egalitær innrulling av ikke-menneskelige ting, vindturbiner så vel som levende organismer, er metoden som sikrer en for alle parter sunnere og bedre forståelse av verden, av naturen og menneskets del i den. Og opphevelsen av motsetningen mellom natur og menneske åpner for å gjøre ikke-menneskelige aktører og verdier relevante for våre moralske vurderinger (Whatmore 2002).

---

¹⁸ Latour (2004:254) knytter sin generelle kommentar til et konkret sitat fra Cronon (1991).

¹⁹ ANT-paraplyen er ikke alene om slike argumenter. Mindre radikale konstruktivist-forfattere som for eksempel Cronon (1995:80-81) presenterer lignende problematisering og kritikk av både ”det ville” som ideal, og natur - kultur -dikotomien.

Felles for disse perspektivene er oppfatningen om at fortsatt kamp for en natur som kontrast og motsetning til det menneskelige vil ikke føre noen steder, blant annet fordi konkurransen om å kjenne naturen (gjennom vitenskap) ekskluderer (hverdags)menneskene. Og uten en grunnleggende utfordring av realistenes realiteter og empirisme vil den utvendige naturen bestå. Behovet for å oppheve dikotomien kan dermed knyttes til at den til tross for å være en konvensjon, blir oppfattet og trodd på som en objektiv realitet, som fakta. En rekke talsmenn for sosial konstruksjon gjenskaper eksistensen av en utvendig, fysisk og ”virkelig” verden uten å være det seg bevisst (Latour 2004:254). Det er nemlig mange geografer som argumenterer for at kunnskap er en menneskelig konstruksjon, parallelt med et realistisk perspektiv om at det finnes noe der ute, en ytre verden som mennesket oppfatter og forholder seg til som nettopp det (Benjaminsen 2002, Eden 2002, Proctor 1989).

På denne bakgrunn er det den ontologiske basisen for natur – kulturdikotomien og det realistiske perspektivet som er hovedmålet for Latours kritikk. Både konstruksjonister og økologiens naturvitenskaplige eller såkalt ”objektive” forskning, er med på å bygge opp under befolkningens tro på en utvendig natur. Og dermed på realiteter som lekfolk ikke har tilgang til. Med det realistiske perspektivet stenger befolkningen seg selv inne i en hule, avskåret fra erkjennelse, demokrati og politikk.²⁰

Som sitatet fra Whatmore (2002) viser (forrige side), er det en utbredt oppfatning at moraliserende og autoritær kamp for en vill og generell natur drar oppmerksomhet bort fra det egentlige og politiske spørsmålet: Hvilken natur eller hvilke landskap vi vil vi ha? Konstruktivismen gir gode argumenter for å kritisere bruken av, og opphøyelsen av natur, det uberørte og ville i miljøpolitiske debatt. Castree (2001:210) kommenterer slik kritikk og er redd den i prinsippet bare vender ”the causal and ontological arrows from one ’side’ of the social-natural dichotomy to the other”.

Denne betraktningen kan være nok et eksempel på at dikotomien lever, og står i veien for ny erkjennelse, og er et eksempel på den fastlåste epistemologien som Latour vil vekk fra. Vår sannhet og kunnskap er noe mennesket etablerer til egen bruk. Det blir dermed uinteressant om Latours modell garanterer en mer sann, sikker eller framtidsrettet erkjennelse eller politikk. Det er den vedvarende og aktive opprettholdelsen og nyskapningen av utallige, hybride og sårbare nettverk av relasjoner som gir mening. Ikke rene og abstraherte kategorier

---

²⁰ Latour (2004) bruker Platons hulelignelse som et bilde på tilstanden hvor virkeligheten er utenfor menneskets erfaringsfelt og ideene bare tilgjengelig for de (få) som besitter den riktige logisk rasjonelle tankekraften.

som (kontrollerbar og forutsigbar) natur, objektiv sannhet og utenom-menneskelige fakta, uavhengig av tid og sted.

Til tross for klare styrker, vil jeg ikke ukritisk adoptere perspektiv og deskriptive metoder fra ANT. Poenget er at den sosiale konstruksjonen av natur, kultur og landskap trer fram gjennom presentasjonen av Latours kritiske perspektiv på naturvitenskap og konvensjonell konstruktivism. ANT er helt klart konstruktivistisk, men med inkorporeringen av ikke-menneskelige "aktanter" begrenser ikke konstruksjonen seg til å være bare sosial eller kulturell. Den er også materiell og kroppslig. For de av oss som har internalisert den konvensjonelle motsetningen mellom kulturen og en utvendig natur kan det derfor være vanskelig å følge tankerekken helt ut.²¹ Viljeserklæringene fra Latour og Whattmore oppleves ikke som tilstrekkelige, og fjerner ikke distinksjonene mellom natur og kultur fra tekstene.

Både ANT og andre konstruktivistiske perspektiver er problematiske, særlig med tanke på andre dyr som helt åpenbart lever med og behersker de fleste grunnleggende menneskelige egenskaper. Strategisk tenkning og kommunikasjon, empati, glede og sorger, og dermed også verdivurderinger, er ikke forbeholdt mennesket alene. Det virker derfor absurd for meg å anta at slike realiteter og synspunkter, skal forsvinne for dyrene bare mennesket slutter å tenke på dem. Det virker også underlig at slike realiteter ikke skal kunne ha moralsk relevans fordi vi tenker på dem som noe utenom-menneskelig, som natur. Resten av teorikapittelet vil som oppgaven i sin helhet innta et mer vitenskapsteoretisk realistisk perspektiv som likevel på mange måter er beslektet med Latours kritikk av antroposentrisk konstruktivism.²²

---

²¹ Latour er kjent for provoserende spissformuleringer, for eksempel at Pasteur fant opp mikroben. Dette blir forstått som påstander om at det ikke finnes en verden utenom menneskets eksistens og erkjennelse. Når han og ANT er meget opptatt av teknologi og materialitet kan det i tillegg oppfattes som paradoksal. Poenget er vel kanskje at tingene er en del av vår verden (og ikke en annen verden), og at de ytre realiteter bare har relevans i den grad mennesket etablerer relasjoner til dem. Når tingene og den ytre verden på denne måten ikke har mening utenom vår erkjennelse, kan de heller ikke danne grunnlaget for erkjennelsen. Spørsmålet om den utenom-menneskelige eksistens er derfor irrelevant, eller av høyst underordnet betydning, for produksjonen av kunnskap. Som vi skal se mener Milton (2002) og jeg med henne, at det ytre miljø er relevant både for hver enkelt av oss og vår kollektive produksjon av kunnskap.

²² Den store forskjellen er at Latour vil unngå å forstå realiteter som eksternaliteter, mens det realistiske perspektivet tar den utvendige natur for gitt som en utvendighet, i tråd med den utbredte hverdagslige opplevelsen av at vi lever i en forholdsvis stabil omverden som ikke må rekonstrueres daglig.

3.3 Naturens egenverdi og motsetningen mellom følelser og fornuft

”Det er viktig å huske på at all fastsettelse av ”egenverdi” i naturen er noe som gjøres av mennesker. Det er med andre ord en sosial konstruksjon og ikke noe som finnes uavhengig av mennesker” (Svarstad 1998:154).

Slik kan kjernen i den konvensjonelle konstruktivismens forhold til naturverdier oppsummeres. Etersom det er mennesket som etablerer verdier, finnes det ikke verdier i natur og landskap uavhengig av oss og våre konstruksjoner. Slik avvisning av egenverdi er lett forståelig hvis vi utelukker at det finnes en meningsfull verden utenfor. Samtidig er det bare som menneskelige verdivurderinger at naturen kan tre inn i våre etiske overveielser.

To spørsmål reiser seg imidlertid: Hvorfor er det så viktig å understreke at betraktninger om naturens egenverdi er konstruert når denne konstruksjonen verken er mer eller mindre konstruert enn andre betraktningmåter? Viktigere for denne oppgaven er imidlertid det følgende spørsmålet. Selv om enkeltmennesket må betraktes som fulle av kulturell oppdragelse og ikke som isolerte øyer, kan ikke hver enkelt av oss konstruere kunnskap, for eksempel om egenverdi i naturen, på bakgrunn av individuelle erfaringer med den? Antropologen Milton (2002) svarer et klart ja på dette siste spørsmålet. Milton tar utgangspunkt i egne og andres studier av konkrete natur/miljøverndiskurser og pågående fagdebatter innen psykologi, antropologi og geografi. Budskapet er på mange måter sammenfallende med Latours. Hun kritiserer både (natur)vitenskapens påståtte nøytralitet og hvordan den moderne (kapitalistiske) rettsstaten med privat eiendomsrett og byråkratisk forvaltning dyrker et slikt ikke-relasjonelt kunnskapsideal.²³ Og som innen ANT, er relasjonene ikke eksklusivt sosiale:

“The environment of most human beings may be predominantly social, but to say that it is essentially social is to assume human beings can only pick up information from other human beings or in contexts of human creation, and not from the non-human things in their environment. Clearly this is not the case, as demonstrated by the rare instances of children brought up by non-human animals.” (Milton 2002:148)

---

²³ ”In western liberal democracies it is entirely expected that governments will follow particular ideologies, including market ideologies; this is part of what electorates vote for. But it is a different matter entirely for governments to favor particular individuals and organizations, since this attracts suspicion of corruption which undermine the democratic process. Science provides a supposedly impartial body of knowledge which can be used to legitimize public decisions”. (Milton 2002:136)

Det er i et slikt perspektiv Milton interesserer seg for ”this particular area of cultural diversity, to the obvious fact that each individual thinks, feels and acts differently towards nature” (ibid:2). Milton mener altså at det er meningsfylt å se på natur og landskap som utvendig, ettersom enkeltmennesket forstår sin verden direkte, og ikke utelukkende mediert av kulturelle fortolkninger. Med det er kulturen ikke alene om å skape mangfold og kulturell utvikling. Samtidig som (eller helst: fordi) den individuelle erfaring er unik og bidrar til kunnskap og forståelse, er det for Milton viktig å undersøke de konkrete sammenhenger menneskene lever sitt liv i.²⁴ Dermed blir både den utvendige natur og den kulturelle konteksten viktig for hvordan den enkelte etablerer sitt natur- og landskapssyn.

Milton foreslår i den sammenheng at natursyn kan analyseres ut fra den enkeltes identifisering med, og personifisering av natur og landskap:

“Although the adjective ‘personal’ usually indicates the kind of agent that holds a view or performs an action (an individual rather than an organization), I use it [...] to refer to a particular way of understanding and relating to nature. A ‘personal’ understanding of nature assumes it to be composed primarily of ‘persons’, while an ‘impersonal’ or ‘non-personal’ understanding assumes it to be composed primarily of ‘non-persons’ –objects and mechanisms that have no thoughts or feelings” (Milton 2002:19).

En slik ”enkel” todeling følger velkjente grenser mellom subjekt og objekt, men er interessant blant annet fordi den forholder seg til empiri vel så mye som teori. Distinksjonen kan i og for seg kritiseres for å være forenklede eller lite original. Den er likevel fruktbar med tanke på at et personlig, identifiserende forhold til natur og landskap også inneholder bestemte betraktninger om moralsk relevans.

“This diversity of experience means that some people think of nature, or parts of nature, as composed of personal agents, while others see it as a complex of impersonal objects and mechanisms. It means that some people think of non-human animals as resources for human use, while others see them as non-human persons worthy of moral concern, or respect, or punishment.” (ibid:148)

Det er betydelig forskjell i våre moralske vurderinger av handlinger som berører et subjekt og av handlinger som bearbeider et objekt. Denne klassifiseringen av natursyn er også

---

²⁴ ”If anything destroys trust in our mental images, it is the social scientific convention that they are cultural constructs. If we investigate how they are formed, we might be able to conclude that there is some truth in them, and so trust them more.” (Milton 2002:26)

anvendelig fordi den aktiviserer de følelsesmessige koblingene til vurderinger av verdi. Og ved å inkludere følelsenes plass i landskapet, kan ulike typer rasjonalitet og tilhørende estetikk tre fram. Det er mulig å knytte Miltons begreper om en personifisert natur til betraktningen om at følelsene, eller det subjektive, er en realitet og må veilede menneskelige valg. På den andre siden kan en ikke-personifisert natur knyttes til en instrumentell mål - middel -rasjonalitet, der følelser tradisjonelt er sett på som ubetydelige, eller sågar ødeleggende for den klare tanke.

Milton nyanserer derfor skillet mellom de to typene natursyn og bygger mye av sin framstilling rundt den påståtte motsetningen mellom følelser og fornuft, og søker å vise at det er liten grunn til å anta at følelser er irrasjonelle og står i motsetning til rasjonalitet:²⁵

“It seemed to me that the labeling of some nature protectionist’s effort to defend nature against economic development as ‘emotional’ and ‘irrational’ was not only unfair, in that it supported a system loaded in favour of market interests, but also scientifically unsound. It seemed to be saying that some commitments are emotional while some are not. How could this be? Developers and decision makers do not, after all, belong to a different species from nature protectionists; they even share some of the same views. How could one individual’s desire to build a housing estate or construct a quarry differ fundamentally from another individual’s desire to protect the things threatened by these developments?” (Milton 2002:147) “none of these commitments can be more or less emotional than others. [...] all these commitments are fundamentally emotional; without emotion there is no commitment, no motivation, no action. [...] I am persuaded [...] that emotions have been central to the evolution of consciousness, and that they must therefore be pre-social.” (ibid:149)²⁶

Her anfører Milton også et evolusjonært og psykologisk argument for å kritisere ekstrem konstruktivism, og for å oppgradere følelsenes rolle for menneskets liv og virke. Med utgangspunkt i spedbarnets umiddelbare sosiale orientering og de påfølgende år med læring (ikke minst av hvordan egne følelser skal forstås og kommuniseres) er det vanskelig å se for

---

²⁵ Det er også her klare paralleller til Latour (2004) når han sier det er umulig med et klart skille mellom (følelsesmessige) verdier og (rasjonelle) fakta.

²⁶ Flere sitater kan utdype Miltons argumentasjon: “there is a widespread suspicion of emotion in science, based on the requirement for scientific observation to be free of bias, and the frequently noted assumption that emotion creates bias” (Milton 2002:23). “Emotion does not just support and enable rational thought, it constitutes it, in that rationality is, itself, a feeling” (ibid:5). “Arguments motivate in the same way as other things motivate. Like the sight of a beautiful landscape, or a child or animal in distress, they motivate by inducing emotions which generate feelings” (ibid:100).

seg når mennesket kan ha vært pre-sosialt. Argumentet kan helt klart diskuteres, men følelsenes rolle for utvikling av bevissthet, både for enkeltindivider og mennesket som sådan, kan vanskelig overvurderes. Ikke minst når det kommer til vurderinger av verdi, er det viktig å anerkjenne enkeltmenneskets engasjement i sine omgivelser (både natur og kultur) og at følelser er konstituerende for både kunnskap og verdivurderinger.

“A great deal has been written [...] about value, but in much of the recent literature value has been presented as a cognitive phenomenon. This is because the emphasis has been on ‘values’ as guides to decision making rather than on ‘valuing’ as a part of the process of living and engaging in the world.”(ibid :93)

For å oppsummere, er eventuell egenverdi i naturen noe mennesket konstruerer. Hvis vi aksepterer et realistisk perspektiv og naturens utvendige og uavhengige eksistens, kan denne konstruksjonen likevel ha mening som strekker seg ut over våre konvensjoner. At vi er avhengige av disse konvensjonene for vår forståelse og kommunikasjon av naturens egenverdi, diskvalifiserer ikke en slik oppfatning og innholdet i den. Et ’personlig’ natursyn beskriver naturen mer eller mindre sammensatt av subjekter. Muligheten for identifisering, innlevelse og empati med en omverden fylt av subjekter, gir det emosjonelle og estetiske en uttalt plass i verdivurderingene. På den andre siden kan natur oppfattes som en ’ikke-personlig’, objektiv utvendighet, som derfor vanskelig kan tilskrives egenverdi. Emosjonelle og estetiske dimensjoner er fortsatt virksomme, men de er tilsynelatende eller uttrykkelig definert bort.

Her mener jeg Latour og Milton møtes nok en gang. Latour avviser riktig nok og med gode argumenter realistiske (reduksjonistiske) og utvendige perspektiver på natur. Milton tar på sin side utgangspunkt i at slike kategorier er virksomme, og derfor verd en studie i seg selv. Men Miltons definisjon av et personlig natursyn faller sammen med den åpenhet for subjektivitet som Latour etterlyser. På samme måte som forskjellene mellom Latour og Milton er små, er kritikken av den sosiale konstruksjonen av virkeligheten ikke veldig sterk. Begge er enig i den grunnleggende antagelsen om at:

“nature is not a grandeur which exists independently of the community or of history, but a concept of which the significance is in a continual state of negotiation (cf. Macnaghten & Urry 1998, 19ff). [...] The question is, rather, which forces are at work in the process where nature is constructed, and what the very idea of nature has for consequences. [...] What interests are promoted by the idea of nature as an important ontological category?” (Saltzman 1999:668).

Det teoretiske perspektivet jeg har valgt, følger denne tradisjonen som er kritisk til hvordan natur og landskapssyn etableres og anvendes. Det er nødvendig å være kritisk fordi begrepsbruken får følger for vår omgang med hverandre og verden omkring oss. Og det subjektive, emosjonelle og estetiske er, enten vi vil det eller ikke, en viktig del av vår virkelighet. Det subjektive er realiteter som ikke kan gjøres irrasjonelle per definisjon, uavhengig av om naturen er en rent innvendig (kulturelt konstruert) kategori eller konstruert av både kultur og utvendige realiteter.

3.4 Produksjonsideologi, landskap og egen posisjon

Både i forhold til egen overbevisning og det innsamlede materialet er det Holt-Jensen (1999) kaller et transcendentalt realistisk vitenskapsteoretisk perspektiv å foretrekke.²⁷ Det er lett å ha sympati med Latours korstog mot dikotomiene. Ikke minst fordi de, som vi skal se, er virksomme og legger sterke føringer for hva mennesker skal tenke, tro og gjøre. Denne studien tar under enhver omstendighet utgangspunkt i empiri som er for begrenset til å forsvare radikal dekonstruksjon av natur – kultur -dikotomien.²⁸ Det viktigste er kanskje likevel at innholdet i empirien i all hovedsak refererer til en utvendig natur. Uten at jeg med dette foregriper analysen, kan ikke dikotomien anses som oppløst.

Klassifiseringen av natur og landskapssyn følger her Milton (2002) ved å spørre om, eller på hvilken måte natur og landskap personifiseres. Slik personifisering vil mer eller mindre eksplisitt moralisere våre omgivelser eller gjøre dem til etisk relevante subjekter som Whatmore (2004) etterlyser. Som kontrast kan en ikke-personlig innstilling til natur og landskap beskrives som bruksorientert og formålsrasjonell. Våre ytre omgivelser blir objekter og etikken, så vel som estetikken, vil strengt tatt bare referere til menneskets umiddelbare ve og vel.

Natur og landskap er anvendt synonymt i intervjusammenheng og så langt i teorigjennomgangen.²⁹ Noe av bakgrunnen for det er at begge kan sies å referere til det ytre

---

²⁷ Holt-Jensen (1999) plasserer transendental realisme mellom klassisk empirisme og transendental idealisme, og markerer dermed kontrasten til realfagenes realisme. Proctor (1998) utdyper posisjonen med å differensiere mellom det han kaller pragmatisk realisme og kritisk realisme.

²⁸ En annen grunn til at jeg ikke omfavner dekonstruksjonen er at jeg ikke er overbevist om at det nødvendigvis sikrer bedre miljøpolitiske beslutninger. Etter mitt skjønn vil den politiske dagsorden fortsatt dreie seg om å beslutte hva vi skal og ikke skal gjøre, og at uheldige maktrelasjoner og kunnskapsdefinisjoner kan aktiveres selv om natur blir et innvendig begrep.

²⁹ En slik felles betegnelse for det ytre miljø og omgivelser (environment), skiller seg fra teoretiseringer som sier landskapet forutsetter mennesker. Den samlede, men utvendige bruken av begrepene her, kan også begrunnes i

miljø i den hverdagslige omgangen med begrepene. En slik anvendelse er i tråd med de innledende faghistoriske beskrivelsene av landskap som en arena hvor både natur og kultur spiller sammen, eller mot hverandre (Sauer (1925), Lundberg (2006), se *kap. 3.1.1, s.48-49*). Av den grunn er det også nyttig å anvende landskapsbegrepet sammen med, og ikke bare isolere diskusjonen til bare å gjelde, naturbegrepet. Selv om studien og teoretiseringen domineres av natur og natursyn, blir bildet både mer håndgripelig og nyansert av å innlemme landskapet. Landskap har mange av naturens elementer i seg, men har klare åpninger for å innlemme mennesket. Natur mangler slike åpninger, særlig hvis kultur er fundamentalt annerledes enn natur. Uansett er natur og landskap omstridte og mangetydige begreper. Jeg har ikke til hensikt å redusere striden og flertydigheten, men tvert imot utnytte begrepene åpenhet. Fordi de, som estetikk og følelser, er vanskelig håndgripelige, kan begrepene vries og anvendes mye godt etter den enkeltes forgodtbefinnende. Om ikke slik bruk er bevisst strategisk, vil den fleksible bruken, både her og i mitt materiale, gjenspeile interesser, maktforhold og ideologier.

Det teoretiske perspektivet som anvendes i denne oppgaven er dermed forholdsvis tradisjonelt. Det er valgt i en viss opposisjon til naturvitenskaplige og konstruktivistiske perspektiver som begge synes å undervurdere vesentlige elementer når det gjelder menneskets forhold til sine omgivelser, nemlig menneskets kreativitet og direkte erfaring. Sosiale mekanismer, både psykologiske og mer formelle og territorielle mekanismer (for eksempel grunneier- og allemannsrett), virker i mange henseender samlende, men landskapet er også personlig.³⁰ Hver enkelt har sitt eget unike forhold til både natur og landskap, samtidig som begrepene er vevd inn i hverandre. Ideologier og andre maktforhold erobrer blant annet derfor begrepene på nært beslektede måter, noe som i sin tur kan være nok en grunn til å unngå for sterke definisjoner.

De estetiske betraktningene som kan knyttes til landskap og natur er for eksempel forholdsvis like. Vurderingene om vindturbinene er vakre eller ikke, kan ha ulike nyanser om de betraktes som naturinngrep eller landskapselement, men den estetiske grunntonen er overordnet og uavhengig av hvilket begrep kraftverket knyttes til. På samme måte som landskap ikke bare dreier seg om visuelle betraktninger, er estetikk knyttet til mer enn landskapets synlige elementer. Estetikk er et normativt begrep om smak, et spørsmål om hva

---

at landskap vil være arena for interessekonflikter og verddivurderinger også uten mennesker. Andre levende organismer (som maur og bever) kan sies å manipulere og evaluere sine omgivelser etter sine behov.

³⁰ Definisjoner som ser på landskap som et fellesskap har i så måte fremmer i så måte størst implikasjoner for menneskene som ikke deler, eller kjenner seg igjen i "fellesskapets" dominerende landskapsyn (Setten 2002).

som er bra, pent og vakkert. Disse smaksvurderingene er individuelle, følelsesladde og subjektive forståelser som hovedsakelig (men ikke nødvendigvis bare) etableres i sosiale sammenhenger og langt utenfor rent visuell eller fysisk konfigurasjon.³¹ Estetisering av landskapet er ofte beskrevet som en visualisering, en iscenesetting som er egnet til å fremme og tildekke maktforhold og ideologier (for eksempel Olwig 1996). Ved å avkle estetikken kan derfor underliggende interesser avdekkes, også når estetiseringen ikke er dominert av iscenesatt visuell distanse.

Idealiseringen av den ville, uberørte natur inneholder en estetisering som, i tillegg til å skjule sin ideologi, også beskyldes for å virke mot sin hensikt (oppsummert i det omfavnede og kanskje derfor utvannede målet om en bærekraftig utvikling) (Proctor 1989 og 2001). Det ville, eller moralisering over naturens iboende verdi, appellerer ikke til breie lag i befolkningen og forsterker snarere holdningene som anføres som medvirkende årsak til at landskaps- og naturverdier går tapt. Miljøbevegelse, vernelovgivning og naturvitere får dermed ikke bare ansvaret får å ha konstruert falske forestillinger om trussel og tap, de er også ansvarlige for at advarslene ikke blir tatt på alvor. Thompson (1994) bygger for eksempel på slike perspektiver når han analyserer hvor miljøvernbevegelsen trår feil:

“By their very nature, they were opposed to production. The rhetoric of the environmental movement engendered critique of production, rather than an ethic of production. [...] Instead, they have concentrated on theories of value that articulate the intrinsic value of natural areas in an untransformed state. If taken to extremes, this theory of value prescribes the extinction of the human species. [...] human life *as we know it* depends upon production. [...] philosophers and environmentalists have failed to consider the imperative of production.” (ibid.:11 *min utheving*)

Med en moderat relativisering presenterer Thompson bruks- eller produksjonsimperativet i produksjonsetikken. Den bærer på et ikke-personlig syn på natur og landskap og sterk retorikk.³² Men ikke bare retorikk. Svært få vil nekte for at de må ha mat og opprettholde kroppstemperaturen for å overleve, og at mennesket må omforme sine omgivelser for å skape produkter som dekker slike behov. Og med tanke på menneskets tilværelse slik *vi* kjenner

---

³¹ Forståelse av bildespråk er i høyeste grad innlært. Arbeiderpartiets valgkamp-plakater fra 40-50 tallet (*se note 53 side 87*) kan være eksempel på en estetikk hvor idealisering av (industri) produksjon kan sies være mer sentral enn selve visualiseringen, selv om plakaten også har et moderne, rasjonelt formspråk. Vannkraftverk og røyk som velter ut av fabrikkpiper har andre og mindre positive assosiasjoner i dag. Samtidig kan dette også være et eksempel på den moderne normen om økonomisk vekst som jeg med Schøning (1910) mener å avdekke røttene til i opplysningstidens framtidsoptimisme.

³² Retorikken rundt produksjonsimperativet og livets nødvendigheter etablerer som vi skal se et syn på natur og landskap som kan være vel så paralyserende for meningsutvekslingen som en idealisert og utvendig natur.

den, vil jeg tilføye elektrisk energi som et slikt behov. Energi i form av mat er å oppfatte som et basis- eller primærbehov. Elektrisk energi sørger for oppvarming og tilberedning av mat, og inngår som en sentral innsatsfaktor i forskjelligartet produksjon, gjennom kunstgjødsel også industrilandbrukets matproduksjon. Et siste teoretisk poeng er derfor at elektrisk kraft kan oppfattes som et primærbehov på linje med mat innenfor en materielt orientert produksjonsideologi.

Dermed mener jeg å kunne fortsette med å presentere studieområdet og analysere materialet som er samlet inn. Materialet vil bli analysert etter hvert som det presenteres. Det innebærer at analysedelen også presenterer enkelte teoretiske poenger som ikke har fått plass her. Først når det kommer til det avsluttende diskusjonskapitlet (*kapittel 6*) tør jeg love at trådene som problemstilling og teorikapitlet har lagt ut, vil bli samlet.

4. ÅFJORD KOMMUNE

Som vesentlig lokal forvaltningsenhet og forståelsesramme er Åfjord kommune viktig (se figur 5). Vindkraftverket er et nytt kapittel både i Åfjord kommunes, og lokalbefolkningens historie. De lokale tankene om vindkraft preges av tidligere ressursutnyttelse i kommunen. Derfor er det viktig i en slik oppgave å se nærmere på forestillinger og begreper som har vært i omløp tidligere. Det er ikke riktig å kalle denne summariske presentasjonen av utvalgte trekk ved historien et fullverdig landskapshistorisk bakteppe. Likevel tjener dette kapittelet, som et forsøk på å fortelle hva Åfjord er, tre formål: For det første er det en grov beskrivelse av lokalsamfunnet vindmøllekraftverket planlegges i. For det andre gir mange sitater fra andres beskrivelser av lokalsamfunnet en pekepinn på hvordan Åfjord kommune har blitt beskrevet tidligere, og hvordan disse beskrivelsene har endret karakter over tid. Samspillet mellom slike endringer og de mange likhetstrekk og paralleller i historiene om Åfjord, forteller en god del om utviklingstrekk som lokalsamfunnet har gjennomgått. Sist, men ikke minst forteller utviklingstrekkene i beskrivelsene og realitetene de refererer til, mye om større idehistoriske strømninger som også Åfjord har vært, og er en del av. Fortidens ideologier og ideer har berørt og er fortsatt relevante for forståelsen av et lokalsamfunn. Et lokalsamfunn som vi skal se er trygt forankret i norsk og vesteuropeisk tankesett (og kulturhistorie).

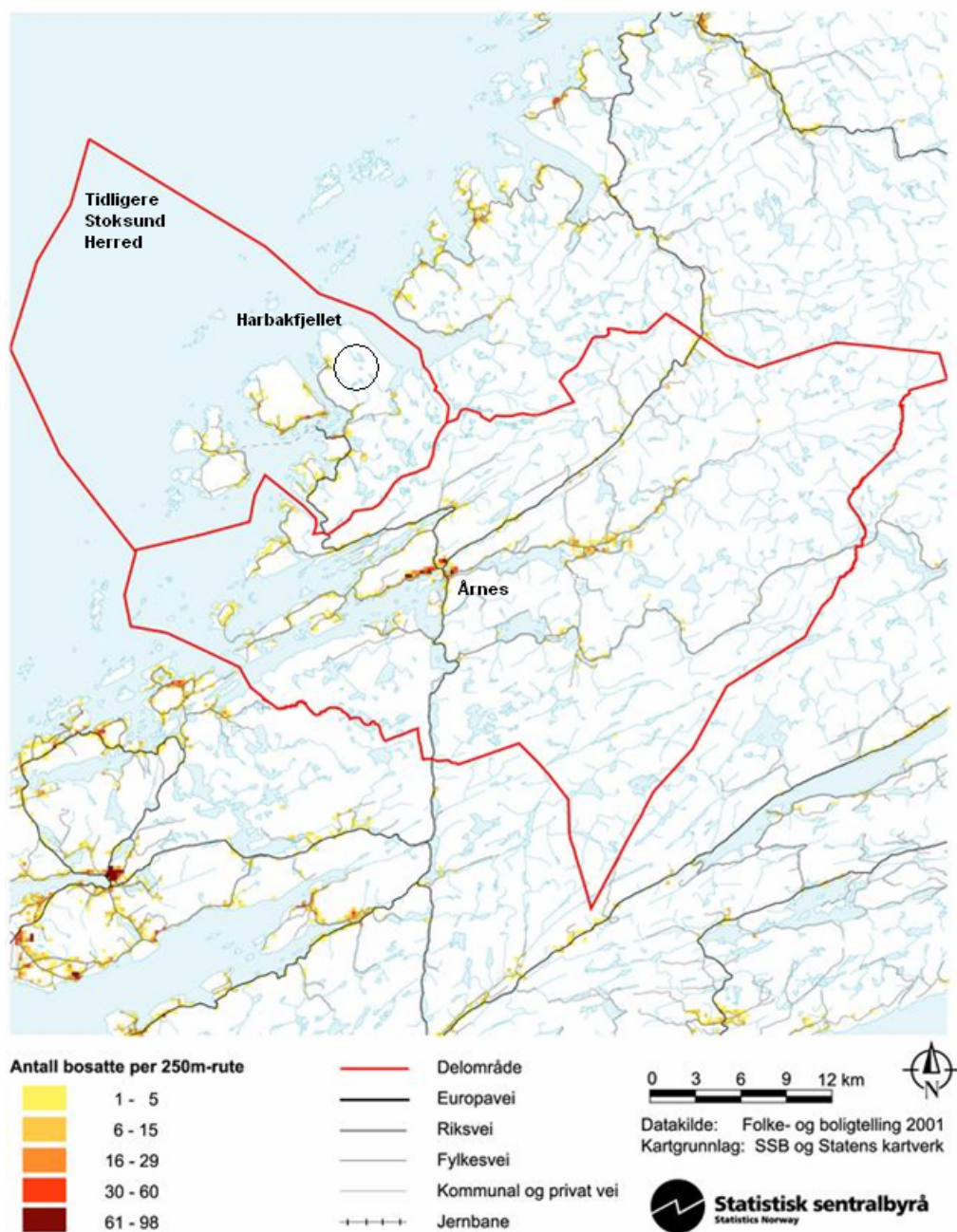
Utvalget av tema og sitater er tilpasset oppgavens problemstilling. Beskrivelsen må følgelig ikke leses som fullstendig, eller den eneste riktige. Kapittelet er heller et samspill mellom teori og en del skriftlig empiri som i hovedsak ikke knytter seg direkte til utbyggingsplanene på Harbakfjellet. Det tilbyr forståelse i seg selv, men er primært ment som et forberedende bidrag til en rikere forståelse av intervjumaterialet.

4.1 Kort om topografi og befolkning

Åfjord kommune ligger i Sør-Trøndelag fylke, midt på vestsiden av Fosenhalvøya mellom Atlanterhavet og kommunene Roan og Namdalseid i Nord, Verran i øst, og Bjugn og Rissa i sør. Som alle nabokommunene er Åfjord en liten distriktskommune. Naboenes flatemål varierer mellom 373 og 769 km² og folketallet mellom ca 1000 og 6500. Åfjord kommune måler 954 km², hvorav 60 km² dekkes av ferskvann (SSB 2005). Åfjord og flere av

1630 Åfjord kommune – bosettingsmønster

Antall bosatte per rute 250 m x 250 m. Ikke fargelagte ruter/områder er uten bosetting. Befolkningsdata per 1. januar 2002.

Figur 5: Kart over bosetningsmønster i Åfjord med Harbakfjellet, tidligere herredsgrenser og dagens kommunesenter. Kilde: Statistisk sentralbyrå

nabokommunene består også av store havområder, men størrelsen på disse er ikke vanlig å beregne og finnes ikke lett tilgjengelig i offentlige statistikker.³³ Åfjord hadde 3337 innbyggere den 1. januar 2005 (ibid.). I konsekvensutredningen til vindmøllekraftverket heter det at:

”Åfjorden er en tradisjonell fiske- og jordbrukskommune. [...] De siste ti åra har det vært en negativ befolkningsutvikling i kommunen med en nedgang på totalt 5 %.

Kommunen består av flere grendesamfunn. I kommunesenteret Årnes/Monstad bor det ca 1200 innbyggere” (Statkraft 2003:71).

Til sammenligning var det i 1950 i herredene Åfjord og Stoksund, - som ble slått sammen til Åfjord kommune i 1964, - i alt 4150 innbyggere (SSB 1960). Den langsiktige nedgangen på drøye 18 % på 55 år, er kanskje ikke veldig dramatisk, men inntrykket av fraflytting blir forsterket av intern sentralisering.

Området rommer mange, dels svært forskjellige naturtyper, fra de ytterste holmer og skjær, større og bebodde øyer, flere fjorder og skogkledde daler med fiskerike elver.

Kommunens høyeste punkt, Finnvollheia, er ikke høyere enn 676 m.o.h., men fjellene har likevel høyfjellskaraktet.³⁴ Kommunen innleder presentasjonen av ”historie og befolkning” på sin hjemmeside med flatemål og innbyggertall. Deretter følger tre punkter og et sammendrag av næringshistorikken:

”*Kommunesenteret Årnes/Monstad har ca. 1200 innbyggere.

*Årnes ble etablert som kommunesenter på 1950-tallet.

*Åfjord herred og Stoksund herred ble i 1964 slått sammen til Åfjord kommune.

Åfjord kommune består av mange grendesamfunn, fra øyene i vest til høyfjellet i øst. Tradisjonelt er Åfjord en landbrukskommune, mens Stokksund var særpreget av fiske og fiskemottak. I den senere tid har sysselsettingen i offentlig sektor vokst sterkest. I privat sektor har sysselsettingen økt mest innen bygg og anlegg. Entreprenørbransjen sysselsetter nå ca 19 % av den yrkesaktive befolkning og er nå større enn tradisjonelt landbruk.” (Åfjord kommune 2006a)

---

³³ At havområder ikke inngår i beregninger av forvaltningsareal kan knyttes til havet som ubeboelig ukontrollerbar allmenning og er et frampek til kommende analyse.

³⁴ Her er naturtyper forstått som berggrunn og klima med dertil hørende plante og dyresamfunn.

4.2 Tekster fra midten av 1900-tallet

Kommunesammenslåingen i 1964 og tradisjonelle forskjeller mellom de tidligere herredene Stoksund og Åfjord, er fortsatt sentrale i kommunes presentasjon av seg selv, mer enn 40 år etter. I verket ”*Norges bebyggelse*” fra 1957 finnes en 8 siders presentasjon av Stoksund herred:

”Stoksund er oppfylt av fjell, og fra sjøsiden ser landskapet nokså goldt ut, i likhet med kyststrekningen for øvrig mellom Ørland og Namdal. Fjellene er ikke særlig høye, og det er mange senkninger som er fylt av større og mindre tjern og vatn. I de aller fleste av disse er det fisk. Et stykke oppe i den steile nordvestre siden av Harbakfjellet er det en stor berghule med ganske trang åpning. [...] Stoksund har ingen minner i stein eller tre fra gammel tid. Bare i jorda, helst i torvmyrer, er det funnet ting – pilespisser, fiskesøkk o. l. - fra steinalder og nyere tid. Men gjennom skipsleia her, Stokken, mellom fastlandet og øyene har all trafikk på kysten gått i årtusener. [...] På øyene fins ikke skog av betydning, bare en del lauvskog. Men også her var skogen tett og stor som i gammel tid, det viser de svære røttene som fins i torvmyrer både på Stokøy og Linesøy. Skogen på Stokøy er forresten hogd ut i nyere tid, gamle folk kan minnes at det var tett furuskog fra Stoknes og utover til Harsvik, der det nå er aldeles snaut. [...] Etter sin beliggenhet er Stoksund en typisk fiskerkommune. Terrenget er oppfylt av fjell og hauger, og det blir ikke så svert meget igjen som kan brukes til åker og eng. [...] Stokksund har en moderne fiskerflåte. Fiskerne i herredet har fulgt godt med i utviklingen og de har tjent penger for seg selv, for bygda og for landet. [...] Sjansene for videre utbygging av næringslivet er økt i og med ferdigbyggingen av det veianlegg som knytter Stoksund til landets veinett for øvrig- veien over til naboherredet Åfjord- som ble trafikabel i 1955. Synet for betydningen av de landverts kommunikasjoner fikk ikke særlig vind i seilene før Holger Stjern ble ordfører i begynnelsen av 1930-årene.” (Venæs 1957:817-823)

Til sammenligning vier ”*Norges bebyggelse*” hele 19 sider på presentasjonen av Åfjord herred, ”det største herred på Fosenhalvøya”:

”Sterkt innskåret av Åfjorden og Skråfjorden strekker dette fjellrike og vidt forgrenede herred seg med om lag $\frac{3}{4}$ mils bredde og nær 5 mils lengde fra Nordhavet innover utsiden av Fosenhalvøya [...] Med høyst vekslende natur og veksttilhøve – for større deler opptatt av snaufjell og myr, tallrike vatn og flere elver - er herredet en variert blanding av sjø og fjellbygd. [...] hyppig avspeiler seg bronse- og jernalderfolkets liv.

Om lag et dusin sverd fra denne tida er funnet omkring i herredet [...] Gjennom disse funn kan en skimte konturer av folks liv i oldtiden, ane dets samband med det øvrige land. Som kystbygd ut mot skipsleia og som forpost til jordbruksdistriktene innenfor var den strategiske beliggenhet ikke mindre viktig i den nærmeste tid før landets samling ved Harald Hårfagre” (Berg 1957:865-867).

Om en bygdeborg på Viksteinfjellet sies det at: ”Dens tause språk vitner om at her var attråverdig gods og et bygdesamfunn som kjente seg i stand til å ta kampen opp for vern av liv og eiendom” (ibid.:868). Passasjen spiller på og illustrerer sentrale elementer i den Norske og ikke minst bondens kamp for eiendomsrett og selvråderett/suverenitet.

Betraktningene om Åfjordens tidligere sentralitet og storhet er riktig nok ikke entydig. I møtet med industrialisering og modernisering justeres kommunens posisjon både i samtid og i fortid. Her er også et viktig eksempel på hvordan produksjonsideologi kommer til uttrykk og forbinder materiell kommunikasjon, elektrisitet og økonomisk framskritt:

”Bygningshåndverket har gode tradisjoner Åfjord og holder seg godt. Likeså har den kvinnelige husflid vist seg livsdugelig, stimulert av ymse kurser. Herredets *tidligere avstengte beliggenhet* har lagt en bremse på den industrielle utvikling, som for øvrig har vært bundet av kraftspørsmålet. [...] En ny æra inntrådte i 1952 for Fosenhalvøya med åpningen av Austdalsveien som ledd i gjennomgangsveien i Fosen” (Berg 1957:878, min utheving).³⁵

Det er påfallende forskjeller i bokverkets presentasjon og beskrivelse av herredene Åfjord og Stoksund, både i omfang og innhold. Åfjord er riktig nok større og kanskje dermed mer variert, både historisk og geografisk, men beskrivelsene avspeiler et kjent trekk i Norsk historie. Bonden, jordbruket og vikingene har hatt en viktig rolle i Norsk nasjonsbygging, mens fiske og fiskerkultur har hatt en relativt beskjeden posisjon i fortellingene om Norge. Norge er ikke enestående i så måte. Olwig (1993:103-104) viser også til en generell etymologisk forbindelse mellom jordbruk (kultivering av land) og nasjon:

“... the word 'land' is found to this day in the names of various nation states such as England and Holland [and] used both to mean the nation and the cultivated countryside in most, if not all, Germanic languages. There is, thus, a rather obvious, if not always conscious, link between the idea of cultivation and the collective cultural identity of the nation or land.”

---

³⁵ I sin utislyste ”gammelmoldighet” er kjønnsdimensjonene i sitatet fornøyelig og verd å ha i mente.

Gamle Åfjord herred er bærer av tradisjoner som Stoksund mangler, noe som påvirker deres innbyrdes statusforhold. At bokverket fra 1957 som i sin tittel tar mål av seg å dokumentere bebyggelse i Norge viser mange låver og fjøs, men nesten ikke bilder av sjøboder og naust, illustrerer i seg selv dette statusforholdet.

Et annet eksempel, boken *”Trøndelags bygder i tekst og bilder”* fra 1942 illustrerer at materiell velstand er den moralske målestokken og forklarer fiskerienes relativt lave status: ”Fiskeriene har i gjennom århundrer vært hovednæringsveien i Bjørnør, men i de senere tider har jordbruket tatt sig betydelig op, og derfor er de økonomiske forhold langt mer stabile nu enn i fordums tider” (Johansen 1942:284).³⁶

Om Åfjord heter det at:

”Bygdens folk er allsidig, driftig og beskjeftiger seg med mange forskjellige næringsgrener, som gårdsbruk, fedrift, skog- og sagbruksdrift, båtbygging, nordlandsfart, tilvirking av klippfisk og båtbygging m.m.m. [...] Like utenfor Årnes gård løper Nordalselven og Stordalselven sammen og danner et vakkert basseng hvori svømmende gjess og ender er naturen behjelpelig med å skape harmoni og skjønnhet. [...] Ca 1000 meter fra Årnes ligger Stevelfossen, som er den største severdigheten i Åfjord [...] forresten er alle Åfjordinger vennlige og forekommende og man hører aldri noe om krangel og uvennskap her ute, folk har ikke tid til slikt, de dyrker sin jord og sin skog og bygger båter. Det er båtbyggingen og Åfjordsbåter som har gjort bygden landskjent.” (ibid.:268-275)

Til tross for ulikheter og skjevheter, er det mulig å finne fellestrekk i beskrivelsene av de to herredene i verket *”Norges Bebyggelse”*. Landverts tilknytning til landets veinett for øvrig og videre utbygging av næringslivet og den industrielle utvikling vektlegges sterkt og positivt. Veitransport og industriutvikling basert på elektrisk kraft, er fortsatt levende tema, akkurat som kommunesammenslåingen i 1964 er det.³⁷ *”Norges bebyggelse”* er ikke bare interessant fordi den indikerer hvilke verdivurderinger og idealer som dominerte i samtidens norske offentlighet. Bokverket har i følge forordet også lokal forankring:

---

³⁶ Stoksund utgjorde sammen med Roan og Osen, Bjørnør kommune fram til 1892 (Wikipedia 2007c). Siden kirkesognene ikke fulgte kommunegrensene dekker Johansens (1942) bruk av Bjørnør også gamle Stoksund.

³⁷ Konkrete eksempel kan være visjonene om ”Ei tim t by'n” frontet av Fosenevegene as, den etter lang tids finansieringsarbeid nå pågående byggingen av bru til Linesøya og en kraftkrevende metallsaks som ikke kunne etableres ved skipsopphuggingen på Revsholmen på grunn av manglende overføringskapasitet eller for liten lokal strømproduksjon.

”Innen de enkelte herreder er det først gitt en oversikt over herredets utvikling og alminnelige tilstand. Disse oversikter er forfattet av lokalkjente folk som har satt seg vel inn i bygdehistorien. [...] Dessuten er korrekturen blitt kontrollert av en lokalkjent person på stedet, som har påsett at hver beskrivelse har fått sitt rette bilde.”(Fiskaa & Mykland 1957, forord uten sidetall)

Det er umulig å skape et 1:1 forhold mellom en beskrivelse og det beskrevne. Selv om lokale forfattere og korrekturlesere står bak presentasjonen er det fortsatt rimelig å være kritisk til beskrivelsenes gyldighet. I kontrast til Gerhard Schønings reisebeskrivelser som vi nå skal se litt nærmere på, er de likevel mye mer ”demokratiske”, ved at de i det minste forsøker å reflektere lokale selvbilder.

4.3 Gerhard Schønings reisebeskrivelser

Et åpenbart problem med Gerhard Schønings ”*Reise gennem Norge 1773,74 og 75*” er at reisebeskrivelsene forteller vel så mye om forfatteren som om de beskrevne områdene. Beskrivelsene er derfor mest egnet til å forstå maktforhold og rådende ideologier i hans samtid. I den grad fiskere og bønder kunne lese og skrive ville de neppe gått god for Schønings konklusjoner. Men hvem vet, kanskje dominerende maktspråk og ideologi også den gang ble akseptert og adoptert, selv om innbyggerne ikke helt var klare for å virkeliggjøre idealene?

”Fiskeriet har været det, som de i Aafiorden have hidetil fornemmelig dreevet, men derover forsømt Aagerbruget, skiønt det her med fordeel kunde driives, da næsten over alt finnes skiønne Jorde hvor Jordarten er Muld og Sand, eller Myrjord, meget og for en Deel Leer. [...] Indbyggerne ere forsømmelige og skiødesløse i deres Jordbrug, som derover her er slet bestilt. [...] Indbyggerne ere ogsaa slette Huusholdere. Da baade Sild- og Torske-Fiskeriene her, i forige Tiider, skaffede dem store Fortienester, levde de i stor Overflødighed; nu, da Fiskeriene i lang Tiid have slaaet Feil, ville de dog gjøre det samme og leve vel, mend de have noget, skiønt de siden skulle sulte. [...] I Aafiorden seer det herover, næsten overalt, meget øde og udtørket du, næsten som i en Marke- eller Fiæld-Bygd; og Innbyggerne due næsten til intet, uden til Fiskerierne; men deri ere de hurtige og forvogne” (Schønning 1910:324-5).

På grunn av ”Regnveir og en paakommende Upasselighed” skriver Schønning at han har ”indhentet følgende Efterretning [...] om Biørnørs Prestegiæld”, som Stoksund var en del av,

”fra Hr. Rich. Hagerup, sogne-prest for Biørnør, min forige Dicipel” (Ibid.:328). Hagerup anfører at folketallet svinger i takt med fiskeriet og ikke har endret seg stort på 200 år:

”Man seer da at dette Giælds Folkemengde beroer på Fiskerierne, [...] samt at ingen synderlig Forskiæl deri er, imellem nu og hva den var, for omtrent 200 Aar siden. [...] Hvoraf viidere følger, at ved Fiskerier, ved dem alleene især, kan ingen synderlig forbedring ventes i et Lands velstand, [...] Jordbruket driives her vel, men langt fra ei med den Iver, som man kunde og burde. Jorden kan derfor ei nære Gaardens Beboere, sær da de fleste Gaarde ere kun småe og ringe; Mangelen skal da erstattes ved Fiskeriet; dette synes at give lættre og bedre fordeel. Dette Haab, med en indgroet (Sædvane) og forfædrenes Exempel, har foraarsaget den skammelige Slentrian, i jordbruket, hvis skadelige Følger de nu nogle Aar feilslaaende Fiskerier have lært Almuen at indsee og fortryde. [...] Indbyggerne ere, som gemeenlig, hvor man nærer seg af Fiskeriene, ei synderlig gode Husholdere” (Schønning 1910:329-330).

Sitatene fra reisebeskrivelsen er interessante med tanke på hvilke natur- og landskapssyn de reflekterer. Helhetsinntrykket kan oppsummeres i følgende sammenfatning: Naturen må foredles og forbedres, det er ”slet bestilt” og ikke god moral å unnlate å utnytte landskapets potensial til å skape materielle verdier og øke folketallet. Tilsvarende viktig og riktig er det å utøve pietistisk og langsiktig pengehushold.

Som ”*Norges Bebyggelse*” (1957) og ”*Trøndelags bygder i tekst og bilder*” (1942), illustrerer Schønings beskrivelser viktige idéhistoriske elementer som fortsatt er i virksomhet. Nedvurderingen av både fisket og gamle Stoksund har en økonomisk og moralsk begrunnelse: Utkommet fra fisket forvaltes ikke riktig, om det i det hele tatt gir tilstrekkelig lønnsomhet. Opplysnings- og moderniseringstenkningen viser her litt av sin bakside, nemlig at det blir umoralsk å være fattig i og med at det normerte alternativet til å være blakk (rasjonelt jordbruk i Schønings tid) ansees å være tilstede.

Når det er sagt, er likehetene mellom Åfjord og Bjørnør mer framtrøende enn forskjellene i Schønings framstilling av de to Herredene. Det kan bero på at Schønning ikke selv besøkte Bjørnør og at han i begrenset grad var opptatt av, og tilegnet seg detaljert lokalt forankret kunnskap. Samtidig kan det være at forskjellene mellom bønder, fiskerbønder og fiskere langs kysten var mindre markante på slutten av 1700-tallet, enn de var på 1950-tallet.

4.4 Nyere trekk i Åfjord

Fire stikkord knyttet til nyere næringsliv og selvforståelse er blåskjell og reiseliv, kommunal tjenesteyting og entreprenørbedrifter. Slik oppsummerer kommunens nettsider sin beskrivelse av seg selv som tjenesteyter:

”Åfjord kommune som tjenesteytende bedrift, er den største arbeidsplassen i kommunen med vel 300 ansatte, fordelt på ca. 240 årsverk, og et driftsbudsjett på ca 115 mill. kroner. Den kommunale administrasjonen er samlet i Åfjord Rådhus midt i kommunesenteret.” (Åfjord Kommune 2006a)

Det er ikke uvanlig, særlig i mindre norske kommuner, at kommunene selv er den største arbeidsgiveren. Forholdet er ikke mindre interessant av den grunn, kanskje tvert imot, fordi kommuneøkonomien i en slik situasjon går direkte inn i en betydelig andel av husholdningene. Sammenfall mellom slike økonomiske interesser og spørsmål om identitet og tilhørighet er også knyttet til et andre velkjente og sentrale trekk ved små og sammenslåtte kommuner. Navn og lokalisering av kommunesenteret. Det er ikke nødvendig å spekulere i muligheten for alternativ organisering, for eksempel spredt administrasjon, for å slå fast at lokaliseringen av Årnes som kommunesenter favoriserer gamle Åfjord herred og plasserer gamle Stoksund i utkanten, litt på sidelinjen. Muligheten for endret kommunestruktur, helst i form av sammenslåinger er en mer eller mindre vedvarende del av norsk politisk debatt, men et situasjonsbilde fra 1993 er forholdsvis treffende for inntrykket fra feltarbeidet:

”Folk vil ha sine egne nessekonger og høvdinger som ordførere i egen kommune. Den lokale identiteten er sterk i mange kommuner, og mer eller mindre godmodig kiving om kommunegrensene har tradisjoner som går generasjoner tilbake. [...] Erfaringene fra kommunesammenslåinga i 1964 viser at kommunegrensene er risset inn i folks bevissthet sjøl om de er radert bort fra de offisielle kartene. [...] Fosen regionråd har Fosningene etter hvert akseptert. Men å viske ut kommunegrensene og gjøre regionrådet til Fosen kommune, nei, se det er å gå for langt for en fosning. I hvert fall ennå”(Schumann 1993:109).

Hovedpoenget er enkelt og allerede nevnt. Kommunal bevissthet, som har både økonomiske og kulturelle røtter, og er høyst til stede i det innsamlede materialet, og som jeg derfor demonstrere videre i oppgaven.

4.4.1 Bygg og anlegg

Gjelseth (1993:82) kaller 3 bedrifter innen bygg og anleggsnæringene for ”Hjørnesteiner i Åfjord [...] som utgjør grunnstammen i sysselsetting i heimkommunen”. Kommunens gjør følgende oppsummering på sine nettsider:

”Åfjord har 3 store entreprenørbedrifter, Tore Løkke AS, Johs. J. Syltern as og Stjern AS, har hatt viktige roller i bygginga av bl.a. hoppbakkene og freestyle-anlegget til OL på Lillehammer, Nasjonalbiblioteket i Mo i Rana, nyanlegg på "gamle" Fornebu Lufthavn, Gardermoen Lufthavn, Pirbadet i Trondheim, Trøndelag Teater, grunnarbeid på operaen i Bjørvika, utvidelse av Bodø flystasjon osv.” (Åfjord Kommune 2006a).

Uten å ha undersøkt detaljene er det trygt å anta at utvalget av byggeoppdrag ikke er tilfeldig. Listen inneholder de største og mest prestisjefylte jobbene som det er god grunn til å være stolte av. Nærværet av et kompetent entreprenørmiljø i Norgeseliten mer enn sannsynliggjør den nokså moderate formuleringen i konsekvensutredningen for Vindkraftverket: ”Det kan være aktuelt å kjøpe tjenester lokalt og regionalt innen transport, veg- og fundamentbygging og forpleining”. (Statkraft 2003:71).

4.4.2 Havbruk

Kommunen sier på sin internettside at den er ”en av de største kommuner på produksjon og salg av blåskjell i Norge”. (Åfjord Kommune 2006a) Konsekvensutredningen forteller at:

”Åfjord er en tradisjonell fiske- og jordbrukskommune. Dyrking av blåskjell er en stor næring i kommunen, og bedriftene leverer omkring 80% av alle blåskjell som produseres i Norge. [...] Kommunen markedsfører seg som ”Et Norge i Miniatyr” og retter på den måten fokus på naturverdiene og naturvariasjonene som finnes i Åfjord.” (Statkraft 2003:71)

På reiselivsportalen ”fantastiske-fosen.com” markedsfører Fosen regionråd hele Fosen som et lite stykke Norge. Denne nettportalen nevner i sin presentasjon av Åfjord kommune verken kommunen eller entreprenørbedrifter som ”hovednæringer”, bare ”jordbruk, fiske, havbruk”. (Fosen Regionråd 2006a) Alle tre er å oppfatte som fysisk forankret og forholdsvis naturnær virksomhet som passer bedre med naturens sentrale rolle i markedsføringsbildet av Fosen:

”Opplev den fantastiske uberørte naturen, møt de vennlige menneskene, ta del i aktive naturopplevelser..... i en spennende del av kyst-Norge.” (Fosen Regionråd 2006b).³⁸

4.4.3 Reiseliv og produksjon

Det er ikke slik at kulturhistorie i form av fyr, vikinggraver og lignende menneskeproduserte landskapselementer er fraværende i markedsføringen av Åfjord. Uten å legge for stor vekt på en eventuell spenning mellom presentasjoner utad og egen selvforståelse, er det likevel tydelig at natur, for eksempel representert ved naturnære virksomheter, står mer sentralt enn næringsliv som målt i antall arbeidsplasser, er mye større og kanskje økonomisk viktigere. Mer av det samme, og kanskje noe av forklaringen, er å finne i en av hovedmålsetningene i kommuneplan for Åfjord, vedtatt 03.09.2003.

”Areal- og naturforvaltningen skal være bærekraftig slik at de rike og allsidige naturressursene blir tatt vare på for fremtidige generasjoner. Store sammenhengende naturområder skal holdes ubebygde for å gi god livskvalitet for befolkningen og nyttes som et ledd i utvikling av kommunen.” (referert i Åfjord Kommune 2002:3)

Naturen i Åfjord forstås her som en rik og variert ressurs, et aktivum for både livskvalitet og utvikling av økonomisk art. Noe av den, spesielt store sammenhengende naturområder, må holdes ubebygde slik at den for eksempel kan brukes til rekreasjon, reiselivsprodukt og markedsføring. Det er verd å merke seg at villmark, eller den uberørte natur her vektes positivt, og at verdien knyttes til menneskelig bruk. Det sies ikke at områdene skal ligge ubebygde for naturens egen del. I reiselivssammenheng er det også viktig at:

”Åfjord har to av landets beste lakseelver; Stordalselva og Norddalselva som begge renner gjennom Årnes. Reise- og turistindustrien omsatte for 24 mill. i 1997, og

---

³⁸ Ordførerens hilsen på kommunens nettsider reklamerer: ”Opplev et Norge i miniatyr! Åfjord ligger i sentrum av Fosen, i hjertet av Trøndelag og i midten av Norge! I Åfjord kan du få med deg alt, fra hav, fjorder og øyer, via frodige landbruksområder, et velutviklet sentrum, og til daler, lakselver, fiskevann og høyfjell” (Åfjord kommune 2006a). Utsagnene viser til et ideal der naturnærhet og friluftsliv er innlysende positivt, og gjenspeilet i markedsføringen av Norge som reisemål. I 2003 forteller nettsiden at: *Fra Harbakshula – en berghule i fjellet over Harbak med portalåpning på 40 m - kan du under gunstige værforhold se flammene fra boreriggene på Haltenbanken*, (Åfjord kommune 2003b) I 2006 er teksten forandret til: *Fra Harbakshula - en berghule i fjellet over Harbak med portalåpning på 40 m - og 130 m dyp. Fantastisk utsikt ut over havet og skjærgården*. (Åfjord Kommune 2006a) At passasjen halter grammatisk forsterker inntrykket av at spesifikk redigeringen, kanskje fordi boreriggene ikke lenger brenner gass eller fordi de moderne elementene ikke passer med Harbakshula som reiselivsmål og naturfenomen.

sysselsetter 27,3 årsverk Campingplassene er godt besøkt i kommunen, og en del av besøket kan nok tilskrives laksefiskere som besøker kommunen.” (Statkraft 2003:71)

”Engelske sportsfiskere gjestet Åfjord første gang i 1843. Senere kom engelske familier tilbake til Åfjord og bygde Fredmoen som bl.a. Lord Walsingham og hans familie eide fra 1910 til 1990. I dag er det museum.” (Åfjord Kommune 2006b)

Det er liten grunn til å tvile på at sportsfiske etter laks er det enkeltelement som har vært viktigst for Åfjord i reiselivssammenheng. Laksefisket har som i mange Norske bygder gitt innbyggerne den første befatning med moderne turisme. Reiselivshistorien kan sikkert gi mer dekkende forklaringer, men det er en utbredt oppfatning at god tilgang til naturområder og – forekomster, mer enn kultur bidrar til å trekke turister til Norge.³⁹

I det følgende sitatet fra ”*Norges bebyggelse*” (1957) er det interessant å merke seg forklaringen om at turistene ikke slapp til før yrkesfisket i elva avtok. Sitatet illustrerer forestillingen om at turisme har sin base i natur, helst som naturressurs. I tillegg viser passasjen til at menneskets bruk, også av havet, endrer naturen, - noe som i sin tur endrer menneskets bruk:

”Ved at kilenota gjorde det mulig for flere tusen nye utøvere langs kyst og fjorder å delta i fisket, ble følgen at en forholdsvis beskjeden mengde laks nådde elva. Yrkesfisket i elva gikk tilbake og sportsfisket fikk sin sjanse. Således har Nedre Stordalselva fra årene omkring århundreskiftet vært bortleid mest til engelske sportsfiskere.” (Berg 1957:877)

Et annet eksempel på at landskaps- og naturverdier vurderes som reiselivsressurs finnes i boka ”Fosen”, som er rikt illustrert med fargefotografier.

”Sammen med de fantastiske mulighetene for sjøfiske, båtliv og strandhygge utgjør laksefisket og fjellviddene trolig det største aktivum for kommunen i åra som kommer. Av Fosen-kommunene burde nok Åfjord stå som en av de fremste når det gjelder å presentere et Norge i miniatyr, og i den meget varierte naturen finner vi et rikt fugle- og dyreliv. [...] På toppen av alt møter du trivelige folk i alle disse områdene, og det har ikke som mange andre steder i landet oppstått konflikter mellom lokalbefolkningens og turistenes interesser”. (Gjelseth 1993:46)

---

³⁹ På grunn av allemannsretten og lav befolkningstetthet er tilgangen til natur god og relativt eksklusiv.

Koblingen mellom turisme og natur, helst i form av utnyttbare ressurser, er verd å ha i mente også når det kommer til informantenes sammenligning mellom vindkraftutbygging med vannkraftutbygging, ettersom erkjennelsen av vassdragsregulering som skadelig for fiskebestandene i dag er utbredt i Norge, blant annet på grunn av de dokumenterte effektene av den omstridte vannkraftutbyggingen av Alta-Kautokeino vassdraget. .

Et moment som også bør nevnes, både fordi det nevnes i materialet om vindkraftverket og fordi det er et utviklingstrekk som tydelig manifesterer seg i landskapet, fortrinnsvis i strandsonen: Mer varige og mindre langveis farende besøkende og deres fritidshus: ”I hele kommunen er det en økende mengde hytter og fritidshus.” (Åfjord Kommune 2006a)

Helt til slutt må det poengteres at reiseliv som næring kan oppfattes som en problematisk bransje. Kanskje er det samme underliggende ideologi som bidrar til å underkommunisere kommunen som tjenesteyter som selger sine tjenester. Verdiene som skapes er immaterielle produkter som ikke dekker basisbehov når de konsumeres. I forlengelsen av dette er bygge- og anleggsvirksomheten som de lokale entreprenørselskapene står for, også en form for tjenesteyting som ikke manifesterer seg i konkrete produkt i det lokale landskapet. Som fiskeren, og i motsetning til bonden, er entreprenøren avhengig av ”å hale i land” stadig nye kontrakter i framtiden.

En prolog til Åfjord Bondelags 75 årsjubileum, illustrerer ikke bare at reiseliv og tjenesteyting, eller ”sørvis”, kan være virksomhet med ambivalens. Finansnæring og politisk engasjement settes også inn i en sammenheng der selvberging er ideal og naturen en ressurs som menneskene må forvalte for at den skal være god (i en tenkt balanse) og for at menneskene (også i byen) skal ha det godt:

Vi vet at før i tida var det å produsere mat var ansett for
å være et nødvendig og ærefult arbeide.

Landets myndigheter ville vi skulle være mest mulig sjølforsynt med alt.

En fornuftig tanke synes vi.

[...] I dag er det moderne å rope at bonden er en

klamp om foten for folk som driver samfunnsnyttig

arbeide som for eksempel: Spille på Børsen. Flytte på penger.

Reise med fly. Demonstrere mot eller for alt og alle, for å nevne noen.

[...] Vi drømmer at folk må våkne og sjå at Norge trenger

kvar bortgjemt lita grend.

Det er her verdiene skapes, det er her grunnlaget for byene ligger. Det er her balansen i naturen opprettholdes. Her er det bruk for dyktige kvinner og menn. [...] Vi tror at det politiske Norge snart får øynene opp for at verdiskaping er noe annet enn ”sørvis” og børser og høye rop. ... ” (Frønes 1999:14-17)

4.5 Sammendrag om Åfjord

Presentasjonen tar utgangspunkt i utvalgte skriftlige beskrivelser av Åfjord og har lagt vekt på forhold knyttet til lokalbefolkningen og deres livsmiljø. Særlig vekt er lagt på den tydelige og historiske oppfatningen av jordbruket som selve basisen for menneskets livsopphold og velstand. Den interne rangeringen av Åfjord og gamle Stoksund kan plasseres inn i denne sammenhengen, hvor materiell velstand og konkret produksjon har vært verdimålestokk. Presentasjonen illustrerer også spenninger mellom beskrivelser av kommunen som mest av alt (vill) natur, og forestillinger om natur som en ressurs mennesket forvalter.

Åfjord er med andre ord trygt plassert i vesteuropeisk historie og norsk offentlighet. Uten dermed å ekskludere lokale særegenheter er det derfor forsvarlig å innlemme nasjonale strømninger i den videre analysen. At beskrivelsen av Åfjord kommune langt på vei er en analyse, lar jeg være en påminnelse om at en slik presentasjon verken er, eller kan være tilfeldig og ubearbeidet. Det samme må sies om sitatene jeg velger å avrunde presentasjonen av kommunen med. Selv om begge omtaler Fosen, gjengir de ofte gjentatte trekk om Åfjord, nemlig at variasjon særpreger naturen og at bondekulturen med strev har produsert et attraktivt landskap:

”Litt kulturlandskap her og der, men aller mest rein natur: Snaue holmer og glitrende fjorder, slake heier og sugende myrer, mørke skoger og brusende elver. Slik er Fosenhalvøya: Et naturlandskap uten fellesnevner.”(Leth-Olsen 1993:15)

”Gjennom århundrene har strevsomme bønder preget den delen av Fosenlandskapet som ikke har fått sin form av naturen alene. Nydyrking, drenering, gjødsling, beiting, husbygging og skogsdrift har skapt det kulturlandskapet vi ser rundt oss til daglig. Et fredelig kulturlandskap med grønne enger og modent korn, med ku og sau på beite og med velholdte bygninger.” (Sæther 1993:71)

5. EMPIRI OG ANALYSE

I dette kapitlet presenteres utvalgte, spesielt talende deler av det innsamlede materialet direkte knyttet planleggingen av vindkraftverket og min forståelse av det. Målet er i størst mulig grad å belyse og begrunne analysen ved å gjengi utsagn og formuleringer. En slik presentasjonsform har potensial til å gi leseren godt innblikk i analysen og grunnlaget for den. På sitt beste gir det også en spennende leseopplevelse. Mindre godt utført tilbyr framstillingsformen god mulighet til å stille spørsmålstegn ved og imøtegå konkrete deler av analysen. Selv om analysen og vurderingene ofte er konkluderende i sin form, kan jeg altså ikke utelukke at andre forståelser er mulige.

Den første av analysens tre deler trekker fram betraktninger som er felles for informantene. At betraktningene er felles, menes ikke at alle nødvendigvis er helt enig om alt. Store variasjoner i vektlegging og avveining er utvilsomt til stede, noe analysen også forsøker å vise. Samtidig er det mulig å trekke fram visse betraktninger som framstår som ubestridt eller udiskutable. Første del av analysen beskriver altså rådende eller dominerende betraktninger. Betraktningene kan knyttes lokale forståelsen av natur- og landskap, samtidig som de peker på en større sammenheng Åfjord og vindkraftverket på Harbakfjellet kan oppfattes som en del av. Første del av analysen avsluttes derfor av en oppsummering i *kapittel 5.1.3 (s.102)* knyttet opp mot natur og landskapssyn.

Andre del av analysen tar for seg emner hvor informantene har klart ulike oppfatninger. Informantene klassifiseres og analyseres som to typer ut fra deres mening om byggingen av vindkraftverket: tilhengere og skeptikere.⁴⁰ Betraktningene som ikke er felles, er gjerne mer konkrete og lokale i sin form, og mer direkte knyttet til natur- og landskapssyn. Til slutt i suppleres bildet med en kontrastering opp mot kommunens saksutredning og de syn på natur og landskap som kommer til uttrykk der.

Siste del av analysen forsøker å gi en kortfattet gjennomgang av kjernepunktene fra de to første analysedelene, knyttet opp mot oppgavens problemstillinger. Denne konkluderende oppsummeringen (*kapittel 5.3 s.120*) samler trådene før en friere diskusjon i *kapittel 6*.

---

⁴⁰ Kategoriene anvendes sporadisk i første del av analysen, slik at det kan være nyttig å lese innledningen til *kapittel 5.2 (s.103)* allerede nå.

5.1 Felles betraktninger

Som antydnet kan flere av disse betraktningene vurderes isolert og uten direkte tilknytning til natur og landskap. Tankene er likevel knyttet til planleggingen av den konkrete landskapsendringen som er tema for oppgaven. Referansene til bestemte fakta og normative og politiske betraktninger, har klar betydning for forståelsen av natur, landskap og et vindkraftverk på Harbakfjellet. En viktig fellesnevner for disse normative og politiske vurderingene, er at de tas for gitt. Informantene tar ikke betraktningene opp til vurdering, de er gjenstand for liten reell diskusjon og betraktningene vurderes her som innforståtte, svakt uttalte premisser som kan være både problematiske og forenklende. På den ene siden er det vanskelig å finne og å gi en utfyllende og pålitelig beskrivelse av vurderinger som ikke er uttalt. På den andre siden som her legges til grunn, er det fordi betraktningene er mindre uttalt og dermed hevet over diskusjon, at slike overordnede betraktninger viser sin styrke og kan gjenkjennes (Kjeldstadli 1997)

Felles betraktninger er utvalgt og presentert i to hoveddeler. Den første og minst uttalte gjelder energipolitikk og handler om ansvar for forbruk og produksjon av energi. Den andre er mer uttalt og handler om bosetning og eiendomsrett.

5.1.1 Energipolitikk

Følgende beskrivelse av informantenes felles energipolitiske betraktninger bygger på et datamateriale som ikke sier veldig mye eksplisitt om energipolitikk. Av den grunn er det vanskelig å innfri ønsket om å presentere informantutsagn og formuleringer fra andre kilder som belegg for analysen. Av samme grunn støtter den energipolitiske gjennomgangen seg også på personlig observasjon av, og tidvis deltagelse i energipolitiske diskusjoner i Norge de siste 10-12 årene. Vindkraftverket på Harbakfjellet hører til den norske energipolitiske debatten, som av den grunn er av klar betydning for oppgaven. Siden jeg mener det er mulig å beskrive visse elementer ved både den lokale og den norske energipolitiske arena som enhetlig, er det nødvendig å si at det ikke utelukker at den energipolitiske diskusjonen har flere posisjoner og talsmenn som til dels står i sterk opposisjon til hverandre.

I materialet fra Åfjord finner jeg få tilløp til problematisering av energipolitikken generelt. Det samme kan sies om de konkrete energipolitiske normene som vil bli belyst her. Mangelen på diskusjon gjør at de energipolitiske betraktningene, framstår som selvsagte premisser for informantenes vurderinger. En annen forklaring kan være at energifeltet er stort

og komplekst, og derfor vanskelig å gå inn i og forholde seg til. Men uavhengig av årsaken til informantenes noe beskjedne energipolitiske involvering, fungerer uuttalte og forenklende normer og betraktninger som premisser for deres vurderinger. Sammenfatningen av de underliggende energipolitiske oppfatningene bygger heller ikke på en grundig analyse av informantenes kjennskap til, eller forståelse av Norges energisystem og -lovgivning. Om informantenes involvering slik sett er beskjeden, må det ikke lede leseren til å tro at slike energipolitiske premisser er tilsvarende beskjeden i sin betydning. Før oppsummeringen av de energipolitiske betraktningene vil kjernepunktene omtales i følgende tematiske avsnitt: *selvberging, energi=elektrisitet til stasjonært forbruk, fornybarhet, ønsket forbruksøkning, pris, og forholdet mellom vindkraft og vannkraft.*

Selvberging

Som sitatet fra Frønes (1999) (*se s.75-76*) viser at idealet om selvforsyning har talsmenn i Åfjord. Begrepet er i den sammenhengen mest uttalt og knyttet til produksjon av mat, men henspiller også til at selvberging har vært knyttet til mye og forskjelligartet produksjon i Norge.⁴¹ Som sitatet forteller har målet om størst mulig egenproduksjon i seg selv mistet mye av sin argumentatoriske kraft. Selvberging kan i dag sies være et svekket, og kanskje derfor også lite uttalt, mål i seg selv.

Materialet viser imidlertid at selvberging, selv om begrepet ikke anvendes i debatten, er et klart ideal når det gjelder elektrisk kraft. Denne normative målsetningen om selvberging er etter mitt skjønn en av nøklene til å forstå den energipolitiske debatten i Norge.

Energi = elektrisitet til stasjonært forbruk

Det avgjørende for dagens selvbergingsideal når det gjelder energi, er ikke fravær av import, men at vi på årsbasis produserer minst like mye *elektrisk strøm* som vi forbruker på *fastlandet*. Annen energibruk, fra andre energibærere og -kilder er ikke gjenstand for like stor oppmerksomhet. Sannsynligvis ligger noe av forklaringen i at nasjonen oppfatter seg som selvforsynt med de fleste typer energi. Det ville vekket debatt dersom landet ikke var

---

⁴¹ Selv om begrepet fortsatt er levende innenfor landbrukssektoren, er det altså ikke bare der prinsippet om å være selvberget har en lang historie. Statens etablering av Norsk Jernverk i Mo i Rana like etter 2. verdenskrig kan være et eksempel. Selvberging var i tillegg til eksportinntekter og distriktpolitikk, praktisk viktig for nasjonal selvrådighet og selvstendighet, og et viktig argument for etableringen (Børresen 1995). I dag har imidlertid internasjonal handel bredt om seg og ikke minst vist seg pålitelig over tid. Landets og den enkeltes økonomi har forbedret seg og det er gått lang tid siden 2. verdenskrig og rasjonering av varer.

selvforsynt med fyringsved, eller ble nettoimportør av olje. Den mer beskjedne oppmerksomheten rundt andre energiformer, rundt forbruk offshore og til ikke-stasjonær bruk, bidrar imidlertid til at selvbergingsidealet framstår som en sterkere og klarere uttalt norm i forhold til elektrisk energi.

Hovedpoenget som vil bli tydeligere etter hvert, er den historiske og forståelige bakgrunnen for at energispørsmål er sterkt knyttet til elektrisitet i Norge. En forholdsvis stor andel av det stasjonære energiforbruket stammer fra egenprodusert vannkraft og transporteres/brukes som elektrisitet. Distribusjonsnett og sluttbruken av elektrisitet er omfattende og nesten enerådende til stasjonær energibruk på fastlandet. Elektrisiteten griper inn i de fleste hverdag og pengebok og derfor naturlig nok medvirkende til at elektrisitet nesten er synonymt med energi i Norge. Det er imidlertid ikke bare selvbergingsidealet og likhetstegnet mellom elektrisitet og energi som gjør import betenkelig. Det er noe "skittent" ved importert elektrisk kraft, - "i og med at importert kraft kan ikke antas være fornybar" (NVE 2005:22).

Fornybarhet

Idealet om at energi skal være fornybar er beslektet med selvbergingstanken og begge har et klart framtidig- og planleggingsperspektiv: Blant annet av hensyn til nasjonal uavhengighet er det uheldig å gjøre seg avhengig av en energikilde som tar slutt, akkurat slik som importmulighetene kan komme til å gjøre. I dag er det først og fremst problemer knyttet til utslipp som gir global oppvarming og risiko knyttet til håndtering av radioaktivt avfall som begrunner kravet om at energien skal være fornybar.

Idealene om selvberging og fornybarhet er imidlertid eldre enn kunnskapen og bevisstheten om global oppvarming. Begrunnelsene for at fornybar energi må oppfattes som bedre enn ikke-fornybar energi, har altså forskjøvet seg fra å være et praktisk, tildels nasjonsbyggende anliggende, til å gjelde ansvar for natur og miljø.⁴² Tilsvarende gjelder for selvbergingsidealet, som sammenlignet med fornybarhet har sterkere normative aspekter knyttet til ansvaret for å feie for egen dør.

---

⁴² Det jeg velger å oppfatte som en levning etter denne forskyvningen finnes i "Energiregnskap og energibalanse 2004 og 2005" der global klimaendring ikke nevnes som begrunnelse for satsing på fornybar energi: "Det er et mål at en stadig større andel av energibruken i Norge skal komme fra fornybar energi, det vil si energi som en stadig får ny naturlig tilførsel av og som dermed ikke tappes ned på samme måte som eksempelvis råolje" (SSB 2006b).

Vårt selvbilde som energiforbrukere

Av landets samlede energibruk, medregnet transport og forbruk i industrien offshore, var 45,7 % fornybar i 2005, ca. 3 % mindre enn i 1990 (SSB 2006b). Likhetsstegnet mellom elektrisitet og energi har med andre ord vært den avgjørende forutsetningen for at nordmenns selvbilde som energiforbrukere har vært godt. Det har gjort det mulig å se på seg selv og landet som forbruker av egenprodusert, ren og fornybar energi.

Bare i nedbørsfattige år med lav vannkraftproduksjon og netto import av strøm, første gang i 1996, våkner nasjonen opp fra selvtilfredsheten. Økende oppmerksomheten rundt global oppvarming spiller helt klart en rolle i denne oppvåkningen og forsterker fornybarhetsidealet. Men tidspunktet og bakgrunnen for de sporadiske ”oppvåkningene” bekrefter både selvbergingsidealet og likhetsstegnet mellom energi og elektrisitet. Reaksjonene på ”kraftkrisene” i 1996, 2003 og høsten 2006, forsterker også i stor grad disse forestillingene.

Årsregnskapene for produksjon og forbruk av elektrisitet på fastlandet fram til og med 2005 viser at Norge har vært netto eksportør senest i 2005, og at forholdet mellom import og eksport er noenlunde i balanse. Også perioden 1996-2005 viser et lite, samlet overskudd. Beregninger fra Norges Vassdrags og Elektrisitetsdirektorat (NVE) viser imidlertid at Norge i et *normalår*, med gjennomsnittlig produksjon, nedbør og temperatur ikke lenger er selvforsynt med elektrisitet. Og i nedbørsfattige år som 1996 og 2003 forskyves fastlandets stasjonære energiforbruk over mot andre og til dels ikke-fornybare, energikilder (NVE 2006a og SSB 2006a)⁴³.

Mye kunne vært sagt, for eksempel om regjeringskrise og gasskraftverk for å utdype den energipolitiske bakgrunnen for utbyggingen av vindkraft i Norge. Slike detaljer er imidlertid ikke avgjørende for å kunne slå fast følgende: En viktig bakgrunn for planleggingen av vindkraftverket på Harbakfjellet er den offentlige sannhet om at Norge, i motsetning til tidligere, er avhengig av å importere kraft. Slik strøm er ikke så ren som vår egen, men produseres av forurensende, ikke-fornybare energikilder. Det gode selvbildet har slått sprekker. Neste avsnitt indikerer årsaker til at det letes etter løsninger på produksjonssiden av energiregnskapet, og ikke på forbrukssiden.

---

⁴³ Se for eksempel Norges naturvernforbund (2004) for lignende kritiske betraktninger. Poenget er ikke å avfeie NVEs beregninger som feilaktige, men å understreke at slike regnestykker har et begrenset antall variabler. Premissene som leveres fra NVE bygger på normen om selvberging som ingen av mine informanter utfordrer.

Ønsket forbruksøkning

En av de klareste energipolitiske vurderingene i materialet fra Åfjord, er at energiforbruket har økt og vil fortsette å øke i framtiden. Som en av informantene sier: ”Nei, det har jeg egentlig et realistisk bilde av, det. Hvis ikke noe spesielt skjer, så øker etterspørselen etter energi” 1. Den rådende oppfatningen i materialet som i landet for øvrig, er at det er lite realistisk å tro, ønske eller håpe på redusert energibruk. Noe av bakgrunnen for dette er å finne i den materialistiske produksjons- og vekstideologien som skisseres i kapittelet om Åfjord. Begrensning, reduksjon og styring av energiforbruket bryter med denne sterke ideologien som etterstreber økt materiell velstand. Stortingsmelding 29. (1998-1999: kap.2.3.3) er klar: ”Det er en nær sammenheng mellom et lands energibruk og utviklingen i velstanden”. Redusert energibruk er å oppfatte som en trussel mot velstanden. Ingen av informantene, selv ikke de som er lite begeistret for vindkraftverket, nevner muligheten for begrensning av energiforbruket.

Blant skeptikerne er det riktig nok en viss bekymring knyttet til en slik utvikling. ”Altså, jeg mener det måtte ha vært mange slike vindkraftverk som det er planlagt på Harbakfjellet hvis det skulle betydd (”forestille”) noe (sukk)” 4. Det ligger en stillferdig dissens i en slik erkjennelse av at vi aldri kommer til å få nok energi. ”Men jeg er litt redd for at når de først begynner å bygge ut, så skal de ha så mange plasser” 6. Svaret på dette utsagnet kan på sin side representere en innvending mot den felles forestillingen om at energiforbruket ødvendigvis kommer til å øke: ”Nei jeg tror det stopper seg. For jeg tror at hvis vi får utpå Smøla og hvis vi får her for eksempel, og vi får ei lenger nord, så blir det etter hvert nok strøm også” 7. Ut fra den polemiske sammenhengen og sammenholdt med øvrige uttalelser fra denne siste informanten, finner jeg likevel ikke grunn til å forstå utsagnet som en utfordring av premisset om fortsatt forbruksvekst.

Både idealet om selvforsyning, fornybarhet og økt forbruk har en lokal dimensjon som er viktig i denne sammenheng. Det er et poeng, både praktisk og moralsk, å produsere elektrisitet i nærområdet. Sikker og rikelig elektrisitetsforsyning kan gi grunnlag for lokal virksomhet som eksisterende overføringslinjer ikke kan forsyne med energi. ”EL-nettverket til Stoksund er allikevel for lite til å bygge ut mer industri her, så kraftledninger må før eller siden komme” (fra leserbrev i Fosna-Folket 13.08.2002).

Det finnes med andre ord et klart og uttrykt ønske om økt energibruk lokalt. Denne koblingen mellom strøm og velstand er heller ikke av ny dato, verken lokalt (*se side 67*) eller nasjonalt. Overskriften ”Vind bygger landet” i lokalavisa Fosna-Folket, spiller på el-kraftens rolle i nasjonsbyggingen og velstandsutviklingen (Fosna-Folket 2004).

Redusert forbruk styrker selvbergingsgraden, reduserer behovet for ikke-fornybar energi og kan alternativt frigjøre fornybar energi til andre formål. På den bakgrunn kan det være grunn til å forvente en viss oppmerksomhet rundt mulighetene for redusert forbruk. Informantene anser likevel ikke forbruksreduksjon som et alternativ, og det nevnes heller ikke som en supplerende strategi til økt produksjon. Også her er materialet i tråd med det toneangivende forvaltningsorganet innen energisektoren NVE. I analysen ”Kraftbalansen i Norge mot 2020” ser NVE bort fra mulig forbruksreduksjon: ”Det er heller ikke tatt med virkninger av en mulig forbruksreduksjon som vil komme i en knapphetssituasjon” (NVE 2005:16).

En innvending kan knyttes til utbyggingsavtalen mellom kommunen og byggeren. Etter å ha startet byggingen av første fundament i vindparken skal Hydro blant annet bekoste 500.000 kroner i ENØK-tiltak i kommunens rådhus. Slik effektiv og rasjonell energibruk er likevel godt tilpasset produksjonsideologien og kan vanskelig forstås som tiltak myntet på reduksjon av energibruken totalt sett og på lang sikt. En annen innvending kan knyttes til grunneierutsagnet: ”Nei jeg tror det stopper seg. For jeg tror at hvis vi får utpå Smøla og hvis vi får her for eksempel, og vi får ei lenger nord så blir det etter hvert nok strøm også” 7. Når jeg likevel ikke vil tillegge betydelig og bokstavelig vekt på dette utsagnet, skyldes det sammenhengen utsagnet framkom i, og informantens øvrige synspunkter. Utsagnet var et tilsvarende til partneren som var bekymret for at Harbakfjellet bare var det første, og at det ville bli vindkraftverk veldig mange steder. Siden informanten delte denne bekymringen, og i andre sammenhenger forutsatte økt forbruksvekst, oppfatter jeg utsagnet mer strategisk, enn som en reell vurdering av framtidig energibruk.

Nå vil spørsmålet neppe få et slikt ”halvreligiøst” og bastant svar om det ble reist, men forbruksøkningen er å oppfatte som skjebnebestemt og upåvirkelig. Når årsakene til forbruksveksten ikke problematiseres og forbruksveksten nærmest oppfattes som naturlovmessig, er det fordi den er ønsket.⁴⁴

---

⁴⁴ En parallell kan trekkes til argumentasjonen for gasskraftverk i Norge: Vi bør ikke eksportere råvaren og den verdiskapning og økonomiske gevinst som elektrisitetsproduksjonen og -forbruket genererer. Økt forbruk er ønsket.

Pris

Forståelsen av forbruksveksten kan også knyttes til spørsmål om pris. Selv om varig forbruksreduksjon kan kalles et uaktuelt scenario i Norge, er det NVEs oppfatning at energilovens pris- og markedsmekanismer kan vri og dempe energibruken: ”Økte kraftpriser i forhold til hva som var vanlig på 1990-tallet, vil bidra til å stimulere kraftutbyggingen og dempe forbruksveksten, går det fram av analysen” (NVE 2006b). Noe av problemet, og årsaken til at prismekanismene ikke er å anse som særlig kraftfulle, er at økte strømkostnader er uønsket. Utbygger sier selv at realisering av prosjektet i Åfjord er avhengig av et marked for såkalte grønne sertifikater, eventuelt og med andre ord, høyere sluttbrukerpris (Statkraft 2003). I ettertid er planene om et svensk - norsk sertifikat og prissystem for ny fornybar energi skrinlagt fra Norsk side med begrunnelsen at et slikt system ”ville ha blitt en for dyr ordning for norske forbrukere og norsk næringsliv ” (Olje- og Energidepartementet 2006:pressemelding uten sidetall). Vi kan øyne at høy el-pris strider mot produksjonsideologien og er en trussel for velstandsutviklingen.

To av informantene gjør lønnsomhetsbetraktninger i forhold til realisering av prosjektet, men uten nevneverdige referanser til sluttbrukerpris:

”Den umiddelbare reaksjon var jo at ... ikke i forhold til å ta i bruk området, det har jeg ikke noen problemer med, men min reaksjon var altså: Er det mulig å gjøre i forhold til økonomi? Går det an å få dette lønnsomt? Det var jeg litt betenkt på. Men altså ... Jeg har hele tiden sagt at forurensingsfri ... energi ... produksjon, det, det synes jeg er topp” 2.

Den andre forventer at den ”teknologiske utviklingen vil fortsette” og gi oss:

”mer effektive og rimelige måter å skaffe energi på. Som gjør at vindkraft, hvert fall i den formen der, er forholdsvis kort epoke, tror jeg altså. For det kreves jo fornyelse av utstyret i løpet av en viss tid. Og da vil du hele tiden få slike skjæringspunkt der det vil bli vurdert hva som lønner seg mest, å reinvestere eller eventuelt å gå på andre energikilder” 1.

Til tross for at utbyggingskostnadene er viktige, vil det være framtidens kraftpriser som kommer til å avgjøre lønnsomheten. Når betraktninger om sluttprisutviklingen så å si er

fraværende, må det sees i sammenheng med det Bye (2004:7) kaller et bilde på den norske energidebatten: ”Det skal være rikelig med strøm, og den skal være billig”.⁴⁵

Høyt forbruk og lav pris legetimeres for øvrig på flere måter i den nasjonale debatten. Det trekkes gjerne fram at mange boliger i Norge er uten andre oppvarmingsmuligheter enn strøm, og at økonomisk svakere stilte i ytterste konsekvens risikerer å fryse i hjel med høye el-priser. Kronargumentene er imidlertid at vi har stort oppvarmingsbehov og store energiressurser her nord. Nordmenn skal ha mye og billig strøm, fordi vi fortjener det. Epoken med rikelig og billig tilgang på offentlig utbygd og kontrollert elektrisitet, forklarer mye av årsaken til at de gjennom energiloven vedtatte prismekanismer på mange måter er uønskede. Som selvbergingsidealet er de uuttalte idealene i forhold til pris ikke helt i takt med energilovgivningens markedsprinsipper.

Forholdet mellom vindkraft og vannkraft

Mange informanter gjør uoppfordrede sammenligninger mellom vindkraft og vannkraft. Konklusjonen er entydig og i tråd med nasjonal politikk: Epoken for de store vannkraftutbygginger er over.⁴⁶ De aller fleste større vassdrag i Norge er enten regulert eller vernet mot større kraftutbygging. Sammen med *opprusting og utvidelse* av eksisterende kraftverk, utgjør *små og mellomstore* kraftverk likevel et betydelig potensial til ny fornybar elektrisitetsproduksjon: ”I Norge har ny vannkraft opp til 25 TWh en lavere kostnadskurve enn for ny vindkraft” (NVE 2005:12). Kanskje er ikke informantene klar over dette, men det er uansett ikke manglende potensial eller økonomiske kostnader som gjør vindkraft til et foretrukket alternativ.

Lang og utbredt erfaring med vannkraftutbygging og interessekonflikter har gitt betydelig kunnskap og bevissthet om vannkraftutbyggingens negative konsekvenser for natur, miljø og landskap.⁴⁷ Mens vannkraften slik har rukket å bli omstridt, nesten avleggs, mangler

---

⁴⁵ Synspunkt på energipris, kostnadene ved utbygging og finansiering av fornybar energiproduksjon generelt, og vindkraftverket på Harbakfjellet spesielt, ble ikke etterspurt eksplisitt i samtalene.

⁴⁶ Sittende regjering sier i sin Soria Moria -erklæring at: ”Hensynet til kommende generasjoners naturopplevelser tilsier en restriktiv holdning til videre vassdragsutbygging, og at vi lar de aller fleste vassdrag som står igjen forbli urørte” (Statsministerens kontor 2005:52) ”Tiden for de nye store vannkraftutbygginger er over. Derfor må framtidens økte energibehov i større grad dekkes på andre måter” (ibid:57). På den bakgrunn vil regjeringen blant annet ”øke utbyggingen av miljøvennlig vindkraft og gjennom konsesjonssystemet sørge for en god regional og nasjonal koordinering av vindkraftutbyggingen” (ibid:57).

⁴⁷ Det har vært mange og sterke politiske konflikter knyttet til vannkraftutbygging i Norge. Mardøla var den første store, Alta den største (Berre Persen & Johansen 1998). I de seneste årene har andre utbygginger for eksempel Øvre Otta, Saltfjellet/Beiarn og Hatteberg også skapt betydelig motstand. Særlig debatten rundt Beiarn/Saltfjellet har bidratt med nyttig energipolitisk erfaring og kunnskap. En sentral og symbolsk skikkelse i

vi erfaring med industrielt utbygd vindkraft. NVE har for eksempel inntil nylig gått god for og publisert påstanden om at stor kollisjonsfare for fugl er en myte knyttet til vindkraftverk. Det feilaktige innholdet i en trykksak som har vært tilgjengelig på hjemmesidene forklares av NVE med manglende erfaring: ”Denne ble laget i 1997, før noen utbygging av vindturbinparker i Norge var blitt vedtatt” (Teknisk Ukeblad 2007)⁴⁸.

Feltarbeidet i Åfjord ble gjennomført før andre byggetrinn av vindkraftverket på Smøla hadde tatt livet av 10 havørner mellom august 2005 og oktober 2006 (Statkraft 2006). Informantene går likevel ut ifra at havørn og annen fugl kan komme til å kollidere og dø i møtet med rotorbladene. Vurderingene av slik kollisjonsfare er interessant, ikke mist i forhold til havørn og vandrefalk. Havørna har vært nær utryddelse på grunn av jakt, men lever etter lang tids fredning nå i livskraftige bestander, hovedsakelig langs kysten. For havørnas del spiller slik dødelighet liten rolle: Det er alt for mye havørn forklarer flere informanter, en av dem tilføyer: ”Jeg vet ikke hvor mange kvadratkilometer det er oppå der, men om ørn ble forstyrret akkurat oppå det plataet der, og vi ... så tror jeg det er nok av områder lenger sør og lenger nord altså” 5.

Denne holdningen kan ikke bare sees i sammenheng med at ørna er tallrik og kysten lang. Havørnas relativt lave status kan også begrunnes på samme måte som jakten den nesten ble utryddet av. Den er en stor rovfugl og oppfattes som en potensiell trussel for bufe, matproduksjon og økonomi.⁴⁹ Til sammenligning har vandrefalken, en mindre, sjeldnere og antatt mindre skadelig rovfugl, også tilhold ved Harbakfjellet. Informantene som bor i nærheten av hekkeplassen sier de er glade i falken, og tror ikke at den vil forsvinne med vindkraftverket.⁵⁰ Vurderingene har sannsynligvis sammenheng med at falken er uvanlig, samtidig som den er lite synlig når den flyr over fjellet og i rotorbladhøyde. Informantene antar at den ikke bruker luftrommet over og bak hekkeplassen nevneverdig. På hver sin måte

---

Alta og Beiarn har vært villaksen. Naturvitenskapelig påvisning av at vannkraftutbygging ofte har betydelige negative konsekvenser for laksens livsmiljø og reproduksjon kan sees i sammenheng med inntektsbringende turisme og er i så måte lett fattbar innenfor matrealistisk produksjonsideologi. Redusert produksjon av vill laks gjør vannkraften ikke helt fornybar.

⁴⁸ Det er åpenbart at en slik risikovurdering er relativ og slik sett vanskelig kan kalles feilaktig. Det er likevel helt feil å begrunne påstanden om at vindmøller ikke dreper mye fugl på grunn av lav rotorhastighet når hastigheten kan bli godt over 200 km/t.

⁴⁹ Skuddpremier har vært et viktig virkemiddel for å etterstrebe både store og små kjøtt- og fiskespisende viltarter i Norge.

⁵⁰ Skeptikerne viser tydelig større innlevelse og glede i sine betraktninger om vandrefalken enn tilhengerne.

kan havørn og vandrefalk gjøres til interessante eksempel på forholdet mellom personlig erfaring og synet på natur og landskap.⁵¹

Poenget forsterkes ved å sammenligne disse rovfuglenes rolle i vindkraftdiskursen, med villaksens rolle i vannkraft. Vassdragene blir produktive deler av landskapet gjennom laks som matemne og veletablert reiselivsprodukt. Mens vannkraftutbygging vurderes som negativt for primærproduksjon og lakseturisme, kan ingen slike assosiasjoner knyttes til rovfuglene. Havørn og andre rovfugler er snarere tvert i mot å betrakte som skadedyr, og ikke spesielt viktig for turismen. Tilhengerinformantene mener for øvrig at vindkraftverket på Harbakfjellet vil virke positivt i reiselivssammenheng. Det nevnes at vindkraftverket i seg selv blir en severdighet og at lettere tilgjengelighet med vei opp på Harbakfjellet vil gjøre det til en attraksjon.⁵²

I tiden etter feltarbeidet har flere konkrete utbyggingsprosjekter møtt betydelig og lokal motstand, for eksempel på Frøya. Et TV-program på NRKs "Ut i Naturen", sendt første gang 03.10.2006, dokumenterte fugledød og problematiserte det store antallet vindkraftverk som er under planlegging. Anerkjennelsen av skepsis og motstand mot vindkraftverk med henvisninger til tapte natur- og landskapsverdier har på denne måten blitt større siden 2004. Slik kan det hevdes at Norske vindkraftdiskurser er fortsatt er åpne og i større utvikling enn oppfatningene om vannkraft. De etablerte forståelsene av vannkraft trer også inn i vindkraftdiskursen og i materialet fra 2004 knyttes det utvilsomt mange og flere positive assosiasjoner til vindkraft enn til vannkraft.⁵³

---

⁵¹ Havørnas rolle i norsk vindkraftutbygging er for øvrig berørt i Bjørgen (2005). Her påvises lignende vurderinger av havørna. Ettersom ørna har en mer uttalt rolle i debatten om vindmøller på Smøla, blant annet på grunn av utenforstående Ornitologers mobilisering av havørna som motargument, kan lokal nedvurdering av havørnas verdi i større grad forstås som en trossreaksjon mot faktabeskrivelser lokalbefolkningen ikke kjenner seg igjen i.

⁵² Et eksempel på utsagn kan være: *"Men som sagt, hvis reiselivsmessig, hvis man skulle få vindmøller oppe på Harbakfjellet så vil jo det ... vil jo det slå... vil jo det komme til å bli et veldig stort produkt da, sånn reiselivsmessig. Da tenker jeg på Ola Normann som ... ikke det ekstremspormiljøet, men altså mer hverdagsnormmannen. Det vil være noe som de har lyst til å oppleve tror jeg nok. Og det sier jeg med erfaring i Stokkøybrua og den trafikken som har vært der da"* 10. Samtidig er det på sin plass å minne om at den organiserte reiselivsnæringen ikke nødvendigvis deler denne oppfatningen (se for eksempel Adresseavisen 2004)

⁵³ Generelt vil jeg også hevde at mange og positivt ladde avbildninger og avisartikler i Norge tidlig på 2000-tallet representerer en estetisering av vindkraften som er ikke er ulik den som kom vannkraften til del før konflikten begynte å tilspisse seg på slutten av 1960-tallet. Et klassisk eksempel på estetiseringen av vannkraft og dens tilknytning til nasjonalt framskritt og økonomisk verdiskapning finnes i arbeiderpartiets valgkamplakat til stortingsvalget i 19945, "Bygg landet! Trygg seieren". Fra stortingsvalgkampen i 1953 kan i tillegg "framskrittet skal fortsette" og "fordoblet kraftforsyning" også nevnes. (Arbeiderpartiet 2006) Overskriften "Vind bygger landet" (Fosna-Folket 2004b) spiller på denne historien. Se også note 31 s.61

Oppsummerende energipolitisk diskusjon

De energipolitiske premissene som legges til grunn for vindmøllekraftverket på Harbakfjellet definerer vindkraft som ren, grønn og god. ”Her har vi å gjøre med en storstilt utbygging av miljøvennlig energi” (Åfjord Næringsforening 2003). Disse sterke normative betraktningene er i første rekke knyttet til egenprodusert, fornybar elektrisitet til stasjonært forbruk på fastlandet. Utbyggingen av vindkraft i Norge finner mye av sitt moment i en ny situasjonsforståelse der landet ikke lenger er selvforsynt og nå er blitt avhengig av andres ikke- fornybare elektrisitet. Det råder en felles oppfatning om at vi fortjener og bør ha rikelig tilgang på billig strøm her til lands. Elektrisitet defineres nær opp til et primærbehov for menneskelig eksistens og muligheten til å bruke mye av vår egen, billige og fornybare elektrisitet (uten dårlig samvittighet), er å oppfatte som truet.⁵⁴

To illustrerende og retoriske motspørsmål kom som respons på argumenter og innvendinger mot vindkraftprosjektet. Det hadde klar hensikt og fikk sin ønskede effekt ved å begrense diskusjonen: ”Men er det noe bedre å ha de atom- og gasskraftverkene da? Er det bedre da? [...] Men så er det et spørsmål om.. er det bedre med vindmøller enn et gasskraftverk?”⁷

Spørsmålene usynliggjør alternativer som forbruksreduksjon og forutsetter fortsatt høy energibruk. De underbygger, og er underbygget av, det udiskutabelt gode ved selvberging og fornybar energi. Spørsmålet her er hvilke natur- og landskapssyn som kom til uttrykk i Åfjord i 2004. Natur og landskap representerer potensielle innvendinger eller motforestillinger mot vindkraftverket på Harbakfjellet, og de energipolitiske betraktningene som dominerer. Jeg argumenterer for at det energipolitiske feltet er kraftfullt og at natur- og landskapsverdier som skal utfordre de dominerende energipolitiske betraktningene av den grunn må være sterke. Norsk vannkraftshistorie tilbyr mange eksempel på at det er ressurskrevende, men ikke umulig å stå opp mot og utfordre energipolitikkens føringer.

En slik analyse kan begrunnes i utsagn som også gir en forsmak på senere analyser. Sitatene er oppsummerende for alle informantene som opplever at natur og landskap er truet

---

⁵⁴. Mat er utvilsomt et primærbehov. Mat er i betydelig grad også energi. Etter hvert som bioenergi har vokst fram som et alternativ til fossile brennstoff er slektskapet mellom produksjon av mat og energi tydeligere. Sannsynligvis vil diskusjonen også øke oppmerksomheten på at energiregnskapet i industrilandbruket ikke er spesielt flatterende. Det er allerede etablert en konflikt mellom mat og annen energiproduksjon som har gjort det nødvendig å understreke at mat er viktigst. Enn så lenge vil jeg hevde at produksjonsetikken omfatter og omfavner energiproduksjon som nær opp til et primærbehov. Begrunnelse og belegg for dette poenget vil bli tydeligere etter hvert (f. eks. i sitat s.91).

av vindkraftverket: ”Jeg er imot det, men har gitt meg” 6. Og med klar referanse til energispørsmål: ”Det er jo de argumentene jeg har kjøpt, ikke sant” 4.

Informantene gir for øvrig ingen entydig respons på oppfordringer om å vurdere energiargumentet isolert sett. Stort sett alle sier mer eller mindre klart nei til en utbygging som ikke gir grunneiere og kommunen kompensasjon (festeavgift, engangsutbetalinger og eiendomsskatt). Bare en av informantene, en grunneier, svarer uforbeholdent ja på spørsmål om han ville støttet en utbygging selv om den ikke ga kommune og grunneiere kompensasjon. Vurderingen kan likevel ikke sies å illustrere energipolitikkenes tyngde. Denne informanten så ingen verdier i natur og landskap som tapt eller truet, og om slike innvendinger eventuelt ble framført forklarte informanten det som et utslag av misunnelse og egoistiske ønsker om å ha uberørt turterreng for seg selv.

En annen, noe uavklart eller åpen holdning til energispørsmål er imidlertid mer interessant. Informanten vil ikke påstå at vi mangler energi, noe som gir grunn til å moderere de energipolitiske påstandene i dette kapittelet:

”... hvis det mangler energi, hvis vi påstår at vi mangler energi, at vi trenger utbygging, så hadde det vært godt nok. Fordi at vi har andre energikilder som jeg mener vi bør kvitte oss med. For eksempel kullkraftverk.” 5

De energipolitiske premissene er sterke, men den konkrete energipolitiske situasjonen ikke viktig nok til alene å overbevise informantene om at vindkraftutbyggingen på Harbakfjellet er riktig. Norge står ikke overfor en akutt og prekær mangel på energi. De ledende premissene jeg har forsøkt å beskrive understøtter utbygging av vindkraft, men i denne sammenhengen er det andre forhold som er vel så viktige. Vi skal se nærmere på to andre tunge og felles premisser som dreier seg om bosetning og eiendomsrett.

5.1.2. Bosetning og eiendomsrett

Sammenlignet med energispørsmål, har felles oppfatninger om bosetning og eiendomsrett klarere direkte betydning for verdsettingen av natur og oppfattelsen av landskapsendring. Begge nevnes ofte og mer inngående av informantene. Det har klar sammenheng med at disse forholdene står informantene nærmere og har en mer konkret og viktig betydning for dem. Samtidig plasseres særlig bosetningsspørsmålet inn i en større, nasjonal sammenheng. Informantene opplever, og argumenterer for, at bosetningsspørsmålet er lite anerkjent i den større debatten. Til tross for lokal konsensus oppleves det trolig av den grunn mer nødvendig

å omtale og beskrive slike spørsmål i større detalj. Materialet kommer derfor i større grad fram og underbygger analysen.

Bosetning

Fortsatt bosetning er et sterkt, klart og felles premiss blant alle informantene. Like klart som at bosetning er et udiskutabelt mål, er det at bosetningen, spesielt i gamle Stokksund, er truet.

Illustrerende formuleringer er:

”En føler jo at en er her på nåde da” 10.

”Skal det bo folk her eller ikke? [...] Det er et ekstremt behov for å skape virksomhet i gamle Stokksund kommune dersom det skal bo folk der” 11.

”Skal det fortsatt være livsgrunnlag her, trenger vi alle som vil bo og etablere næringsaktivitet her” (leserbrev i Adresseavisen 07.10.2003).

”Det er den måten regjeringa tenker på det. Ja de vil ha oss fjernet og flytta til byen alle sammen... det var jo ikke liv laga utpå her, for alt er nedlagt her hvis de får det som de vil. [...] Så la oss for guds skyld få disse vindmøllene, for da har vi kronene inne. Så får vi klore oss fast her noen år til” 7.

”Det naturlige spørsmålet som Formannskapet bør stille seg med bakgrunn i sine egne ”myke verdier” er om det skal være et vindkraftverk med flere arbeidsplasser i Åfjord, eller ikke. Spørsmålet kan da ikke bli hvor skal det være!” (leserbrev i Fosna-Folket 13.08.2002)

Som flere av sitatene viser, knyttes vindkraftverket direkte til bosetningsspørsmålet. Ingen sier rett ut at prosjektet er et være eller ikke være, en absolutt forutsetning for framtidig bosetning. Vindkraftverket framstilles heller som et svært avgjørende bidrag til fortsatt bosetning. Det felles bosetningsidealet fremføres slik ofte, og med tyngde nok til at innvendinger mot prosjektet blir å oppfatte som en utfordring av det felles bosetningsmålet.

I tillegg til lokal økonomi kobles prosjektet også til bosetningens identitet og mentalitet. Følgende sitat er ikke typisk på den måten at nesten alle sier lignende ting. Det er valgt ut og presentert som spissformulering som synliggjør fortsatt bosetning som en udiskutabel underliggende premiss:

”Vindmølleparken vil skape stor virksomhet, og kjempe gevinst for lokale bedrifter. Om ikke annet vil det skape optimisme. [...] Vindmølleparken kan gjøre at vi blir tatt på alvor og betyr noe i den store sammenhengen. Vi kan slå i bordet og si at vi produserer kraft.” 10

Informantene har det bra der de bor, de vil fortsette med å bo der, de ønsker gode framtidsutsikter og fortsatt å være stolte av bostedet. Jeg vil til en viss grad komme tilbake til at ikke alle er enig i at et vindkraftverk nødvendigvis styrker stedet og stedsidentiteten. Identitet er imidlertid en svært mangfoldig og individuell størrelse, sammensatt av et bredt spekter av smak og meningsmessig innhold. På grunn av oppgavens avgrensning og materialets innhold må vurderinger knyttet til identitet bli begrensede. Selv om ikke alle gir uttrykk for at større optimisme er nødvendig, er ønsket om optimisme og stolthet felles, ikke minst fordi optimisme og stolthet er tett knyttet til fortsatt bosetning.

Informantene argumenterer bare indirekte og sjelden for bosetningsmålet og hvorfor det er viktig og riktig at området er bebodd. Informantenes tilhørighet, tilfredshet og stolthet, deres ønsker om å bo på stedet kan er utvilsomt viktig. Det mest konkrete argumentet knytter bosetningen til produksjon av ren og god, sunn og trygg mat. Her finner jeg åpenbare paralleller i nasjonale strømninger og referanse til produksjonsideologi. Mange nordmenn forbinder mye positivt med norsk landbruk, noe som både kan være årsak til, og et resultat av utstrakt bruk av norsk opprinnelse i markedsføring og reklame. Tankemodellen er mye godt den samme som ligger til grunn for det energipolitiske selvbildet. Både norsk elektrisitet og norsk mat er god, trygg og ren.

Vi kjenner også igjen målet om å opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret fra den nasjonalpolitiske dagsorden, også på slutten av Schønings 1700-tall. Høy og gjerne økende bosetning er positivt, det motsatte negativt. Som vi allerede har vært inne på hører også tidligere kommunegrenser med til bildet.

Gamle Stokksund, en utkant i utkanten

I materialet fra Åfjord er det ikke bare antall innbyggere i hele kommunen som telles og teller. Det råder en klar oppfatning med lange historiske røtter om at gamle Stokksund ligger litt tilbake, som en utkant i utkanten med et spesielt behov for utvikling, virksomhet og optimisme. Bosetningen i gamle Stokksund blir sterkest berørt av vindkraftverket, men det er ikke alene årsak til at betydelige deler av utbyggerens kompensasjon til kommunen skal

kanaliseres til og brukes i gamle Stokksund. Som vi skal se i andre del av analysen, er den dominerende, men ikke enerådende oppfatningen at de negative virkningene av vindmøllekraftverket er ubetydelige. Derfor er det vel så mye Stokksundområdets tilbakeliggenhet som begrunner kanalisering av kommunens kompensasjonsmidler dit.

I tillegg til generelle krefter som skaper problemer for distriktet som helhet, er det noen informanter bosatt i det som var gamle Stokksund som viser til lokale krefter:

”Nei Åfjord kommune det er liksom borti der det. (latter) Det er sånn vi oppfatter det. [...] Sentrale deler av Åfjord skaffer seg fordeler på bekostning av Stokksund. [...] Det er Åfjord mot Stokksund og vi må gå på knær for å få det vi har krav på” 10.

”Det har ikke latt vente på seg. Nå vil de ha vindmøllene våre!”(leserbrev i Fosna-Folket 13.08.2002)

Informanten forteller også om responsen han fikk på et leserbrev i lokalavisa Fosna-Folket. Han mener strategien med å aktivere friksjon langs gamle kommunegrenser var vellykket, og det er vanskelig å argumentere mot hans påstand om at det gamle skillet fortsatt oppfattes som levende og relevant: ”Det å sette saken inn i den gamle konflikten mellom Stokksund og Åfjord slo innmari godt an. Jeg fikk mange kommentarer på at leserbrevet var bra og på sin plass” 10.

Forståelsen av innholdet i denne lokale maktkampen er ikke entydig. Det kan helt klart diskuteres hvor og hvor viktig og reell interessekonflikten er. Men oppfatningen om gamle Stokksund som en utkant i utkanten går igjen i materialet, akkurat som begrunnelsen for oppfatningen: Svake, eller synkende befolkningstall og beskjeden næringsvirksomhet / økonomisk produksjon. Det er imidlertid en annen oppfatning om vond vilje som er gjennomgående, nemlig at bestemte deler av byråkratiet eller statsapparatet motarbeider bosetning og lokaldemokrati.

”Miljøbyråkratene” som trussel for bosetning og lokaldemokrati

Forståelsen av, og ønskene for lokaldemokratiets rolle i denne saken er ikke entydig i materialet. Felles er likevel en oppfatning av at enkelte overordnede myndigheter er i utakt med lokalbefolkningen, og mer eller mindre aktivt og bevisst motarbeider målet om fortsatt bosetning. Vektleggingen av vond vilje varierer naturlig nok, men kritikken har henvisning til flere forskjellige eksempler der spesielt Fylkesmannen og miljøvernavdelinga der, motsetter

seg ulike tiltak i området. ”Miljøvernbyråkratene”, eller ”folk som bekler offentlige stillinger og som bruker arbeidstiden til å stikke kjepper i hjulene for oss som vil noe positivt, har det norske samfunnet ikke bruk for!” (leserbrev i Adresseavisen 07.10.2003). Også kommunens saksbehandlere underlegges lignede kritikk. ”Hvem er dere som skriver innstillinger som kan sitte å være eksperter på hva folk liker å oppleve og ikke oppleve?” (leserbrev i Fosna-Folket 13.08.2002)

Et annet talende eksempel finnes i et brev fra Åfjord Næringsforening til NVE. Etter at fylkesmannen i Sør-Trøndelag har uttalt seg negativ til vindkraftprosjektet på Harbak, føler foreningen på vegne av lokalbefolkningen seg holdt for ”narr” og formulerer sin frustrasjon slik:

”Det er ikke ofte at en sak av slike dimensjoner har en slik tilslutning i lokalsamfunnet som denne saken har hatt. Her har altså grunneiere, lokalbefolkning, næringsliv og et enstemmig kommunestyre anbefalt utbygging, [...] Spørsmålet vi sitter igjen med er om det i det hele tatt er nødvendig med lokale politikere, personer som har god kjennskap til lokale forhold. Hvordan skal vi som lokalsamfunn klare å eksistere i fremtiden? [...] Alle områder ville sannsynligvis hatt unik beliggenhet og naturkvalitet, og derigjennom vært gjenstand for negativ tilrådning fra *miljøbyråkratene*” (Åfjord Næringsforening 2003, *min kursiv erstatter anførselstegn i brevet*).

Det hører med til historien, og var omtalt i lokale media, at Fylkesmannen samme dag ga sin støtte til utbygging av et vindkraftverk på Bessakerfjellet i Roan kommune. Alle områder har ikke like unik beliggenhet og naturkvalitet etter Fylkesmannens vurdering. Mye av problemet må derfor knyttes til Fylkesmannen som et overordnet forvaltningsorgan med makt og innflytelse. Samtidig må ikke argumentasjonens innhold undervurderes. Næringsforeningen reagerer ikke bare på at Fylkesmannen tillater seg å stå til hinder for en lokalt ønsket utbygging. Brevet tar avstand fra Fylkesmannens vurderinger av landskapsverdier, og anerkjenner ikke ”miljøbyråkratenes” vurdering av ”naturkvaliteter” og ”beliggenhet”. Det er nærliggende å forstå næringsforeningen dit hen at lokalbefolkningen har bedre forutsetninger og større rett til å definere landskaps- og naturkvaliteter. Brevet er utvilsomt et partsinnlegg og innholdet vil bli drøftet videre i oppsummeringen av felles oppfatninger (*kap.5.1.3*).

Det viktigste i denne omgang er å gjenta den felles oppfatningen om at begrensede innblanding fra overordnede statlige organer, ikke bare i kraft av sin posisjon, men også i innhold, er utidig og i utakt med lokalbefolkningen. Spørsmålet er dels hvem som har rett,

(dog ikke strengt vitenskaplig forstand, men mer i lokal målestokk) og dels hvem som har rett til å bestemme. Vi kommer ikke utenom grunneieren, om vi vil besvare et slikt spørsmål.

Eiendomsrett og grunneierlojalitet

Mange studier har i detalj beskrevet og forklart hvordan rettighetene knyttet til jordeiendomsrett har betydning for bruk av, og synet på landskap og natur (f. eks. Hanna et. al 1996). Her vil grunneierretten ikke studeres i detalj, men i grove trekk beskrives som en viktig forståelsesramme materialet refererer til. Følgende utsagn fra informanter uten grunneierinteresser er ikke enestående og illustrerer eiendomsrettens viktige posisjon i materialet.

”Nei altså, det første som jeg spurte om, og som jeg for så vidt ble litt beroliget over, var at de hadde vært i kontakt med grunneierne og fått både tillatelse og et bra klima med grunneierne. [...] Som sagt, det første og aller mest vesentlige er jo det med grunneierne, hvorledes de har stilt seg til prosjektet” 1.

”Det var veldig ... i starten så var det ... det var ikke bare å komme til grunneierne på Harbakfjellet og si at vi skal ta i bruk det fjellet til noe. Så det har vært noen nappetak det altså. Og de har jo hatt sine advokater som Hydro har ordna med og styrt og ordnet og ... så det har vært ganske tøft. Fordi at det handler jo om penger og avkastning og eier du noe, så eier du noe” 2.

”Det skal telle mer det vi grunneiere, som skal leve av marka, har å si, enn de som har ei hytte.” 7.

Området hvor selve vindmøllekraftverket er tenkt plassert eies av tre sameier, hver med fire eiendommer fra henholdsvis Harbak, Høvika og Sydskjør. Konkrete eiendomsspørsmål ble ikke drøftet systematisk og i dybden som eksplisitt tema i samtalene med informantene.

Inntrykket er likevel at det i denne sammenheng ikke er av vesentlig betydning at det meste av de berørte arealene eies i fellesskap. Eiendomsretten til det meste av den berørte utmarka er delt med naboene i et grunneierlag, men eierne er også, eller kanskje først og fremst besittere av frittstående landbrukseiendommer. At det ikke er et nevneverdig moment for informantene at eiendomsretten til den berørte utmarka er delt, betyr ikke at grunneierne unnlater å gjøre forskjell på egen grunn og delt grunn. Poenget er at eiendomsretten ikke ”utvannes” nevneverdig gjennom sameie. Oppblussingen av en grensetvist mellom to grunneierlag er illustrerende i så måte (se neste avsnitt). Et annet utsagn sitter sterkt i

erindringen. På grensen til et hjertesukk gir følgende noe av bakgrunnen for at den skeptiske informantens motforestillinger ikke var blitt sterkere uttalt og kjempet for: ”Det er ikke lett å si nei til inntekter til naboen” 4.

Dersom grunneierretten ble mindre verd, eller utvannet av felleseie, kunne en forvente at spørsmålet ikke var koblet direkte til den enkelte nabo, men i større grad til bygda. Min vurdering av materialet er derfor at forholdet neppe ville vært annerledes om utmarka var delt opp i private teiger. Grunneierlagene er utvilsomt utprøvde og effektive arenaer for sonderinger og forhandlinger om realiteter og standpunkt. Men som sitatet over indikerer, er respekten for grunneierretten og den felles produksjonsetikken stor uansett. En usminket uttalelse som antyder en ”gentlemans agreement” mellom grunneiere, framkom i en samtale rundt hvem som skal ha rett og anledning til å bestemme, eller å ha et ord med i laget i en slik sak:

”Vi legger oss ikke borti det som foregår oppi Sjørdalen[...] når de bygger kraftverk og demmer opp, [...] så da skal jo ikke de legge seg borti det som skjer på denne kanten. For ikke ser de det, og ikke har de noe med det egentlig. [...] Jada alle får subbe og gå her, men likevel har de ikke noe med å legge seg bort i, egentlig, det som skjer på vår mark. Vi legger oss ikke borti det som skjer hos dem... [...] Jeg tror ikke de [...] legger seg noe borti det som skjer utpå Harbak heller.” 7

Materialet har en direkte, samt et par indirekte henvisninger til samfunnets rett til å overstyre grunneier gjennom ekspropriasjonslovgivningen.⁵⁵ Alle henvisningene kommer fra informanter som er lite begeistret for vindkraftverket, og viser at ekspropriasjonslovgivningen i dette tilfellet virker i samme retning som ”grunneierlojaliteten”, som et press for gjennomføring av en landskapsendring.

”Jeg synes faktisk at, ... de kunne ha gjort det likevel, så det er bedre at vi får noe for det i alle fall. For de kunne jo satt dem opp uansett. Om vi hadde gått imot det. Når de først skal ødelegge oppå der, så er det bra at vi får noe for det de ødelegger.” 6

”Skal dere bevare Harbakfjellet som et uberørt område må dere kjøpe det opp og sette gjerde rundt.” (leserbrev i Fosna-Folket 13.08.2002)⁵⁶

---

⁵⁵ ”Ekspropriasjon betyr at noen om nødvendig med tvang, blir fratatt eiendom eller rettigheter mot erstatning. Det vanligste er ekspropriasjon av fast eiendom” (Vale 2006)

⁵⁶ Dette utsagnet illustrerer også hvordan ”vern” ikke anerkjennes som en form for bruk og konstitueres som en trussel for felles verdier selv når valget står mellom å bygge videre på dagens bruk eller etablere ny bruk som ekskluderer mange av dagens brukere.

Kjøp av grunneiendom og demokratiets innskrenking av grunneierretten ved å ha rett til å tvinge gjennom tiltak som enkelte grunneiere er motstander av, er slik sett anerkjent. Noe annet er det med arealplanlegging og lovgivning (for eksempel naturvernloven) som begrenser grunneierens rett til å disponere egen grunn etter eget ønske. Nok en gang kan produksjonsetikken trekkes fram som bakgrunnen. Uten å kunne gjengi ordlyden, kan hoderysting og oppgitte sukk over et avslag på en søknad om bygging av en gjeterhytte kontrasteres mot den stille aksepten av ekspropriasjon i produksjonens og framskrittets tjeneste. Bruksbegrensende ”vern” er ikke forenlig med eiendomsrettens sterke posisjon, mens ekspropriasjon er mer i tråd med produksjonsetikken.

Lojalitet til naboer og andre grunneiere med ønske om utbygging kan også kontrasteres til forholdsvis beskjeden empati med grunneierne som føler seg sterkt negativt berørt, både ved inngrepene i utmarka og ved anleggsvei og trafikk over privat innmark og eller gårdstun:

Han: Det som har forundret meg er at de ikke har vært mer på hugget for å få bedre orientering om veien gjennom gårdsplassen sin. Den biten ser jeg” 5.

Hun: ”De vet ikke noe om det ennå de?” 4.

Han: Nei, jeg tror ikke de har stilt spørsmål ved det egentlig, annet en til seg selv” 5.

Uttalelsen er den klareste, men ikke den eneste i samme retning. Poenget må ikke trekkes for langt, men det er noe selvforskyldt og svakt ved grunneiere som ikke står på egne krav.⁵⁷ Informanten som var forundret over slik manglende kampvilje kommenterte også spørsmålet om kommunal reguleringsplan, en prosess som bl.a. er myntet på å sikre lokal innflytelse og klarhet i detaljplanleggingen: ”Men altså, om kommunen regulerer akkurat det fjellet der, og tegner en vei ned til sjøen. Jeg klarer ikke å skjønne hva som kommer ut av det da” 5. En annen sier at en reguleringsplan er ”mer for å hefte bort. Ikke noe annet. Papirarbeid og papirmølle. [...] Og hvis kommunen skulle inn i bildet ville det ha blitt bare... gått på årevis før noe hadde blitt gjort” 7. Forståelsen av at grunneiere med avvikende synspunkter kan befinne seg i et dilemma, er kanskje ikke så sterk og utbredt selv om den, som gjengitt over, finnes i materialet. For selv om informanten uttrykker forståelse for at andre grunneiere kan oppleve slike ulemper og problem, er det liten oppmuntring til å si sitt og stå på krav når

---

⁵⁷ En informant forklarer eventuell egensensur av motforestillinger mot prosjektet med ”konformitetsbehov”, samtidig som han beskriver at mekanismene bak konformitetspress er virksomme. (Se *sitat side 106*).

eventuelle innsigelser i en reguleringsplanprosess kommenteres som: ”Tøv! Hadde jeg tenkt. Det kan ikke komme noe godt ut av det. Nei” 5.

Det entydige med eiendomsrett og det jeg kaller grunneierlojalitet ligger med andre ord ikke i et fravær av kamp om makt og innflytelse. Grunneierlojalitet dreier seg ikke om en konsekvent og respektfylt støtte til andre grunneiere, uavhengig av deres ønsker og valg. Lojaliteten ligger først og fremst til selve eiendomsretten, sterkest og mest konkret uttrykt som fravær av innblanding i den enkeltes utøvelse av den. En gammel grensetvist som er revitalisert med vindkraftverket viser nærværet av maktkamp, at tvisten er personlig, selv om den står mellom to grunneierlag og ikke minst at en slik grensetvist kan ha sin virkning på bruk av landskap og natur.

Revitalisert grensetvist

Striden om gresedragningen mellom grunneierlagene Sydskjør og Høvik, ble spontant brakt på bane av enkelte informanter og bare til en viss grad fulgt opp i intervjuene. Følgende er derfor bare en konstatering av at tvisten har eksistert lenge og har fått en ny dimensjon ved at utmarka etter en vindkraftutbygging genererer inntekter til grunneierne. Selv om bakgrunnen for grensetvisten, dens varighet og omfang, ikke er kjent, er informantutsagnene viktige som illustrasjon på grunneierrettens viktighet.

”Det også handler jo litt om at man ... å dra opp hit for eksempel, er forferdelig unaturlig og inn på territoriet deres. [...]... Du tenkte aldri at du kunne gå i den retningen der i og med at det var folk som bodde der ikke sant og det tilhørte dem og ...ja. Det er det samme på Harbak og, selv om de har lagt mer til rette for, og vært mer inviterende dem. Harbakshula for eksempel det var jo greit, men det var for å vise det fram til folk du kjente for eksempel. Den begrenser seg aktiviteten oppi der også” 10.

Eiendomsretten, også i form av andelslag i utmarka, kan med andre ord legge klare og personlige begrensninger i bruken av nærmiljøet. Selv om grensetvisten tidligere kan ha dreiet seg om molter, uttak av torv, jakt- og beiterett i noe som kan sammenlignes med tilgrensende bygdeallmenninger, har forestillingen om eiendomsrett delt landskapet i territorier for enkelte informanter. Landskapet blir på den måten ingen felles verdi eller ressurs i tråd med allemannsretten, men først og fremst privat eiendom, også når eiendommen eies av flere grunneiere i fellesskap. Grensetvisten illustrerer eiendomsrettens sterke og posisjon, selv om

materialet ikke inneholder flere uttalte eksempler på at informanter pålegger seg selv slike begrensninger i forhold til egen ferdsel i utmarka.⁵⁸

Grunnlaget for kompensasjon

Som antydnet tidligere har grunneiernes økonomiske utbytte av vindkraftverket vært viktig for deres positive holdning til planene. En informant nøyter seg med å si at pengene får ”smurt systemet” 10, mens flere er mer bastante og sier ting som:

”Nei jeg er jo ikke så sikker at fra starten av, hvis det ikke hadde vært noen kompensasjon fra begynnelsen av da det starta opp. Jeg tror ikke noen av grunneierne hadde sagt ja jeg. [...] Da prosessen startet for noen år tilbake ... jeg tror at alle ... ikke, ikke... misforstå meg rett nå altså... jeg tror at alle fikk litt dollartegn i øynene altså, at det var sjanser for det. Det er litt hardt sagt det da, men...” 4.

”Og en annen ting er nå det at du skal lete lenge for å finne en like brukbar attåtning da. Det har litt å si det og, på en så liten plass. De kronene vi får ut av kontrakten, det er en del av hverdagen det og. ... Da ville jeg føle meg krenket. Hvis de hadde kommet og satt opp noe på min eiendom som jeg ikke var noe for og som jeg ikke fikk noe for” 7.

”Jeg har aldri sett på det annerledes enn at det er rett og riktig at vi skal ha godtgjørelse. (Intervjuer spør hvorfor?) Jo, fordi det er en privat eiendom som blir forringet for all tid” 5.

Eiendomsretten er mer framtrødende enn opplevelsen av eventuelle ulemper som begrunnelse for kompensasjon. Det henger kanskje sammen med at informantene som er begeistret for vindmøllekraftverket, ikke ser for seg kraftverket som en særlig negativ landskapsendring.⁵⁹ På den andre siden er de skeptiske informantene mindre fornøyd med den økonomiske gevinsten fordi penger vanskelig kan veie opp for opplevelsen av ulempene. Deres utilfredshet kan også knyttes til begrunnelsen for det økonomiske vederlaget:

---

⁵⁸ Det er et klart inntrykk av eiendomsrettens betydning og begrensende faktor for ferdsel er mindre hos skeptikerne som i sin tur for det meste består av kvinner. Alle tre grunneierkvinnene var skeptikere. Når mannen toner ned betydningen av byggingen av en trafostasjon med: ”*Den kommer ikke oppi Høvika den. Den kommer ikke i nærheten*” 7, svarer den ene av kvinnene: ”*Det hjelper ikke det, jeg går nå i Høvika og*” *granbomF*.

⁵⁹ Formuleringen ”*privat eiendom som blir forringet for all tid*” henviser først og fremst til eiendomsretten. At informanten som den eneste tilhengeren oppfattet vindmølleparken som et irreversibelt inngrep, indikerer likevel at ”mykere” landskapskvaliteter, eller ikke-økonomiske ulemper til en viss grad inngår i vurderingen av grunnlaget for kompensasjon.

Kompensasjonen betales ikke fordi noen opplever tap av natur og landskapsverdier, og den betales til grunneiere og kommune, ikke til dem som har slike opplevelser.

Det er likevel en felles og udiskutabel oppfatning at grunneiere bør få sin del av inntektene fra et vindkraftverk. Prosjektet skal først og fremst gi varig økonomisk utbytte, heller enn engangskompensasjon. Eiendommen er selve produksjons- og livsgrunlaget, virksomheten og kompensasjonen skal komme grunneier til gode og grunneieren skal være fastboende.

Bo- og driveplikt som garantist for lokal kompensasjon og bosetning

I forbindelse med økonomisk utbytte fra vindkraftverket ble spørsmålet om bo- og driveplikt, dens betydning og framtid tatt opp med enkelte informanter. Andre informanter ga uttrykk for at økonomisk gevinst burde tilfalle fastboende, uten at det ble knyttet direkte til lovgivningen som har til hensikt å sikre bosetning og drift av landbrukseiendommer over en viss størrelse. Materialet viser på den måten en brei støtte til intensjonene med bo- og driveplikten.

Hovedpoenget her er at diskusjonene om en eventuell avvikling eller dramatisk omlegging av lovgivningen uteble. Alle som kommenterte lovgivningen hadde tiltro, og ga sin støtte til fortsatt bo- og driveplikt. Ingen så det som sannsynlig at lovendringer i framtiden skulle medføre at betaling for vindkraftverket skulle ende opp hos en grunneier som ikke bodde på stedet. En slik hypotetisk framtid er både uønsket og urealistisk, og eksisterende lovgivning vil videreføres. Oppfatningen om at lokal bosetning bevisst motarbeides, står i en viss kontrast til den tilliten til videreføringen av bo- og driveplikten. En parallell til dette finnes i den felles oppfatningen om at dagens kommunestruktur er riktig, god og kommer til å vedvare. Inntektene fra energiproduksjonen hører hjemme i størst mulig nærhet til vindkraftverket. Og selv om forslag om kommunesammenslåing er med jevne mellomrom på den nasjonale dagsorden, og at slike forslag fremmes av sterke krefter som motarbeider bosetning i distriktet, oppleves ikke trusselen om kommunesammenslåing som stor.

Grunnlaget for kommunal kompensasjon

I tillegg til at en eventuell utbygging bør komme fastboende grunneiere til gode, er det en felles oppfatning om at lokalsamfunnet i form av Åfjord kommune skal ha økonomisk

kompensasjon for en utbygging av vindkraftverket.⁶⁰ Det er med andre ord ikke tilstrekkelig at et vindkraftverk gir positive ringvirkninger for lokalsamfunnet i form av skatteinntekter, arbeidsplasser, større og sikrere tilgang på elektrisitet og inntekter til grunneierne.

Åfjord kommune innførte eiendomsskatt på ”verk og bruk av en viss type og størrelse” i forbindelse med behandlingen av Harbakfjellet vindkraftverk (Fosna-Folket 2003). Innføring av slik skatt trenger ingen prinsipiell begrunnelse. Dersom kommunen ønsker, eller ser seg nødt til, å kreve inn slik skatt, har den anledning til det. Åfjord kommune kunne vedtatt eiendomsskatt tidligere, og planleggingen av vindkraftverket er direkte årsak til vedtaket. Kanskje er det bare et vindkraftverk som vil gi kommunen nevneverdig inntekt, men innføringen av eiendomsskatten må forstås som et uttrykk for oppfatningen om at energiproduksjon, kanskje særlig innenfor et markedssystem, skal tilføre lokalsamfunnet betydelig økonomisk gevinst.

Diskusjonen om kompensasjon henter argumenter og modeller fra tidligere utbygging av vannkraft, hvor kommuner og fylkeskommuner ble tilkjent forholdsvis store inntekter og erstatninger i form av næringsfond, konsesjonskraft (disposisjonsrett over deler av energiproduksjonen). Denne forhistorien kommer utvetydig til uttrykk når kommunen forhandler med utbygger om kompensasjoner. Uten kompensasjon er det ikke sikkert at kommunen finner ”anledning til å komme med en positiv helhetsvurdering av prosjektet” (Åfjord Kommune 2003:3). Begrunnelsen for kommunens krav om kompensasjon for ulemper og tap av natur- og rekreasjonsområder står både på egne ben og som en videreføring av retorikken rundt tidligere vannkraftutbygginger. Det som likevel er påfallende, og som blir startpunktet for andre del av analysen, er det klart ambivalente forholdet til verdsettingen av natur og landskap.

Det kan hevdes at kommunens og grunneiernes avmektige posisjon i beslutningssystemet tvinger fram slik ambivalens. Men uansett årsak, er det et gap mellom de natur- og landskapsmessige tap og ødeleggelser som legges til grunn i forhandlingene om kompensasjon, og vurderingene av tap og ødeleggelser som kombineres med omfattende positive direkte og ringvirkningseffekter som framføres for å få gjennomslag for prosjektet. Tilhengerinformantenes sterke oppfatning om at lite eller ingenting går tapt ved en utbygging

---

⁶⁰ En eventuell kommunesammenslåing vil forrykke denne lokale forankringen, og er uønsket og nesten utenkelig for informantene. Det finnes flere, for eksempel demokratiske og identitetsmessige grunner knyttet til å bevare eksisterende kommunestruktur. Men i denne sammenheng, dominerer de økonomiske og normative grunnene, og omfavnelsen av kommunestrukturen har klare paralleller i støtten til bo- og driveplikten.

styrker en slik forståelse. Det er lokalsamfunnets "eiendomsrett" til natur og landskap som begrunner kompensasjonen, mer enn ulempene lokalsamfunnet påberoper seg å oppleve.

Alle er enig om at byggingen av et vindkraftverk må og vil bidra til å styrke lokalsamfunnet for eksempel gjennom sterkere kommuneøkonomi, bredere grunnlag for fortsatt bosetning og kompensatorisk tilrettelegging for friluftsliv i området. Disse felles betraktningene er mer framtrædende og viktigere enn de energipolitiske betraktningene.

Naturen som trivselsfaktor

En siste felles oppfatning som må nevnes, er knyttet til natur som nærmiljø og trivselsfaktor. Informantene har selvsagt ulike preferanser. Noen foretrekker båtlivet i skjærgården, andre fisker i sjøen fra land og går på ski. Flere trekker fram glede og kontemplasjon knyttet til fysisk aktivitet og fotturer i fjellet. Andre igjen gir mer beskjedne beskrivelser, men felles for dem alle er at naturen og landskapet er et pluss, en trivselsfaktor:

"Vi som bor og driver egen næringsvirksomhet i Åfjord gjør det fordi vi bor i en kommune med mye fin natur, samtidig som vi slipper å bruke flere timer i jobb-reiser hver dag. Dessuten kan vi nytte den fine naturen til rekreasjon hele uka hele året" (leserbrev i Adresseavisen 07.10.2003).

"Og det har jeg hele tiden satt veldig stor pris på, at en bare kan gå ut på trappa hjemme og komme seg på tur" 1.

En informant problematiserer naturens positive verdi for lokalbefolkningen, og trekker fram topografiens begrensninger i samtalen rundt natur:

"Nei altså at det ... det er jo fint og vakkert og sånt, men fjellsider og sånt gjør jo at vi ikke kan utvikle ting og utvikle større boligareal på samme plassen og sånt da. Så det er jo en utfordring naturen samtidig som den er... både en utfordring og en fordel da for å si det sånn. For oss som liker det litt mer stilt enn på Romolslia. [...] Jeg er jo slik at okei, natur det er fint, det er bare kanskje litt slik at vi som bor her vi er så vant til den at vi ... vi legger kanskje ikke noe ... like stor verdi på den kanskje folk som kanskje er her og opplever og kommer hit med hensikt å oppleve den da" 10.

Selv om informantene slik legger ulikt innhold og vekt i det de omtaler som natur, er den gjennomgående oppfatningen at natur er positivt, en trivselsfaktor for dem selv og lokalmiljøet.

Oppfatningene om natur som overveiende positivt, har ved første øyekast kanskje ikke noe med bosetning og eiendomsrett å gjøre. En betydelig del av naturvurderingen er likevel knyttet til bosetning, ved at fastboende har større rett til å bestemme og et sterkere eierskap til omgivelsene enn besøkende. Selv om grunneierretten er privat, tilhører altså landskapet og naturen lokalbefolkningen. Natur og landskap er slik og til en viss grad også felleseie, men det felles eierskapet blir mindre jo lengre vekk en er bosatt.

5.1.3 Oppsummering av felles betraktninger

Som nevnt flere steder underveis, finner jeg stort sammenfall mellom produksjonsetikk og de felles betraktningene i materialet. Det synes rimelig å konkludere med at natur- og landskapsynet i materialet er preget av, eller i tråd med produksjonsetikken. Natur og landskap er de nære omgivelsene som danner grunnlag for livsopphold, livskvalitet og selvforståelse. Det er anvendbarheten, natur og landskap som en utvendig ressurs, som er kjerneverdien. Produksjonsetikken danner den ideologiske begrunnelsen for å ta naturen og landskapet i bruk.

Vindkraftverket blir i et slikt perspektiv heller ikke noe spesielt nytt eller fremmed. Som naturinngrep og landskapsendring er planene en naturlig og uproblematisk bruk og forlengelse av livet i Åfjord. Grunneiere og de som bor i nærheten og kvalifiserer til et visst eierskap, skal høste økonomisk utbytte fra denne bruken. Når produktet er mat eller energi som dekker materielle behov utenfor lokalsamfunnet, gir produksjonen i tillegg en håndfast grunn til stolthet og selvfølelse. Produksjonsetikken representerer et bruksimperativ som sorterer argumenter mot eventuell bruk, i dette tilfellet et vindkraftverk, i kategorien ”vern”.⁶¹

Som det siterte brevet fra Åfjord næringsforening indikerer, er det lokalbefolkningen som har rett og bakgrunn til å definere ”myke” verdier i natur og landskap; I alle fall dersom de skal tillegges vekt. Partsinnlegget fra næringsforeninga er også interessant fordi det langt på vei avviser et perspektiv som kan tillegge bestemte landskap og naturelementer særegne og subjektive kvaliteter. Siden alle områder sannsynligvis ville ”hatt unik beliggenhet og naturkvalitet” i et slikt perspektiv, oppfattes det som en umulighet, et brudd med produksjonsetikken eller en protest mot bruksimperativet, som vil lamme utvikling og

---

⁶¹ Vern må i denne sammenheng ikke bare oppfattes som de formelle forvaltningskategoriene i for eksempel naturvernloven. I mange sammenhenger, om ikke så eksplisitt i datamaterialet, framstilles det å ikke ta i bruk ressursene som ”vern”. Innvendinger mot bruk møtes gjerne med direkte sammenligning til forvaltningskategoriene, eller assosiasjoner i den retning. Bruken av ordet miljøvernbyråkrat er et eksempel.

framskritt. På denne måten er næringsforeningen et eksempel på Latours (1993, 2004) kritikk av vårt vestlige kunnskapsregime. Når natur måles objektivt med tekno-økonomiske og naturvitenskaplige variabler og settes opp mot kulturen, lammes istedenfor utviklingen, meningsmangfoldet og verdidebatten.

Andre del av analysen danner grunnlag for å modifisere og utdype disse konklusjonene. Det jeg så langt har kalt *felles* betraktninger, kan like gjerne ansees som *dominerende* syn. Synet på natur og landskap er mangfoldig i materialet. Jeg finner grunnlag for, og tilløp til verdidebatt: Alle informantene gjør kvalitative vurderinger og rangeringer av natur- og landskapsverdier.

5.2 Forskjeller

Enstemmigheten i kommunestyret og formidlingen av den i de fleste avisartiklene om saken, gir inntrykk av et samstemt lokalsamfunn, uten store forskjeller i oppfatning. Noen informanter er opptatt av å videreformidle dette inntrykket, mens andre er mer vare for forskjeller og nyanser, uenighet og konflikt.

”Fellesskap og fellesskap, det ... kan jo være litt hett av og til...man sier jo det man mener og det kan jo fort bli litt sånn varmt av og til når en blir litt uenig da. Så den fellesskapsfølelsen trur jeg ikke at jeg har opplevd så veldig mye men... Men jeg holdt på å si, du sitter i samme båt ...? Ja. Det er jo det da. Men vi ror i litt forskjellige retninger av og til” 10.

”Det er ganske ensartet, både lynne og oppfatning av hvor vi er henne i forhold til både nærmeste by og i forhold til nabokommuner og hvordan rammevilkår vi har her egentlig... det tror jeg det er ganske lik oppfatning om. [...] De som er knyttet opp mot både landbruk og andre slike tradisjonelle yrker i Åfjorden, er vel mer i samme båt enn de som kanskje er flyttet hit for å for eksempel være lærer eller sykepleier og kanskje lettere for å finne seg annet arbeid hvis det er ting som endrer seg her da. Så det kan det være litt forskjell på. Men jeg vil jo si at det er ganske homogent miljø i kommunen under ett da” 1.

Det viktigste i denne sammenheng er at argumentasjonen rundt vindmøllekraftverket i stor grad framhever og fremmer påstanden om lokal enighet, for eksempel i utsagn som: ”Vi har et vernebyråkrati i utakt med lokalbefolkningen” 11.

Denne delen av analysen tar som sagt mål av seg å nyansere dette bildet. I forhold til denne siste påstanden, viser materialet for eksempel at flere informanter har mye til felles med byråkratiets natur- og landskapssyn. Informanter som for eksempel deler oppfatninger med Fylkesmannen på enkelte områder, toner ned slike vurderinger, men ikke bare på grunn av avvikene på andre områder. Det er nødvendig å dempe slike oppfatninger for å unngå konflikt med produksjonsideologien og den ”offisielle” versjonen av lokalbefolkningens oppfatning.

Nedenfor beskrives og analyseres hovedsakelig kontraster mellom informanter som er klare eller uforbeholdne tilhengere av vindkraftverket, og informanter som har et uttalt problematisk forhold til prosjektet. De største og klareste sprikene i synspunkter er å finne mellom disse gruppene som jeg har valgt å kalle tilhengere og skeptikere. Skeptikernes synspunkter gjør at de like gjerne kunne beskrives som motstanderne av vindkraftverket. Siden de i liten grad flagger sin motvilje og aksepterer utbyggingen er det likevel riktigere å karakterisere dem som skeptikere.

5.2.1 Uberørt natur

Ingen informanter gir uttrykk for at all, eller hvilken som helst virksomhet er bra og velkommen til Åfjord, eller Harbakfjellet. Alle informantene synes å mene at de vil motsette seg virksomhet og tiltak av visse typer, eller i stort omfang. I tillegg til vannkraftutbygging, gass- og atomkraftverk, nevnes for eksempel Mongstad-anlegg, vindkraftverk på mange fjell og en ytre riksveg fra Harbak nordover til Osen som uønsket.

Den virkelig store forskjellen mellom tilhengere og skeptikere framkom i diskusjonene rundt verdsettingen og forståelsen av uberørt natur. Tilhengerne av vindkraftverket er samstemte i sin vurdering av at natur uten menneskelig bruk eller nytte, er verdiløs:

”For ubrukt natur i seg selv, hvis absolutt ingen på noen måte har noen glede av den, så skjønner jeg egentlig ikke vitsen” 2.

”Nei jeg vil nå si at da har det liten verdi hvis det er ingen som skal bruke det. Nei det finnes ikke verdi i det da. Da gror det ned. Da blir det jo igjengrodd. ...Jeg tror ikke det ville blitt noe vakkert der nei, for det ville blitt aldeles gjengrodd og elendig. ...Jeg mener at vi må forvalte naturen, for ellers gror det ned, blir totalt uframkommelig” 7.

”Jeg mener jo det at vi bør bruke de områdene vi allerede har lagt under oss først og fremst, men uberørt natur... ja, finnes det da, holdt jeg på å si. (kort latter) Finnes det noen plasser der det... det blir jo definisjoner det der også da vet du. ... Det der er jo ikke uberørt natur. Det har jo vært sauer og kulturlandskap der oppe, det har jo vært sauer der og... Så jeg ser ikke på det som uberørt natur da” 10.

”At det har en verdi bare ved at det finnes? Jada. Det har det jo. Altså, for et samfunn og en kommune så er det jo verdifullt at det har uberørte områder. Det er det” 1.

Her dominerer helt klart produksjonsetikken. Selv om det siste utsagnet først bekrefter naturens egenverdi, er det mennesket, som samfunn og kommune, som er målestokken. Problematismen det uberørte, eller definisjonene av det ville ved natur og landskap, er også interessant og vil bli tatt opp i diskusjonen (*kapittel 6*). Et annet interessant element er følelsesladde eller estetiske begreper som *vakkert* og *elendig* i det andre sitatet. Det kan innvendes at de framkom som motsvar til følgende ytring om uberørte naturens verdi uten mennesker: ”Naturen er fin uansett. ... Da er det sikkert vakkert der” 6. Engasjementet og repetisjonen av det uholdbare ved at landskapet gror igjen, kan likevel ikke bare forklares som framprovosert. Både engasjement og gjengroing er gjenkjennelig fra norske landbruksrelaterte forvaltningsdiskusjoner. Gjengroing symboliserer både i materialet og i nasjonal debatt ikke bare tap av innmark eller produktive arealer, men også fraflytting. Enkelte sjeldne plante- og dyrearter er også truet av gjengroing, men de estetiserende betraktningene virker sterkere, i alle fall på meg i denne sammenheng. Problemet med natur og landskap som gror igjen er også spørsmål om smak, men siden smaken er knyttet til produksjon, er det lett å undervurdere de estetiske og følelsesladde elementene.

Under feltarbeidet dannet jeg meg et klart inntrykk av at skeptikerne til vindkraftverket anerkjenner at naturen har, eller kan ha verdi for naturens egen del. Kanskje mer enn konkrete formuleringer, støtter jeg meg her på den stillferdige, respektfylte måten problemstillingen ble vurdert og besvart på. Mye av det samme er å finne i skeptikernes beskrivelser av egen bruk og verdsetting av Harbakfjellet.

5.2.2 Rekreasjon på Harbakfjellet

Den kanskje viktigste og sterkeste fellesnevneren for skeptikerne var egen bruk og opplevelse av området hvor vindmøller og veier planlegges bygd. Harbakfjellet må bestiges til fots, noe

som er et vesentlig poeng, både for informantene og forståelsene av fjellet. Det er spesielle opplevelseskvaliteter som kan følge en gående. Og den målrettede innsatsen som skal til for å komme seg dit, er en viktig grunn til at fjellet har en forholdsvis beskjeden rolle i tilhengerinformantenes liv og landskapsforståelse.

”Det er, som jeg sier, medisin altså. Du kvikner til på alle vis. Det er sånn at du kjenner at du blir litt sterkere igjen, ikke sant,... sånn mentalt så. Du står oppe på toppen, så... Ja du er litt konge på haugen. [...] Jeg har merket sti for meg selv da. Der synes jeg det er kjempeartig å gå da, skjønner du. [...] Det er klart at da er jeg jo ganske bakstreversk, jeg som ikke har lyst til å ha dem her. Så det er klart at jeg er en særpeis av en annen verden” 4.

”Jeg bruker marka veldig mye, ja hvis jeg er... ikke er i dårlig humør... men hvis jeg er sånn... gå i marka og føle ro og... frustrert, så går jeg meg en tur. Da labber jeg i vei utover. [...] Ja men jeg sier det at slik som det er å gå opp på fjellet nå, så er det stilt og godt og koselig og herlig. Men når vindmøllene kommer, så får du sikkert et slikt sus: Tssj- tssj” 6.

Kontrasten til tilhengerinformantene er betydelig. Alle unntatt to, har vært på Harbakfjellet bare en, eller to - tre ganger. En av tilhengerinformantene har aldri vært oppe på fjellet, delvis av helsemessige grunner. Selv om han så fram til å kunne kjøre opp på fjellet etter en utbygging, tydet lite på at savnet har vært stort. For den ene tilhengeren som hadde lang fartstid og mange turer på Harbakfjellet bak seg, var rekreasjonselementet av liten betydning. Tilsyn og innsanking av sau var hovedbegrunnelsen for turene. Tilhengerinformanten som ofte har vært på fjellet, nevner ikke positive naturopplevelser som eventuelt kommer med på kjøpet. Til sammenligning beskriver de skeptiske gårdbrukerne at rekreasjon er en betydelig og positiv bivirkning av å oppsøke sauene i utmarka og på fjellet.

For den ene utbyggingstilhengeren som i en viss utstrekning refererer til rekreasjon og turopplevelser i utmark andre steder enn på Harbakfjellet, er beskrivelsene også klart farget og begrunnet av nytteverdien mosjon. Alle informantene vurderer vindkraftverket i forhold til personlige oppfattninger av stedet og dets egenart, og subjektiv tilhørighet, rekreasjon og

opplevelse. For utbyggingstilhengerne er forståelsen av slike landskapsverdier vel så mye som egen opplevelse, dominert av nytteperspektiv og produksjonsetikk.⁶²

” Nei altså det forekom meg kjedelig det da for å si det slik... den gangen jeg var oppå der. Det var liksom en liten sånn pytt og så... jeg var ikke så langt at jeg så vatna der og det var begrenset med vegetasjon og sånt, så det var ikke så spennende for å si det sånn. [...] Jeg er vel sånn nøktern på dette her og ser kanskje verdien av at det kan skje noe, ... ja kanskje i større grad enn jeg ser at andre kan ha opplevelsesverdi av det. Det må jeg nå si ... tilstå. (latter) [...] Jeg har jo truffet noen av dem som har snakket veldig mye for det da. Men jeg opplever kanskje at ... at det ikke er så veldig oppriktig da. Den virker litt desperat den argumentasjonen de bruker. At de snakker på vegne av en grå masse for å si det sånn. De som sier at det der er en veldig fin opplevelse vi må ta vare på og sånt, og så henviser ... til en grå masse eller en ... ja ... den grå autoriteten for å si det sånn. Du vet ikke riktig hvem de snakker på vegne av. [...] Altså, jeg er ikke noe naturmotstander i det hele tatt. Men jeg ser det litt sånn... ja, jeg ser det, jeg ser ikke noen verdi i det området der som ... som ... som ikke er ... som blir forringet av et inngrep da. [...] Jeg opplever at det kanskje er veldig få som opplever det nå og de gjør veldig mye ut av seg for å si det sånn. Det har liksom ikke vært noe snakk om det før dette kom opp da” 10.

”Det er klart at når vi får et tilbud da egentlig og får penger ut av den gråsteinen oppå der, og vinden som vi har, så er egentlig det et flott tilbud. [...] Vi var redd det skulle ødelegge stedet da, men det har vi egentlig snudd på da. For at vi, ... etter å ha sett planene, så blir det ikke noe til hinder eller sjenanse for noen ting” 7.

” I mitt lange liv og mens jeg har bodd uti området her så har jeg vært oppå Harbakksfjellet tre ganger. Og jeg har ikke noe forhold til det som noe sånt spesielt område å være i. For det er forferdelig umulig å komme seg opp og det er nesten enda verre å komme seg ned. Og det du opplever oppå plataet der, det kan du oppleve på Stokkøya, på andre fjellområder i Åfjord. Så hvis du går på fottur på Stokkøya så opplever du veldig mye natur og følelsen av både fjell og vidder, - i den målestokken det går an å få. Det går sågar an å gå seg bort. Der også, så det er ... Og der er det tilrettelagt, men på Harbakksfjellet så er det jo ikke tilrettelagt en gang. Det er jo sånn

---

⁶² I materiell produksjonsetikk finner jeg klare linjer mellom tilhengerinformantenes oppfatninger om rekreasjon og vurderingene av tjenesteytende næringer som beskrevet i *kapittel 4* om Åfjord Kommune, se f. eks. s 43.

at hvis du ikke er spesielt kjent så tror jeg du vil ha problemer med å komme deg opp. Så du må på en eller annen måte vite hvordan du skal komme deg dit og. Og det er ... nei ... Og i lokalmiljøet så ser ikke jeg at det er så forferdelig mange som har brukt det heller. [...] Altså, jeg kjenner folk som bruker det området sånn en gang i året for å gå opp og fiske. For det er noen fjellvatn oppå der som det er ørret i. Og det er jo omgangsvenner med meg; Og de har ikke noe sånt negativt forhold til ... eller: noe spesielt forhold til fjellet, anna enn det at det er å slite seg dit og slite seg hjem igjen og få den opplevelsen. Og det er jo et sånt ... det er jo et område ... det er jo veldig fin utsikt når du først kommer deg opp på de riktige knausene, så ser du jo langt utover havet. Og ... Så sånn sett så er det jo et ... et greit område, men at Harbakksfjellet er noe spesielt område, sånn ekstra spesielt, det kan ikke jeg se. For det er høyt og det er mye vind og ... [...] Men sånn per i dag ... og gjennom alle år, så har jeg opplevd ved å bo ute i området her, så har jeg opplevd at Harbakksfjellet på sett og vis har vært et ikke-område for storparten av befolkningen. Nesten ikke brukt til noe som helst. Og da er liksom ... hvis det da går an å få til noe allmenntilgjengelig som kan gjøre at vi i den her sammenhengen får kraft som ikke forurenser, så synes jeg det må være ... og samtidig så får du tilrettelagt området slik at det går an for meg å komme dit. For nå blir det jo vei så det går an å komme opp på platået der og nyte utsikten, og ... og kan ... kan nyte disse møllene som går ... Jeg synes jo for øvrig at det er fint da” 2.

Skeptikerne mener på den andre siden at fjellet ikke er vanskelig tilgjengelig. Det er ikke hovedsakelig utsikten eller det å være på fjellet som er kjernen i rekreasjonen. Strevet og fraværet av menneskelige inngrep og tilrettelegging, er viktige elementer i den eksistensielle og sensoriske sammensatte rekreasjonsverdien som skeptikerne finner på Harbakksfjellet: ”Jeg koser meg når jeg er der, Jeg bryr meg verken om fisk eller noe. Men da blir det vei opp, og da blir jo slettes ikke noe bedre” 6.

5.2.3 Kvantitative målestokker og konstitusjon av fakta

På enkelte områder har tilhengerne av vindkraftverket en god del til felles med det vernebyråkratiet de kritiserer. Særlig om en skal støtte seg på studier som hevder at naturvitenskaplig og rasjonalistisk tenkning dominerer norsk naturforvaltning (Aasetre 1999).

For tilhengerne er det ikke opplevelseskvalitetene, men antallet brukere som er målestokken for rekreasjonsverdiene i området.

I tillegg er det et viktig poeng for tilhengerne å vise til vindmålingene som utbygger har gjennomført, og som viser at det er mye og god vind (lite turbulens / kastevind):

”Nei Hydro tar jo stilling til møllene etter vindforholdene de. Det er jo det som er viktig.”⁷

”Selv er jeg ikke overbevist om at det er fordi teknisk etat har slik innsikt i drift av vindmøller som gjør dem kvalifiserte til å ytre mening om lokalisering. [...] Det bør så overlates til fagfolk å finne ut hvor det best kan la seg plassere” (leserbrev i Fosna-Folket 13.08.2002).⁶³

Skeptikerne er på overflaten mye godt enig i tyngden i slike tallfestede og kvantitative vurderinger. Likevel er det opplevelseskvaliteter som dominerer skeptikernes verdsetting av natur og landskap. For eksempel kommenterer en skeptiker muligheten for et vindkraftverk på et annet fjell i kommunen, Kvenndalsfjellet, med utgangspunkt i brukernes opplevelse uten referanse til hvor mange de er: ”Ja, men det blir jo likens der og, for de som bruker fjellet der.”⁶ Tilhengerne henviser til antall besøkende og konkluderer med at ”Det er feil at kommunen påstår at det er et rekreasjonsområde, for det er det ikke”⁷.

For skeptikerne er ødeleggelsene av natur og landskap store og reelle, selv om få mennesker blir berørt. Flere av skeptikerne nedvurderer i slik sammenheng egne synspunkt som ”subjektive” og en eventuell aktiv motstand mot prosjektet som ”egoistisk”. Slike karakteristikk bekrefter at skeptikerne gir stor anerkjennelse til kvantifiserbare fakta, samtidig som de kvalitative vurderingene er viktige referanser for deres natur og landskapssyn. I de to samtalene der parene besto av en tilhenger og en skeptiker er diskusjonen om områdets rekreasjonsverdi talende. Skeptikerens beskrivelser av landskapskvaliteter og naturverdier imøtegår av tilhengeren med henvisning til antall brukere. Skeptikeren bekrefter så at det er få som bruker området til rekreasjon. Dermed avsluttes diskusjonen, kanskje fordi begge kan enes om en slik kvantitativ målestokk for fakta.

---

⁶³ Også synlighet måles hovedsaklig kvantitativt når tilhengeinformantene. ”Alle skjønner jo at et vindkraftverk berører naturen like mye om det befinner seg på oppå det noe utilgjengelige Harbakfjellet, det synlige Kvenndalsfjellet eller ved de ennå mer synlige Grovlia. [...] Av alle alternativene som er på bordet, utgjør Harbakfjellet det minst synlige alternativet for fastboende” (leserbrev i Fosna-Folket 13.08.2002). I den grad synet av vindturbiner kan anses som et problem, knyttes det slik til hvor mange som kan se vindmølleparken fra sitt bosted.

Skeptikernes vurderinger anerkjennes i og for seg, men blir hengende i lufta fordi samtalen dreies mot hardere fakta.

Tilhengerne er klare i sin nedvurdering av subjektive, eller kvalitative vurderinger. Det er ikke dermed sagt at subjektive og kvalitative vurderinger er fraværende i tilhengers vurderinger. Inntrykket er likevel at deres subjektivitet i større grad presenteres som, og med referanse til kvantitative fakta. Satt på spissen gir tilhengerne inntrykk av at de *vet*, mens skeptikerne *mener*. Oppmerksomheten rundt antallet brukere har også klare referanser til flertallsstyre:

”For det kan ikke være slik at hvis det er 100.000 innbyggere i en kommune som Åfjord, og hvis to stykker hadde vært veldig opptatt av at akkurat den flekken der er veldig viktig for meg, og så 99.998 ønsket at det her skulle tas i bruk til noe annet, da synes jeg ... da handler det om demokrati altså” 2.

Utsagnet fra denne tilhengeren er i tillegg et eksempel på at motstand mot prosjektet blir oppfattet som egoisme og at betraktninger rundt mindretallsvern er fraværende i materialet.

5.2.4 Midlertidig eller irreversibel

Vurderinger rundt vindkraftverkets varighet framkom spontant og følger ikke skillet mellom tilhengere og skeptikerne.⁶⁴ Den ene tilhengeren som hadde vært på Harbakfjellet mange ganger oppfatter vindkraftverket som en irreversibel og varig landskapsendring. Felles for informantene som ser på prosjektet som irreversibelt, er at de finner liten grunn til å tro at vindmøllene en gang vil bli fjernet, samtidig som de peker på at de solide veiene vil gi varige naturinngrep eller landskapsendringer uansett.

Til en viss grad kan beskrivelsene av vindkraftverket som midlertidig være myntet på å avdramatisere og svekke innvendinger. Tilhengerne legger større vekt på denne typen vurderinger og det er lettere å støtte et midlertidig tiltak enn en irreversibel landskapsendring:

”Det ligger veldig mye autoritet i senere generasjoner. Det som jeg opplever med å eventuelt få til noe utpå her ... sånn vindkraftverk eller ... ja. Det er jo det at

---

⁶⁴ Spontant i betydningen av at det ikke var tema i intervjuguiden. Utbygger er for øvrig, også av strategiske grunner, opptatt av å formidle at endringen ikke er permanent med begrunnelse i at vindturbinene og konsesjonen har begrenset levetid (Statkraft 2003).

tilgjengeligheten vi jo øke, ikke sant? Det er jo det som jeg... det er jo det noen har ment vært viktig å ta hensyn til. Det er jo jeg veldig enig i” 10.

Vurderingene av vindkraftverket som midlertidig, framkom hovedsakelig i slik polemisk sammenheng. Men selv om de er strategiske utsagn, gir de indikasjon på et mer dynamisk enn statisk perspektiv på natur og landskap. I tillegg kan stor endringsvillighet si noe om verdsetting av det bestående og være et spørsmål om tidsperspektiv:

”Naturen er ... naturen forandrer seg jo, jeg synes den har forandret seg veldig på den tida jeg har levd. [...]Altså om ikke menneskene gjør det så, vil jo kanskje dyr forandre landskapet. Jeg synes jo bare at den endringen som skjer i et landskap, den kan være på godt og vondt, så en får bare ta den som den kommer” 10.

”Om nye 2-3000 år leter arkeologene fortsatt etter mulige spor. [...] Vindmøller ser de ikke. Sporene er borte. Det går en vei opp på fjellet. [...] Ved å bla i oppslagsverk finner arkeologene det de har lett etter, minner fra den tiden menneskene skaffet ren energi fra vind ved hjelp av vindmøller. Hulemannen er borte, dinosaurene er borte, vindmøllene (som sto i silhuett) er borte. Likevel er arkeologen fornøyd, han har funnet sporene. Utenfor går verden sin gang. Det er fortsatt vei opp på Harbakfjellet. Folk kommer seg opp i villmarka og får nyte utsikten og friheten. ... Sett i dette perspektivet vil menneskeheten altså oppleve at det står vindmøller (godt synlig) på Harbak i 30, kanskje 60 år. Deretter tas møllene bort. Utviklingen går videre og energibehovet løses på andre måter. ... Sett i et historisk perspektiv kan ingen se at vindmøllene var til skade for verken mennesker eller miljø. Men det var en artig (dog ufattelig kort) epoke da utviklingen ble sikret i lokalsamfunnet og for storsamfunnet” (leserbrev Fosna-Folket 13.08.2002).

Begge disse sitatene kommer fra tilhengere av vindkraftverket. Utsagnene antyder at endring i natur og landskap er en kontinuerlig og uunngåelig prosess. Disse tilhengerinformantene uttrykker en pragmatisk holdning uten spesielle ønsker om å bevare bestående natur og landskap. Det er ikke nødvendig fordi natur og landskap har begrenset verdi i seg selv og fordi endring vil forekomme uansett.

Perspektiver på tid ble, som skillet mellom statisk og dynamisk natur- og landskapssyn ikke viet spesiell oppmerksomhet ved datainnsamlingen, og er heller ikke grundig analysert. Det kan likevel anføres at tidsperspektivet virker avgjørende for vurderingen av

vindkraftverket som midlertidig eller irreversibelt. Selv om framtidens befolkning nevnes, er det vindkraftverkets betydning i skeptikernes egen tilværelse, for livet her og nå, som dominerer. Slik sett kan en også utlede at skeptikerne tenderer til å ha en mer statisk, eller kanskje konservativ tilnærming til natur og landskap.

5.2.5 Kjønnssdimensjoner

Ut over et klart ønske om å snakke med informanter av begge kjønn, ble kjønnssdimensjoner ikke viet særlig oppmerksomhet i forkant av feltarbeid og datainnsamling. Under feltarbeidet ble det imidlertid tidlig klart at kjønn spiller en rolle, og kjønnssdimensjonene styrker og underbygger produksjonsetikken som forklaringsmodell.

Av syv mannlige hovedinformanter er en skeptiker, mens alle de tre kvinnelige hovedinformantene er skeptikere. Vurderingene av natur og landskap, eller begrunnelsen for deres skepsis er sammenfallende. Det er imidlertid klare forskjeller mellom dem og den ene mannlige skeptikeren med tanke på bruk av natur og landskap. I tillegg til småbruket med sau på utmarksbeite på Harbakfjellet, var mannens natur- og landskapsbruk knyttet til jakt og fiske. To av kvinnene nevner riktig nok tilsyn med, og innsanking av sau som motivasjon for mange turer. Men de kvinnelige informantene knytter i langt mindre grad sin rekreasjon, natur- og landskapsopplevelse til slik høsting. Forskjellene følger en klassisk og velkjent kjønnsrollemønster, at kvinner kan tillate seg, eller forventes å prioritere ”myke verdier” i større grad enn mannen. Han har forsørger- og produksjonsbyrden, mens hun har ansvar for omsorg og reproduksjon (Hylland Eriksen 1993).

Bortsett fra et saksframlegg fra kommuneadministrasjonen som vi straks skal komme tilbake til, har det bare lyktes å finne en offentlig uttalt innvending mot prosjektet fra lokalt hold. Innvendingen ble framført av det ene informantparet der begge er skeptikere, og som ble oppsøkt som informanter av den grunn. Artikkelen refererer på flere punkter til dem begge, men hun er ikke sitert på noen individuelle uttalelser. Hvis dette ikke er en ren tilfeldighet, kan en tenke seg flere gode forklaringer som ikke har noe med informantparet å gjøre. En forklaring kan være at media mer eller mindre bevisst prioriter mannlige kilder, i denne sammenheng kanskje fordi menn har, eller forventes å ha hovedansvar for forvaltningen av landbrukseiendommer. I tillegg kan journalisten av formidlingsmessige grunner, og intervjuobjektene hans av strategiske grunner velge å framheve argumenter som oppfattes

som vektige og anerkjente. At mannen er sitert kan også knyttes til innholdet i argumentasjonen, som med ett unntak dreier seg om produksjon og økonomi:

”Et viktig spørsmål for dem er om vindpark og sauebruk går i hop. De lurer også på hvor mye dyrka mark atkomstveien til parken vil legge beslag på. Den planlagte traseen skal i hovedsak følge den eksisterende fjellveien, trolig gå gjennom tunet [...] og krysse slotteenga. [...] At sauebøndene setter noen spørsmålstegn ved sitt nye naboskap, betyr ikke at de protesterer hardnakket. [...] De er ivrige friluftsmennesker og elsker Harbakfjellet slik det er nå. - Men jeg bøyer meg for overmakta og aksepterer at det bygges vindpark. Den saken er for så vidt grei. Jeg mener likevel at et bygdesamfunn og miljøet vil være bedre tjent med mindre vindparker og enkeltmøller som eies og driftes lokalt. [...] sier NN” (Fosna-Folket 2004a)

Materialet fra mitt eget intervju med paret er ikke lenger tilgjengelig, men inntrykket som sitter i hukommelsen er at paret prioriterte de to tingene omvendt, at natur og landskap var viktigere enn økonomi. Det økonomiske utbyttet var i alle fall ikke stort nok til at de ønsket vindkraftverket velkommen. På bakgrunn av hvem i paret som siteres og innholdet i sitatene mener jeg avisartikkelen kan leses som et eksempel på at det maskuline produksjonsperspektivet gjerne har større tyngde enn kvinnelig reproduksjon, i alle fall i offentlig sammenheng.⁶⁵

5.2.6 Reaksjoner på sakspapirene

Et saksframlegg skal ideelt sett være en ryddig, mest mulig helhetlig presentasjon og vurdering av de hensyn som bør være kjent og vurdert av politikere og andre beslutningstagere. Sakspapirene er ikke sentrale for problemstillingen, men likevel viktig fordi mye av den offentlige debatten rundt vindkraftverket på Harbakfjellet har dreid seg om dem. Det er ikke alle, men bare ”miljøvernbyråkratene” og bestemte deler av deres saksframstilling som har vakt reaksjoner og tilløp til offentlig debatt.

---

⁶⁵ Det kan være journalistens valg å prioritere lokale produksjonsargumenter i artikkelen. Informanten kan også selv gjøre en strategisk vurdering av hvilke argumenter som kan tenkes ha størst gjennomslagskraft, eller forståelse i den lokale offentligheten. Konklusjonen er imidlertid den samme uavhengig av hvem som er opphavet til prioriteringen.

Setten (2002) og Aasetre (1999) er noen av de mange som har sett nærmere på norsk natur- og miljøvernforvaltning og hvordan ideer og direktiver blir forstått og mottatt av lokalt. Begge viser til sjangerkrav og forventinger om hva sakspapirer skal inneholde, men oppmerksomheten rettes først og fremst mot et ”ekspertorientert og rasjonalistisk forvaltningsideal” (Aasetre 1999:17). Lokale reaksjoner mot miljøbyråkrater forklares og legetimeres på bakgrunn av byråkratenes generaliserende perspektiver og manglende følsomhet for lokal kunnskap. Jeg finner klare forbindelseslinjer mellom disse perspektivene, og hvordan det jeg tidligere har kalt konvensjonell konstruktivisme er kritisk til naturbegrepet og bruken av det i naturverndiskurser. Søken etter objektive, naturvitenskapelige fakta, manglende erkjennelse av natur som et sosialt konstruert begrep og et utvendig natursyn står i veien for at mennesket skal kunne vise omtanke for natur- og landskap (*se kap. 3*).

Undersøkelsene i Åfjord gir imidlertid grunnlag for å diskutere disse forklaringsmodellene. Jeg har allerede antydnet at kravene til fakta og objektive målestokker i materialet i Åfjord på mange måter er sammenfallende med byråkratiets tekno-økonomiske rasjonalitet. Som et viktig grunnlag for den avsluttende diskusjonen vil jeg se nærmere på hvilke sakspapirer som er omstridt og årsakene til det.

Som sagt distanserer informantene seg fra mange av kommuneadministrasjonens vurderinger av natur og landskap. Kommunens argumentasjon for å ta vare på biologisk mangfold kan i den sammenheng også være interessant. Mennesket er tjent med stort mangfold i naturen siden det gir ”trygghet for mat, medisiner, ulike produkter, industriell virksomhet og energi”, samt ”naturopplevelser, mulighet for friluftsliv og variasjoner i kulturlandskapet” (Åfjord kommune 2004). Men i tillegg til denne nytteverdien er det viktig å bevare mangfoldet ”for å opprettholde samspillet i naturen” (*ibid.*). Slike formuleringer blir gjerne lest og oppfattet som kjennetegn ved økologisme eller biosentrisme, og ligner Miltons (2002) karakteristikk av et u-personlig natursyn. En alternativ lesning i lys av oppgavens teori er likevel at henvisningen til samspillet i naturen også argumenterer for naturens egenverdi og et personlig natursyn. At bevaring av samspillet er til gagn for naturen selv. En natur som også er et samspill mellom en rekke subjekter, ikke bare upersonlige objekter og mekanismer, og som således tilskrives mange selv, eller personlignende egenskaper.

Aasetre (1999:17) avviser ”enkelte” som kan ”mene” noe i den retning med å henvise til at naturforvaltere opererer med et ekspertorientert og rasjonalistisk forvaltningsideal. Her mener jeg Aasetre kommer i skade for å undervurdere forvaltningens sjangerkrav, eller den

offentlige ”forventing om nøytralitet som igjen er basert på en ide om bl.a. rettferdig behandling og likhet for loven” (Setten 2002:172). Jeg har allerede beskrevet at informantene som er kritiske til ”miljøvernbyråkratene” omfavner tilsvarende ekspertise og rasjonalitet hos ”fagfolk” i NVE og Hydro. Reaksjonene mot ”miljøvernbyråkratiet” kan derfor ikke bare forklares med at de representerer et generaliserende syn utenfra.

Formannskapetets første behandling av utbyggingssaken er illustrerende for hvordan særlig tilhengerinformantene tar avstand fra bestemte formuleringer. Følgende ”samlende kommentar” ble strøket i den politiske behandling av meldingen om vindkraftverk på Harbakfjellet:

”Harbaksområdet er spesielt og det som gjør det så unikt er de allsidige kvaliteter som finnes der. Det at en har et uberørt fjellplatå, særegent kystlandskap, naturvern kvaliteter, viktige og allsidige friluftsområder, landsdelens største hule – viktig severdighet i kommunen og interessant bygningsmiljø. Alt dette samlet på ett område er det som gjør Harbak særpreget og viktig for kommunen både når det gjelder kommunens innbyggere/brukere og for videre utvikling. At en lokaliserer et vindkraftverk i området vil redusere mange av de kvaliteter som i dag finnes.” (Åfjord Kommune 2002:4)

Denne sammenfatning av kjente natur- og landskapskvaliteter er bakgrunnen for konklusjonen om at Harbaksområdet er ”unikt”. Saksframstillingen anbefaler av samme grunn å vurdere en alternativ lokalisering av et vindkraftverk i kommunen. Formannskapet er enstemmig når det stryker formuleringene som hovedsakelig inneholder kvalitative vurderinger av natur og landskap, og av hvordan vindkraftverket skal forstås eller fortolkes. Det kvalitative ved vurderingene til Fylkesmannen er også eksplisitt og dominerende. I tråd med konsekvensutredningens fagrapport for landskap, kulturminner og friluftsliv er for eksempel konklusjonen at ”en så stor vindpark på Harbakfjellet vil representere et skalabrudd og et taktskifte i den kulturhistoriske utviklingen av kystsonelandskapet” (Fylkesmannen i Sør-Trøndelag 2003:3).

Begge disse dokumentene kan sies å være universalistisk og konstatende i sin form og dermed framstille kvalitative vurderinger som hardere fakta enn de faktisk er. Sett under ett er inntrykket at informantene ikke anerkjenner eller kjenner seg igjen i, miljøbyråkratens språkføring og fortolkninger av natur og landskapsverdier. Perspektivet er for lite konkret og

språket for høytidelig. Likevel er det et annet element som kanskje er viktigere, eller mer grunnleggende, særlig for tilhengerinformantene: Vektleggingen av kvantifiserbare forhold. Riktig nok bruker kommunens saksframlegg antall og tetthet av særegenheter som fjellhuler, bygningsmiljø og biologisk mangfold til å begrunne konklusjonen om at Harbakområdet innehar store natur- og landskapsverdier. Men selv om de anføres som mange og geografisk konsentrert, er det kvalitative ved verdiene det sentrale innholdet. Når planleggeren ut fra en kvalitativ vurdering mener rekreasjonsverdien i Harbakområdet er stor og reduseres betraktelig av et vindkraftverk, betyr det lite for informantene, og formannskapet som forlanger hardere fakta.

Kravet om teknisk og økonomisk faglighet fremmes for eksempel sterkt i tidligere gjengitte passasjer fra et leserbrev i Fosna-Folket 13.08.2002 (*se f. eks. s. 108*). Lokaliseringsspørsmålet må overlates til fagfolk. Planleggere og miljøbyråkrater som beskriver kvalitative verdier har ikke den viktige og riktige kunnskapen. Samtidig er det lett å påvise mange kvalitative vurderinger og at også opplevelseskvaliteter anerkjennes og vektlegges av skribenten. Ved utstrakt bruk av estetiske begreper, fortolkende vurderinger og klart subjektive synspunkter etterlever forfatteren av leserbrevet ikke sitt eget krav om objektiv og rasjonell saklighet. Dette kan være et eksempel på hvor vanskelig det er å finne svar på politiske spørsmål i objektive fakta, eller hvor vanskelig det er å argumentere for en sak med kjølig og vanntett saklighet. Kravet om faglighet må samtidig betraktes som et retorisk grep som har god resonans, spesielt hos tilhengerinformantene. Derfor spør jeg ikke om etterlysningen av den rette teknologiske og økonomiske ekspertisen bare er tom retorikk, eller om det likevel ikke er slik at harde fakta er de som virkelig skal telle. Når retorikken har god resonans i de mange eksemplene på prioriteringer av kvantitative argumenter foran kvalitative vurderinger, er den ikke tom.

Informantene fortolker som beskrevet også landskaps- og naturkvaliteter, men i et mer konkret (kanskje partikulært) perspektiv enn "miljøbyråkratene". Vurderingene rundt vandrefalken (s. 86) et eksempel på det. Falken har reirplass og blir oftest sett like ved, men ikke der vindmøllene er planlagt. På den bakgrunn av denne erfaringen antar informantene at det er liten fare for at falken skal komme bort. Vurderingen av vindkraftverkets influens begrenser seg slik først og fremst til beslaglagte arealer og den umiddelbare nærheten til inngrep og installasjoner. Et annet eksempel kan være at kommunen nevner og inkluderer forekomst av det varmekjære lauvtreslaget alm i Stordalen i sin vurdering av vindkraftverket.

Tilhengerinformant illustrerer kravet om konkrete fakta, ikke fortolkninger, ved å spørre om ”den alma, kan ikke den fortsette å vokse der da?” 5.

En av skeptikerne uttrykker bekymring for at vindkraftverket skal bli definerende for hele bygda, og Harbak i framtida skal bli ”der de har de store stygge møllene oppe på fjellet” 6. Ut over det, og i andre sammenhenger vurderer alle informantene, også den sist siterte, at vindkraftverket ikke ”smitter” over på for eksempel opplevelsen av Harbakhula:

”Nei altså det som jeg har et litt spesielt forhold til når det gjelder fjell og områder som ikke er direkte knyttet til kystlinja, så er det den der Harbakkshula. Og hvis at den her etableringa som er tenkt på Harbakksfjellet hadde kommet i konflikt med den så hadde jeg vært veldig betenkt. Men jeg kan ikke se at det er det” 2.

”Det synes jeg for så vidt er et poeng, at den plasseringen av mastene må en sørge for er slik at, når du er i hula så skal du ikke måtte se en slik mast. Men ellers så er det slik at når du skal, når du er på vei til hula, eller på vei til Harbakområdet, så er du jo i et område der det er andre inngrep, hadde jeg nær sagt, så om du da i tillegg ser noen vindmøller det mener jeg er greit altså” 1.

”At kvaliteten på Harbakhula eller naturstiene utenfor Harbak skal forringes, det skjønner ingen her” (fra leserbrev i Fosna-Folket 13.08.2002).

Synlighet er den ene innvendingen som alle informantene anerkjenner fullt ut. Satt på spissen kan informantenes landskapssyn hvor landskapselementer bare ”smitter” over på tiliggende områder i den grad de kan sees, oppsummeres som ”ute av syne, ute av sinn”. Siden skeptikerne ikke sier mye om synsinntrykk, kan forskjellen kanskje ligge i at de ser for seg andre konkrete ulemper som er viktigere og synlighet dermed blir et underordnet spørsmål.

Analysen av reaksjonene på sakspapirene har så langt bare antydnet gradsforskjeller mellom informanttypenes vurderinger. Som antydnet er skeptikerne klart mindre uttalt i sin kritikk av sakspapirene og ”miljøbyråkratenes” alternative, eller fremmede syn på landskap og natur. Skeptikeren som er redd Harbak skal bli identifisert med ”de store stygge møllene” har heller ingen grunn til å kritisere et perspektiv som hun i sin stillferdighet selv innehar. Skeptikerne skiller seg nemlig fra tilhengerne og møter ”miljøbyråkratene” når det gjelder verdsettingen av det uberørte og egenverdi i naturen. Klare kontraster kan leses ut av de to leserbrevene i Fosna-Folket. Det ene beskriver Harbakfjellet som ”villmark” også etter at det

er bygget vei opp (s. 111), det andre spør: ”Hva er Åfjord kommunes største severdighet nå? Jo Stokkøybrua. En ikke pen Murkoloss som gir grunnlag for opplevelser som ingen i kommuneadministrasjonen har forutsett” (Fosna-Folket 13.08.2002).

Tilhengerne finner betydelig glede i menneskeskapte landskapselementer som for eksempel Stokkøybrua. Ingenting tyder på at skeptikerne ikke opplever slike gleder, men villmarka, friheten og skjønnheten på Harbakfjellet forsvinner med vei og vindturbiner. Fjellet blir ikke det samme og mye blir ødelagt for skeptikerne. Tilhengerne får også et nytt fjell, men for dem er det fornyet og bedre. Blant annet fordi det blir lettere tilgjengelig og flere med mindre innsats dermed kan nyte utsikten (i tillegg til at fjellet produserer strøm).

Informanttypene legger altså helt forskjellige erfaringer og opplevelsespreferanser til grunn for sin natur og landskapssyn. Og mens skeptikerne føler seg egoistiske og vegrer seg mot å kjempe for sine subjektive verdier, viser tilhengerne få motforestillinger mot sine subjektive vurderinger. Opplevelsen av å tilhøre et stort flertall har sikkert sitt å si. Men stor selvtillit og fraværet av selvkritiske bemerkninger blant tilhengerne kan også knyttes til at med lettere tilgjengelighet forstås og rettferdiggjøres vindkraftverket som et demokratiserende prosjekt. Samtidig er det nødvendig å minne om at de økonomiske argumentene er de viktigste for tilhengerne, slik at natur- og landskapsverdier kommer i andre rekke.

Det er klare fellestrekk mellom ”miljøbyråkratene” og skeptikernes vurderinger, spesielt med tanke på vektleggingen av det uberørte og ”myke verdier”. Miljøbyråkratens argumenter inkluderer både harde fakta med mange kvantitative detaljer, òg en rekke kvalitative eller subjektive vurderinger. Heri ligger en betydelig del av årsaken til at ”miljøbyråkratene” mistenkes for å beskytte og fremmer egne, eller i beste fall snevre felles interesser på personlig grunnlag. I tillegg bidrar lokalavisa Fosna-Folket til en sterk fokusering på kommunens saksbehandler som person:

Teknisk sjef NN stiller seg negativ til et vindkraftverk på Harbakfjellet. Han mener man heller bør vurdere andre deler av kommunen. [...] -Harbakfjellet er spesielt på grunn av de allsidige kvalitetene som ligger der. Her finner man et uberørt fjellplatå, et særegent kystlandskap, samt Harbakhula og viktige allsidige friluftsområder. Alt dette gjør Harbak særpreget og viktig for kommunen, skriver NN (3) (Fosna-Folket 2002).

Saksframstillingen blir her langt på vei presentert som saksbehandlerens personlige synspunkt, og slik personifisering er framtreddende blant tilhengerinformantene. Det kan

sikkert være mye i en slik vurdering, i og med at saksbehandleren sier seg personlig enig i, og står bak administrasjonens innstilling. Argumentasjonens innhold blir også imøtegått, men det er påfallende hvordan informantene gjør seg mange spekulasjoner om saksbehandlerens motiver og person. Følgende medley er satt sammen av de sterkeste karakteristikkene: *Saksbehandleren er en misunnelig kommunetopp som ønsker seg hyttetomt og privat turterreng for seg selv, og foretrekker å bygge vindkraftverk nærmere kommunesenteret for å skape utvikling på bekostning av gamle Stoksund.* Han kalles også for *modig* fordi han tør argumentere som, og for det han gjør. I en kort samtale med en grunneier (12) poengteres det er denne at saksbehandleren ikke er fra kommunen og er innflytter, til tross for at han har bodd i Åfjord i godt over 20 år.

Konsekvensutredningens (KU) framstilling og vurdering av vindkraftverkets hørbare effekter kan illustrere informantenes diskriminering mellom ulike sakspapirer. Informantene har stor tillit til støysonekartene og konklusjonene om at lyd fra vindmøllene ikke vil virke negativt inn på bomiljøet. Diskusjonene rundt støyproblematikk avdekket imidlertid også betydelig usikkerhet, blant annet fordi jeg ikke tok utgangspunkt i hørselsskadelig støy, men spekulerte i muligheten for at Harbakfjellet ved visse vindretninger og -styrker kunne komme til å "hviske" til dem. Konklusjonen ble som regel at det er umulig å forutsi lydvirkningen av vindkraftverket under alle tenkelige værforhold. Denne usikkerheten medførte imidlertid ikke at det ble stilt spørsmålsteget ved vurderingene i KU, eller personen bak dem. På den bakgrunn kan det trekkes mange linjer tilbake. Det mest åpenbare og viktige peker mot konstitusjon av fakta, kvantifiserbare forhold og objektiv ekspertkunnskap som overlegen og udiskutabel. I tillegg er det et poeng at planleggeren er bosatt i kommunen og i stor utstrekning presenterer fortolkende, eller mer tydelig verdiladde vurderinger. Sist men ikke minst dreier det seg om begreper som lokalbefolkning har god grunn til å føle sterkt eierskap til. Lang tids bosetning og direkte erfaring med en konkret natur og et landskap de eier, gir ikke lokalbefolkningen spesielle forutsetninger for å opponere mot ekspertuttalelser om støy, energi og økonomi. De er overlatt til valget mellom å stole på støyberegningene eller stille spørsmål ved ekspertkunnskapen uten å ha forutsetning til å imøtegå den (Eden 2002, Latour 2004). Annerledes er det med eksperter som uttaler seg om natur og landskap. Når saksbehandleren i tillegg er en av kommunens innbyggere står han derfor lagelig til for hogg. Personfokus kan slik forstås som en forlengelse av at saksbehandleren er en lokal representant for fremmedartede og åpent subjektive vurderinger. Fremmede eksperter som viser til objektive målinger og klare definisjoner av hørselsskadelig støy

Interessekampen og de strategiske grunnene til å marginalisere ”miljøbyråkratenes” perspektiver som private synspunkter må imidlertid ikke undervurderes.

Utbyggingstilhengerne har klare interesser i å utdefinere kommuneadministrasjonens saksframstilling som usaklige og personlig motiverte synspunkt. Skeptikerne har på den andre siden mindre grunn til å betvile både konklusjonene og grunnlaget for dem. De er i enighet i saksbehandlingen på vesentlige punkter og gjør få og svake angrep på planleggeren og hans perspektiver. Flere gjør det ikke i det hele tatt. I de tilfellene skeptikere faktisk kritiserer saksbehandlingen personlig, skjer det i samtale med utbyggingstilhengere. Kritikken er heller ikke knyttet til denne bestemte saken, men med utgangspunkt i tidligere erfaring med saksbehandlers vurderinger i andre saker.

Før jeg oppsummerer og tar fatt på den overordnede diskusjonen, er det et siste forhold som bør nevnes. ”Miljøbyråkratenes” og skeptikerne legger til grunn klare rammer for sin forsiktighet i forhold til vindkraftverket. Natur og landskaper er ikke uendelige og ubegrensede størrelser, og vi står i en situasjon hvor det er nødvendig å vise tilbakeholdenhet og å velge bort. Tilhengerne har en tilsvarende forståelse av at det eksisterer et behov for begrensninger i vår bruk av landskapet og omgang med naturen. Den store forskjellen er at denne grensen ligger et godt stykke fram i tid for tilhengerne. Begrensninger er ikke spesielt viktig i denne saken fordi: ”*Det er nok areal å ta av*” 1.

5.3 Konkluderende oppsummering

Bruksmotivet er et gjennomgående trekk ved landskapssynet i materialet fra Åfjord. Kapittelet om Åfjord kommune viser hvordan næringsgrunnlaget er en sterk identifiserende faktor. Potensialet for jordbruksproduksjon står sentralt i Schønings (1910) reisebeskrivelser og kommunen knyttes fortsatt sterkt til tradisjonelt jordbruk og fiske. Felles betraktninger som oppsummert i *kapittel 5.1.3 (s. 102)* gjør det nærliggende å hevde at et slikt syn på landskap er delt av alle. Landskapet er konkret og praktisk. Det er knyttet til livet i Åfjord og er sammen med naturen, det materielle grunnlaget for tilværelsen. I et slikt perspektiv kan det med Setten (2002) sies at landskapet er et ”territorielt befestet fellesskap”, etablert på bakgrunn av stedegen praksis. Praktiseringen av grunneierretten og bosetning kan trekkes fram som viktige element i prosessen. Produksjonsideologien er retningsgivende og naturen er som landskapet noe konkret, en ytre virkelighet. For informantene er natur og landskap ikke i

nærheten av å være en tankemessig konstruksjon. Selv om bruksideologien er sterk, rommer synet på omgivelsene vesentlige nyanser som gjør det nødvendig å presisere at det er et dominerende, ikke enerådende landskapssyn jeg har beskrevet så langt.

I naturen finner jeg klare skillelinjer med tilhørende normer og maktforhold. For utbyggingstilhengerne må naturen forvaltes for å være god. Uten bruk og kontroll går naturen sin egen gang og landskapets verdier går tapt etter hvert som det ”gror igjen”. Å unnlate å bearbeide og bruke naturens ressurser er, for å låne Schønings ord, ”slet bestilt”, det medfører fraflytting eller materiell (økonomisk) fattigdom. Emosjonelle reaksjoner mot faktafeil og engasjert avvisning av subjektive eller kvalitative verdivurderinger, er en indikasjon på at naturvitenskaplig objektivitet og tekno-økonomisk rasjonalitet både engasjerer følelsene og dominerer dette synet på natur.

Skeptikerne i materialet supplerer på sin side sitt konkrete og bruksorienterte landskapssyn med et natursyn som langt på vei tilsvarer det Milton (2002) beskriver som personlig. Naturen klarer seg selv, den har sin egen verdi og er ”vakker uansett” om vi bruker, kontrollerer eller forvalter den. De forholder seg til praktisk erfaring og positive opplevelser på, og rundt Harbakfjellet. Disse verdiene finnes der, uansett om de bare nå og da oppsøker fjellet og ikke er tilstede for å oppleve og å vurdere dem hele tiden. Skeptikerne knytter ikke direkte personlige metaforer til naturen, men det sentrale elementet er at naturen tilskrives en selvstendig subjektivitet, et slags selv og en egenverdi. Det kan oppfattes som et paradoks at denne egenverdien er nært forbundet til personlig opplevelse og rekreasjon, som jo utvilsomt kan klassifiseres som menneskelige nytteverdier. Men naturen må ikke være unyttig for at den skal kunne tilskrives selvstendig verdi. ”Miljøvernbyråkratene” rommer på mange måter også denne kompleksiteten, ved å argumentere for nytteverdi og samtidig anerkjenne at naturen er innehaver av egen verdi.

På denne måten blir synet på kunnskap, spørsmålet om hva som er fakta og vurderinger som tilhører og skal gjøres gjeldende i debatten, et vesentlig teoretisk skille mellom disse to typene natursyn. Det er selvsagt også vesentlig at tilhengerne i klare ordelag sier at ubrukt natur er verdiløs. Men tilhengerne sier ikke dermed, eller rett ut at naturen mangler subjekter. Det er grunn til å anta at også tilhengerne ser og anerkjenner at naturen også består av subjekter i tråd med vilt- og dyrevernlovgivningen. Likevel er den underliggende insisteringen på objektive målestokker og verdier dominerende. Et objektivt kunnskapssyn er forståelig nok ikke spesielt kjennetegnende for argumentasjonen i seg selv.

Tilhengerne framfører mange subjektive vurderinger, men at realitetene, de viktigste spørsmålene å forholde seg til, skal være objektive, vektlegges sterkt. Dette kunnskapsidealet er dominerende i vår del av verden, et sjangerkrav til saksdokumenter og ikke oppsiktsvekkende (Milton 2002, *se f. eks. kap. 3.3 s.55*). Det er heller ikke spesielt påfallende at skeptikerne i møtet med kravet til objektivitet bekrefter dominansen ved å gi slipp på sitt perspektiv og unnskylder subjektiviteten som egoisme.

Et annet moment er mer praktisk enn teoretisk. Og kanskje derfor vel så viktig, spesielt for informantene selv, og måten de ulike synene på landskap og natur har røtter i konkret aktivitet, praktisk omgang, samspill og involvering med omgivelsene (eventuelt også uten bruksmotivasjon). Fortsatt er det et poeng at denne saken dreier seg om et fjell som er bratt og må bestiges til fots. Det er uframkommelig på flere kanter og fjellet oppfattes derfor som vanskelig tilgjengelig av mange. Det kan være uavhengig av tilgjengeligheten, men også et resultat av at det ikke er enkelt å komme seg opp, at kan slike fotturer på bakgrunn av skeptikernes beskrivelser, kan sies å tilby eksistensielle opplevelser hvor lyder og lys, lukt og temperatur møter egen kropp. Et vindkast kan gi deg et lett løft oppover mens du trår ned, og et stille knas setter spor i det tørre mosedekket på de karrige knausene, slik jeg opplevde under feltarbeidet. Jeg sier kan, for tilhengerinformantene snakker om utsikt som det eneste annet enn stein som er å oppleve på Harbakfjellet. Besøkene på Harbakfjellet framstår derfor som en forutsetning, som ikke nødvendigvis, men for skeptikerne gjør det mulig å uttrykke et syn på naturen som noe personlignende, noe man har kontakt med og respekt for.

Tilhengerinformanten som har gått på Harbakfjellet mange ganger, styrker dette inntrykket ved å være den av tilhengerne som i størst grad anerkjenner skeptikernes argumenter og følelser. Det er heller ikke så rart, for det kan være vanskelig å anerkjenne og respektere noe en ikke kjenner, som man kanskje har hørt om, men egentlig ikke forstår. Skeptikerne tar utgangspunkt i egne (na)turopplevelser, en av dem nevner barndommens turopplevelser i Åfjord, en annen årlige venninneturer til fots i Rondane og andre fjellstrøk. Tilhengerne har ikke slike erfaringer. Alle ser som nevnt på naturen som et aktivum og kilde til rekreasjon, men tilhengerne beskriver sine opplevelser på en helt annen måte. Båtliv og mosjon, nærliggende aktiviteter som tilhengerne refererer til, ser ut til å mangle den spesielle (multisensoriske) kombinasjonen av kroppsutfoldelse og kontemplasjon som skeptikerne beskriver. Det individuelle og eksistensielle inntrykket forsterkes av skeptikerne som gjerne går turer alene. Tilhengerne beskriver et fåtall turer i ensomhet, men desto flere turer som sosiale begivenheter. Spørsmålet om det er fotturenes opplevelsesrikdom som har etablert

skeptikernes natursyn, eller om det er natursynet som gjør slike opplevelser mulig, får henge i luften. Sammenhengen er klar nok uten årsaksretning.

Analysen og denne oppsummeringen beskriver forskjeller i landskaps- og natursyn som kommer til uttrykk i planleggingen av vindkraftverket på Harbakfjellet. Landskapssynet er konkret, visuelt orientert og dominert av bruksmotivet og forholdsvis ensartet. Synet på natur er i større grad preget av grunnleggende forskjeller, spesielt i forhold til synet på fakta og hvilken kunnskap som legges til grunn for vurderingene av vindkraftverket. Holdningene til landskapsendringen som vindkraftverket representerer, er sammenfallende med de natur- og landskapssyn informantene gir uttrykk for. Sammenfallet mellom informantenes natursyn og stillingtagen til vindkraftverket kan innebære at argumentasjonen og natursynet som kommer til uttrykk er tilpasset holdningen til vindkraftverket. Historiene som skeptikerne legger til grunn for sitt natursyn og sin vurdering av vindkraftverket er imidlertid konkrete og troverdige, og slik sett lite fleksible. Men all historie, og særlig muntlige historier, kan skrives om. Til og med utbyggingstilhengerne kan tenkes argumentere for naturens egenverdi og et personlig natursyn i en framtidig situasjon. Vitenskapelig stringens og logisk uangripelighet er ingen livsnødvendighet. Det viktige i denne sammenheng er ikke å vurdere sannsynligheten for slike individuelle, situasjonsbestemte holdningsglidninger. I stedet for en beskrivelse av informantenes uforanderlige og entydige kjerne, må analysen vurderes som et konkret, situasjonsbestemt eksempel som tilbyr tankemodeller som kan vurderes i en mer generell sammenheng. Sammen med et dominerende objektivt kunnskapssyn, kan produksjonsideologi eller bruksmotivet forklare posisjonen til de ulike synene på landskap og natur i diskursen rundt vindkraftverket på Harbakfjellet. Slik viser holdningene til det planlagte vindkraftverket til dypere ideer om forholdet mellom natur og kultur.

På denne måten mener jeg å si at det er mye å hente i perspektivene til Latour (1993, 2004), Whatmore (2002) og Milton (2002), som beskrevet i "teorikapittelet" (kap. 3). Informantene tar den vestlige todelingen av verden for gitt og støtter seg på kvantitative fakta foran kvalitative vurderinger (som gjerne forsøkes framstilt som mer objektive enn de er). Slik støtter materialet antagelsen om at den todelte verden er uheldig for meningsutveksling, naturmiljøet og (i alle fall deler av) menneskeheten. Hyppig refererte og beslektede begrepsmotsetninger som rasjonalitet/følelser, distanse/nærhet, objektivitet/subjektivitet, mann/kvinne er samtidig nyttige for forståelsen av materialet fra Åfjord. Skeptikerne er kvinner med et subjektivt og nært forhold til en natur de følelsesmessig identifiserer seg med. De snakker fra fjellet, og om sin personlige og umistelige natur. Tilhengerne er menn med et

objektivt og distansert forhold til en natur de vurderer rasjonelt. De står rundt fjellet og snakker om det som sin fornybare landskapsressurs.

I det avsluttende kapittelet vil jeg kort drøfte noen problemstillinger som jeg mener er interessante. Både fordi denne oppgavens teori og empiri inviterer til det, og fordi tematikken har fulgt meg som naturvernengasjert student i en årrekke. Diskusjonen er like mye et innlegg i samfunnsdebatten, som en polemisk, men faglig diskusjon.

”Ville blomster og landskaper,
understreket han, har en alvorlig feil: de er gratis.
Kjærlighet til naturen sysselsetter ikke industrien.”

Aldous Huxley (1923:23)

6. DISKUSJON, ELLER POLEMISK OPPSUMMERING

Det personlige synet på natur som Milton (2002) beskriver, har god resonans i min egen posisjon. Derfor har det vært nødvendig å gå noen runder ekstra rundt konklusjonene på dette området. Har jeg strukket Miltons argumenter for langt ved å forstå ”miljøbyråkratene” som målbærere av et personlig natursyn? Innlevende og respektfylt tale, eller åpen anvendelse av subjektiv argumentasjon og uttalt kvalitativ verdsetting av natur og landskap, er indisier, men behøver ikke ha opphav i et personlig syn på natur. Jeg mener imidlertid at det ikke er nødvendig å knytte klare, personlignende metaforer til naturen for at påstander kvalifiserer til betegnelsen. Milton utvikler skillet mellom personlig og ikke-personlig natursyn blant annet på bakgrunn av undersøkelser av aktive natur- og miljøvernere. Det er rimelig å anta at større argumentatorisk erfaring gjør argumentene klarere. De skeptiske informantene i Åfjord kan ikke mistenkes for å være erfarne miljødebattanter som roper høyt. De er snarere preget av en stillfarehet som gjør det vanskelig å vise belegg for mine vurderinger.

Beskjedenheten gir også grunn til å spørre hvorfor skeptikerne ikke hever stemmen. En årsak til at de ikke er mer villige til å stå opp, og kjempe for sitt syn, kan ligge i deres kjennskap til lokalsamfunnet. De vet, eller har grunn til å gå ut ifra at en slik kamp ikke kan vinnes og at det derfor bare vil medføre ubehag å fremme sitt syn. De mangler argumenter som er anerkjente innenfor den dominerende produksjonsideologien og vil få høre det, rett ut, eller indirekte gjennom neglisjering av deres synspunkter. Som fellestrekkene i synet på landskapet antyder, kan de også dele bruksmotivet med tilhengerne i så stor utstrekning at det er skeptikerne selv som stopper innvendingene på dørstokken.

Men som sagt i metodekapittelet, er den mangefasettede og faktiske kommunikasjonen viktigere enn ”egentlige” intensjoner og spekulasjoner om ubeviste motivasjoner, både for denne oppgaven og i forhandlinger om meninger. Det er derfor tilstrekkelig å slå fast at produksjonsideologiens styrke, kombinert med kravet om objektive

fakta, gir skeptikerne god grunn til å være stillfaren og å bruke et minst mulig eksplisitt personlig, eller subjektivt vokabular. Når de likevel argumenterer for naturens skjønnhet og egenverdi, finner jeg god grunn til å ta det på alvor, selv om argumentasjonen ikke fremmes sterkt og i full offentlighet.

Den personliggjorte naturen jeg mener skeptikerne uttrykker, representerer tankemodeller som ofte er gjenstand for kritikk fra geografer med et sosialkonstruktivistisk perspektiv.⁶⁶ Det er altså ikke som sådan, som målbærere av et lokalt befestet og personlig natursyn, skeptikernes tanker er blitt angrepet. Først og fremst er det som innvendinger mot bruk på linje med natur- og miljøvern argumenter som egenverdi i naturen eller forherligelse av den ville og uberørte natur, at skeptikernes synspunkter underlegges kritikk. Det personlige natursynet inneholder de fleste av kjennetegnene ved slike sterkt kritiserte naturvernargumenter: Naturen er verdifull fordi den er noe vilt, vakkert og uberørt som står i fare for å gå tapt. Nå! Fordi hvem som helst kan tolke retningen i vår samtid og nære historie, samtidig som ”miljøvernbyråkratiets” naturvitenskaplige prognoser ”dokumenterer” det.

For å bli mer konkret vil jeg gjengi et sitat som er talende, og for eksempel av Proctor (1998) blir brukt som illustrasjon av den konstruktivistiske kritikken av naturvernets natursyn. Det er også interessant, fordi Latour (2004) nevner forfatteren som et eksempel på at mange konstruktivister selv ikke kvitter seg med dualismen som de kritiser så sterkt:

“The dream of an unworked natural landscape is very much the fantasy of people who have never themselves had to work the land to make a living – urban folk for whom food comes from a supermarket or a restaurant instead of a field, and for whom the wooden houses in which they live and work apparently have no meaningful connection to the forest in which trees grow and die. Only people whose relation to the land was already alienated could hold up wilderness as a model for human life in nature, for the romantic ideology of wilderness leaves precisely nowhere for human beings actually to make their living from the land. [...] Wilderness embodies a dualistic vision in which the human is entirely outside the natural. [...] To the extent that we celebrate wilderness as the measure with which we judge civilization, we reproduce the dualism that sets humanity and nature at opposite poles. We thereby

---

⁶⁶ Jeg har tidligere (*note 11 s.28*) nevnt Thompson (1994), Cronnon (1995), Olwig (1996), Proctor (2001) som eksempel på slik kritikk av ”misbruk” av naturbegrepet blant naturvernere og -vitere.

leave ourselves little hope of discovering what an ethical, sustainable, honorable human place in nature actually look like.” Cronon (1995:80-81)

Bruken av begreper som fremmedgjøring og falsk bevissthet viser til en sannhet utenfor, en egentlig realitet som blant annet skjules av fantasier og romantisk tankespinn. Cronon eksponerer dermed den konvensjonelle konstruktivismens dualisme. De uopplyste drømmere og maktsøkende naturviterne mangler den riktige konstruktive kompetansen og må opplyses. Slik repeteres mangel-hypotesen, en annen rasjonalistisk tankemodell fra naturvernvitenskapens inntreden på den sosiale arena, som enkelte konstruktivister rutinemessig kritiserer (f. eks. Eden 2002).

Naturromantiker brukes ofte som en lite flatterende karakteristikk av virkelighetsfjerne mennesker som argumenterer mot et naturinngrep, eller for vern av natur.⁶⁷ Ved å snu litt på denne flisa vil jeg etablere en annen karakteristikk som forenkler min polemiske avslutning. I det følgende vil jeg forsøke å rettferdiggjøre karakteristikken og kalle Cronon og lignende konstruktivistisk orienterte kritikere av naturvern og ”miljøvernbyråkrati”, for bruksromantikere.⁶⁸ Når jeg bruker ordet henviser det samtidig også til utbyggingstilhengerne i Åfjord.

Det er ikke uvanlig at konstruktivister finner grunn til å hovere over realistenes litt klossete sosiale kompetanse. ”Nerdene” viser hyppig at de ikke helt skjønner det konstruktive poenget når de naturlig nok forsvarer seg mot anklagene om å innta et udemokratisk og vitenskaplig feilslått perspektiv som ikke vil redusere miljøproblemene (Evans 1996). Naturvernere og -vitere kjenner seg ikke igjen i kritikken, akkurat som konstruktivister ikke kjenner seg igjen i relativistanklagene den motsatte veien (Proctor 1998). Både konstruktivistene og naturvitenskapen har de beste hensikter. Bruksromantikerne må ikke beskyldes for å være ute etter de av mine informanter som tilfeldigvis og gjennom bestemte personlige opplevelser har etablert et natursyn som faller sammen med romantikkens (eller miljøbevegelsens til dels naturvitenskaplige) forståelser av natur. Resultatet er likevel at disse informantene lider under beskyldningene om at deres subjektivitet, det personlige synet på natur, er en avart av det livsfjerne urbane hegemoni. Deres verden er bare en misforståelse i

---

⁶⁷ Daugstad (2000) påviser for eksempel sammenhengen mellom nasjonalromantikk og det norske fjellfriluftsliv og at naturromantikk er et produkt av vår kultur- økonomiske elite.

⁶⁸ Det slo meg allerede under feltarbeidet at mange av utbyggingstilhengerne var temmelig malerisk og drømmende i sin omfavelse av vindkraftverket og den lyse framtid det representerte. Det var i den sammenheng at jeg oppdaget bruksromantikken, framtidsoptimismen og velstanden som kan blomstre, bare vi får lov til å utnytte naturen uten innvendinger fra naturromantikerne. Jeg har tidligere nevnt

teoretiseringer som har til hensikt å analysere miljøbevegelsen og den politiske og definatoriske makten den kan sies å ha tilkjempet seg ved hjelp at naturvitenskapens naturlige autoritet. Men hvorfor finnes det ingen selvstendig plass for slike mennesker? Hensikten med å kritisere naturvernbevegelse og ”miljøvernbyråkrati” er ofte plural og demokratisk, et forsvar for lokalt befestet kunnskap. Hvorfor må da enkelte synspunkter unnskyldes som forledet og irrasjonelle (på grensen til det suicidale)?

Mitt svar er at et personlig natursyn representerer en utfordring og problematisering av bruksimperativet, produksjonsideologiens hegemoni og menneskets moralske forrang. At tankemodellene i det personlige natursynet har klare likheter og derfor kan sies å ha ideologisk opphav i fortidens makteliter (det være seg religiøse eller økonomiske presteskaper) gir ikke tilstrekkelig grunn til å frata de skeptiske informantene i Åfjord æren og ansvaret for sitt syn på natur. Og i kontrast til Latour (2004) og Whatmore (2002) viser det personlige natursynet at vi, gjennom identifikasjon med det antatt ikke-menneskelige, kan gjøre andre aktører og verdier enn de rent menneskelige relevante for våre moralske vurderinger.

Jeg spør meg derfor om oppfatningen om at naturvernargumentene og den urbane elite har forledet deler av befolkningen, kan oppfattes som et utslag av bruksromantikernes manglende selvrefleksivitet. Den klart antroposentriske posisjonen problematiseres i alle fall sjelden, om overhode. Argumentene som begrunner vern av natur kan på mange måter være lite holdbar. Den konstruerte naturen i et formelt vernet område er heller ikke spesielt ren, ikke nødvendigvis så uberørt eller genuin, selv om flere av argumentene for vern og egenverdi i naturen kan sies å bygge på en slik antagelse. I et pragmatisk perspektiv kan kanskje slike argumenter aksepteres hvis de er effektive. Men i et realistisk perspektiv må argumentene korrespondere med en utvendig virkelighet. Det er blant annet på den bakgrunn jeg finner støtte i Latour (2004) når han er kritisk, også til mange konstruktivistiske forfattere. Bruksromantikerne forlanger nemlig korrespondanse mellom den ytre naturen og argumentene for vern og egenverdi i natur og landskap. Når konstruktivistene går gjennom naturvitenskaplige argumenter for vern av natur og ikke finner korrespondanse mellom argumentene og den ytre virkeligheten, viderefører de dualismen og den utvendige natur. Denne manglende viljen til faktisk å kvitte seg med dualismen og den utvendige natur, gir

grunn til å spørre om det er vitenskapsteori eller bruksimperativet, antroposentrisk moral og produksjonsetikk som er mest sentral for bruksromantikernes kritikk av vernetanken.⁶⁹

Som forvaltningskategori kan vern like gjerne oppfattes som en type styring og begrensning av menneskelig bruk, på lik linje med eiendomsrett eller et vindkraftverk (som begge deler står i veien for andres eller annen bruk). Her kunne jeg støttet meg til Heiberg (1999:97), som sier at ”Vern av et område kan vi se på som ett av flere alternative bruksformål”. Når jeg ikke gjør det, er det fordi hun i påfølgende avsnitt definerer naturvern som ”det å sette til side naturressurser for ikke-bruk” (ibid.). Heiberg er for øvrig også et eksempel på at bruk og vern settes opp som motsatte poler med en glidende skala mellom. Hele diskusjonen dreier seg imidlertid om hvordan, hvor forsiktig eller intensiv bruken skal være. Både bruksromantikere og naturvernere må ta ansvar for at polariseringen består.

For vern er en form for bruk, også når vernet ikke er en formell forvaltningskategori. Både formelt vernede områder og andre områder, som kan ha blitt vernet mot en konkret utbygging, brukes for eksempel som referanseområde for forskning og opplevelse, eller symbolske uttrykk for ærbødighet og respekt for natur og landskap. De religiøse undertonene av avholdenhet og forsakelse til fordel for en tenkt egenverdi ved natur og landskap er imidlertid også et yndet angrepspunkt for konstruktivister. Religiøs bruk er like fullt en menneskelig bruksverdi selv om vi ikke kan knytte den til materiell nytte. På bakgrunn av materiell produksjonsideologi har bruksromantikerne vanskelig for å anerkjenne eller forstå vern som en type bruk. Indirekte kan tilbakeholdenhet aksepteres ved at slike områder for eksempel kan anvendes som reiselivsprodukt med økonomisk potensial. I seg selv vurderes ikke vern eller avholdenhet som en verdifull og -skapende arealdisponering.

En relativist vil ikke si det er verre at natur og landskap skjermes mot visse typer menneskelig aktivitet, enn at de omarbeides av aktivitetene. Men bruksromantikerne er ikke relativister og vern er mer problematisk enn annen bruk. Vern blir ekstra problematisk ved av kravet om vern, eller om avholdenhet i en bestemt utbyggingssak, ekstrapoleres til å gjelde for alle steder til enhver, og i all framtid.⁷⁰ Vern på bakgrunn av en tenkt egenverdi ”leaves

---

⁶⁹ Jeg er med andre ord ikke enig med Jones (1986:30) som ikke ser noen ”real challenge to the forces in society which lead to destruction of valuable ecosystems and cultural heritage” i formalisert vern. Miljøvernbyråkratene kan representere systemkritikk, selv om utfordringen av systemet de arbeider innenfor ikke er spesielt kraftfullt eller effektivt.

⁷⁰ Ekstrapolering defineres gjerne som ”*estimering av mätvärden utanför ett mätområde. Extrapolering kan användas för att gissa mätvärden i ett område där det inte går att mäta*” (Wikipedia 2007d). Sagt på en annen måte er det en tenkt forlengelse og utvidelse av et gitt argument. Det kan være et matematisk uttrykk for en arts

precisely nowhere for human beings actually to make their living” (Cronon 1995:81). “If taken to extremes, this theory of value prescribes the extinction of the human species” (Thompson 1994:11). Det er samme tankerekke Åfjord næringsforening bruker når de forventer at et nei til vindkraftverket på Harbakfjellet av hensyn til verdier i natur og landskap må bety nei til alle andre utbygginger også. Jeg mener dette kan oppfattes dette som kronargumentet til bruksromantikerne. Perspektivet gjør at konvensjonell konstruktivistisk kritikk av egenverdi i naturen og uberørt natur som ideal, kan oppfattes som like generaliserende og rasjonalistisk som de kritiserte naturvitenskaplige prognosene.

Det kan anføres gode grunner til at kunnskap, spesielt kanskje om landskap ettersom det kan oppfattes stedbundet og konkret, er lokal. Svært mye av vår viten konstrueres utvilsomt lokalt gjennom konkret og praktisk erfaring. Når kunnskap på denne måten er lokalt fundert, gir det åpenbart grunn til å ta spesielle hensyn til stedegen kunnskap. Bruksromantikerne mener i stor utstrekning det. Utbyggingstilhengerne i Åfjord støtter seg, i tillegg til sin lokale kunnskap, tungt på teknologisk og økonomisk rasjonalitet. På den måten illustrerer de bruksromantikens dualitet og hvorfor jeg tillater meg å være kritisk til mange av konstruktivistenes konklusjoner. Hvis vi skal ta lokal kunnskap på alvor (noe jeg mener vi skal) og vektlegge stedegen praksis som en viktig vei til kunnskap, må vi lytte til mangfoldet i de lokale røstene. Det er ikke holdbart å prioritere de lokale stemmene som åpent kritiserer ”storsamfunnet” og maktforholdene lokal kunnskap lider under. Lokal kunnskap er som all annen kunnskap omstridt, og lokal kunnskapskamp mobiliserer også potensielt undertrykkende maktforhold. Det holder ikke å avfeie én type lokal kunnskap som ikke ”egentlig” lokal, men forledet forlengelse av urban maktelite, og i neste omgang ukritisk la en annen type lokal kunnskap være mer genuin og autentisk. Både utbyggingsskeptikerne i Åfjord og bruksromantikerne befinner seg i norsk, vestlig-europeisk historie. Hvis jeg tillot meg å spekulere på denne måten ville svaret blitt like feil. Bruksromantikerne er ikke mer påvirket og forledet av kapitalismens tekno-økonomiske kontrollregime enn skeptikerne i Åfjord. Jeg kunne likevel påstått at bruksromantikerne er forledet og unnlater å ta inn over seg livets realiteter når de neglisjerer det subjektive ved vår tilværelse. Når jeg ikke gjør det, er

---

bestandsutvikling eller for utbyggingstakten for vindkraftverk. Eller en påstand om at naturen har egenverdi og personlignende egenskaper som ikke er tilstrekkelig anerkjent.

det fordi jeg vil understreke hvor viktig vår egen posisjon er for våre vurderinger og heller påstå at bruksromantikerne ikke i tilstrekkelig grad er seg disse forholdene bevisst.⁷¹

I lys av materialet fra Åfjord er det derfor mulig å si at det konstruktivistiske perspektivet, til tross for uttalte miljøvennlige og demokratiske intensjoner, tjener det produksjonsideologiske hegemoni. Honnørord som mangfold og maktkritikk, omfavning av paradokser og mindretallsvern, gjelder ikke mennesker med et personlig natursyn. Selv om ikke alle er konstruktivister, er det bruksromantikerne som regjerer over Harbakfjellet. ”Framtiden tilhører de som skaper virkelige verdier.” (Norsk Hydro 2003:12)

6.1 Hva så?

Målet har vært å skrive en hovedoppgave som er faglig og politisk anvendbar. Det er opp til andre og framtiden å avgjøre om jeg har lyktes. Hvis jeg likevel skal spekulere i oppgavens verdi, får det bli kort og stikkordspreget.

- Problematisering av det konstruktivistiske perspektivet har vært en viktig motivasjon. Kanskje vil oppgaven bidra til en viss selvrefleksjon blant geografer og økt oppmerksomhet om forskningens politiske implikasjoner.
- Oppgaven kan være et bidrag til å synliggjøre noen lokale helter: Menneskene som tillater seg å føle for natur og gjøre den moralsk relevant, selv om de ikke vil gjøre seg upopulær ved å stå på barrikadene i et gjennomslukt og på mange måter kontrollerende lokalsamfunn.
- Miltons (2002) teoretisering over personliggjøringen av natur kan også få fortjent oppmerksomhet og representere muligheten for å gjøre naturen moralsk relevant, uavhengig om vi oppløser natur-kultur dikotomien. Jeg har ved å nevne vilt- og dyrevernløvgivningen i en note også antydning at utenom-menneskelige subjekter allerede er relevante i våre etiske betraktninger.
- Påstanden om at vindkraft har blitt mer problematisk etter hvert som planene har blitt flere og at vi også her til lands har erfart og dokumentert skadevirkninger, kan kanskje

---

⁷¹ Dette argumentet forklarer og er underbygget av en antagelse om at marginaliserte informanter er gode informanter, fordi de vet mer, kjenner flere sider av saken på en bedre måte ved å kjenne flere perspektiver på kroppen, sammenlignet med målbærere av de politisk korrekte og dominerende synspunktene (Valentine 1997).

diskuterer. Oppgaven reiser uansett spørsmålet om ikke begeistringen for ny teknologi og rutinemessig avvisning av varselrop ("NIMBY, "ulv" har vi hørt før"), bør dempes, til tross for at teknologer og utviklingsoptimister frustreres over manglende begeistring.

- Noen vil kanskje la seg inspirere eller provosere. Det kan være av uenighet, nysgjerrighet eller bare på grunn av engasjert og ikke helt tradisjonell skrivestil.

Flere tråder som sitter løst eller er tapt underveis kunne sikkert vært nevnt. Det viktigste er imidlertid at jeg føler meg trygg på at jeg denne oppgaven berører vesentlige tema. Så lenge både mennesker og andre, som kan sies å ha interesse av hvordan vi forholder oss til vår verden, enten den en helhet eller best beskrives i biter, berøres av våre tankemodeller og diskusjon, vil en slik oppgave kunne bety en forskjell. Ikke nødvendigvis stor eller historisk. Hvis bare ett menneske utenom meg vil la seg engasjere av oppgaven skal jeg si meg fornøyd og se stort på det. Inspirasjon eller engasjement er godt nok, også om det skulle være framprovosert av feil, misforståelser eller at jeg i mitt Nord-norske overmott har tatt rennfart og sparket inn åpne dører.

7. TAKKSIGELSER

Dette arbeidet har blitt til med velvillighet og hjelp fra mange ulike hold. De viktigste bidragsyterne som fortjener den største takken er uten tvil de imøtekommende informantene. Uten dere og den gjestfrihet jeg ble møtt med, ville dette arbeidet aldri sett dagens lys! Jeg håper å ha behandlet dere med den respekt og omtanke som dere fortjener, selv om jeg er kritisk til enkelte argumenter.

Veileder Gunnhild Setten har gitt oppmuntrende og konstruktiv faglig veiledning, også når tekstene jeg levere, spesielt innledningsvis, åpenbarte min forvirring. Hennes skarpe ortografisk blikk skal ha æren hvis korrekturfeil ikke skjemmer oppgaven. Yngve Sandhei Jacobsen skal også ha takk for venneveiledning, Reidar Ryssdal for diskusjon av historiske og energipolitiske betraktninger, Jøran Solli og Katrina Rønningen for innlegg i Norsk Geografisk Selskap i Trondheim høsten 2006 og etterfølgende diskusjon. Solli åpnet øynene ytterligere for Bruno Latour, Rønningen gjorde det tryggere å forfølge produksjonsideologien og vårt selvbilde som energiforbrukere.

Mamma har fått sin fortjente dedikasjon, men må også nevnes her siden hun fortsatt har gleden av å høre en oppriktig takk for årevis med omsorg. Og takk for bensin og lån av bil. Og Odin som ga ”drit-bra” selskap under feltarbeidet. I tiden etter feltarbeidet er det spesielt Zakarias som skal ha takk for å være en super gutt og godt selskap. Du står i fare for å bli innpodet et personlig syn på naturen, men jeg regner med at du vil finne anledning til å bestemme selv. Linda fortjener mange slags takk, spesielt fordi du vil være mor for mine (snart to) barn og fordi du forsørger meg. Jeg lover å betale regningene mine selv en dag...

Avslutningsvis vil jeg uten navn takke andre bidragsytere og mennesker jeg har møtt:

Hosnasand camping på Stokkøya, både for samtaler og studierabatt.

Kollegiet ved Åfjord v.g.s., samt Rødrussen 2004, særlig geografiklassen.

Leserbrevskribentene som tok seg bryet med å dele sine tanker med offentligheten.

Gjengen som syslet med husbygging i Herfjorden.

Gjestene, spesielt damene, på Aquarius kro

Mannen som luftet hund, hvis rase opphavelig kommer fra Holland, på Innlandet.

Dama som slet med tidlig sesongstart for slåmaskin og gressklipper i Lauvstranda.

Mannen med drill og skruer på utsiden av verandaen i Ratvika.

Mannen som ikke hentet posten fort nok til å komme unna i volvoen ved Grøttingen.

Traktorføreren som tok pause fra dreneringsplaneringen ved Rovik.

To kjeledresskledde menn med traktor langs veien nær Haugen på Lauvøya.

Sportsfiskeren i, og den nybakte mora utenfor butikken på Stokkøya

Hytteeieren med sterke tekno-økonomiske betraktninger ved Hosnasand.

Dama i ferjekøen på vei til hytta på Linesøya.

Postmannen fra Lauvøua som tok seg tid til en samtale over telefon.

Mannen på Kiran som pr. telefon fortalte at foreldrene gledet seg til å få se vindkraftverket.

Grunneieren (kraftlinjetraseen) som på telefon ønsket seg vindkraftverk på egen grunn.

Til slutt en takk til:

Fosna-Folket for hjelp med artikler,

Norsk Hydro for tilsendte sakspapirer og

SWECO Grøner AS for illustrasjoner.

8. REFERANSER OG VEDLEGG

LISTE OVER VEDLEGG

Vedlegg I	Intervjuguide
Vedlegg II	Oversikt over empirisk materiale
Vedlegg III	Brev til informanter rekruttert før feltarbeidet

LISTE OVER REFERANSER

Adresseavisen 2003: Er det byråkratene eller politikerne som bestemmer? Leserbreve av Helge Bueng 07.10.2003

Adresseavisen 2004: Frykter vindmøller skremmer turistene, av Skjalg Fremo (NTB) 29.03.2004

Adresseavisen 2006: Damer i vinden, av Arne Sellæg 28.06.2006

Arbeiderpartiet 2006: Arbeiderpartiets plakater gjennom tidene, ukjent publikasjonstidspunkt <http://www.dna.no/index.gan?id=47958&subid=0> Utskrift: 23.04.2007

Berg, Bjarne 1957: Åfjord s.865-948 i H. M. Fiskaa & H. Falck Myckland (red.) *Norges bebyggelse*, Herredsbindet for Sør-Trøndelag, nordre del Oslo: Norsk faglitteratur

Berre Persen, Åsne & Johansen, Jørgen 1998: *Den nødvendige ulydigheten* Oslo: Folkereising Mot Krig

Bjørger, Tollef Gimse 2005: Vindkraftutbyggingen på Smøla: mellom himmel og jord, Mastergradsoppgave i tverrfaglige kulturstudier - Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim: T.G. Bjørger
urgess, Jacquelin 2003 "The art of interviewing" s. 242-248 i Alisdair Rogers and Heather A. Viles Malden (red.) *The Student's companion to geography* Mass.: Blackwell

Boyle, Paul 1997: Writing up- some suggestions s235-253 i Robin Flowerdew og David Martin (red.) *Methods in Human geography*. London: Longman

Bye, Robert 2003: Vindkraftens lokale landskap STS-arbeidsnotat 01/04 Trondheim: Senter for teknologi og samfunn, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitetet

Børresen, Anne Kristine 1995: Drømmer av stål - Norsk Jernverk fra 1940-tallet til 1970-tallet Skriftserie fra Historisk institutt, bind 10. Trondheim: Historisk institutt, Universitetet i Trondheim

Castree, Noel 2000: Nature, s. 537-540 i R.J. Johnston et al. 2000 *The Dictionary of human geography*. Malden, Mass: Blackwell Publishers

Castree, Noel 2001: Socializing nature: Theory, practice and politics, s. 1-21 i Noel Castree and Bruce Braun (red.) *Social nature: theory, practice, and politics* Oxford: Blackwell

Castree, Noel 2002: Strange natures: Geogtapyh and the study of human – environment relationships, s. 82-87 i Alisdair Rogers and Heather A. Viles Malden (red.) *The Student's companion to geography* Mass.: Blackwell

Cronon, William 1991: *Nature's metropolis: Chicago and the Great West*, New York : W.W. Norton

Cronon, William 1995: The trouble with wilderness; or, getting back to the wrong Nature s. 69-90 i William Cronon (red.) *Uncommon ground: toward reinventing nature*, New York: W.W. Norton

Daugstad, Karoline 2000: Mellom romantikk og realisme: om seterlandskapet som ideal og realitet doktorgradsavhandling Trondheim: Fakultetet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Geografisk institutt, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

- Duncan, Jim 2000: Landscape s.429-431 i R.J. Johnston et al. 2000 *The Dictionary of human geography*. Malden, Mass: Blackwell Publishers
- Eden, Sally 2002: Environmental science, knowledge and policy, s.88-91 i Alisdair Rogers and Heather A. Viles Malden (red.) *The Student's companion to geography* Mass.: Blackwell
- Fylkesmannen i Sør-Trøndelag 2003: Uttalelse til konsesjonssøknad og konsekvensutredning – Harbaksfjellet vindpark med tilhørende nettilknytning – Norsk Hydro Energi
- Energilink 2006: Vinden, sterk og – lunefull, ukjent publikasjonstidspunkt <http://www.energilink.no/no/vindkraft.aspx> Utskrift: 16.04.2007
- Evans, Paul 1996: Biodiversity: nature for nerds? *Ecos* 17 (2) s. 7-12
- Fink, Hans. 1993: Ulike perspektiver på mennesket og naturen. Humanøkologiens naturbegrep (s.5-15). I: Humanøkologi. Meddelanden från Nordiska förening for humanekologi Årgang 12 + 1993
- Fiskaa, H. M. & Falck Myckland H. 1957: Forord uten sidetall i H. M. Fiskaa & H. Falck Myckland (red.) *Norges bebyggelse*, Herredsbundet for Sør-Trøndelag, nordre del Oslo: Norsk faglitteratur
- Fosen Regionråd 2006a: Åfjord kommune, ukjent publikasjonstidspunkt <http://www.fantastiske-fosen.com/index.jsp?c=34962> Utskrift: 28.09.2006
- Fosen Regionråd 2006b: Velkommen til Fantastiske Fosen, ukjent publikasjonstidspunkt <http://www.fantastiske-fosen.com/index.jsp?typeId=-1&areaId=202> Utskrift: 28.09.2006
- Fosna-Folket 2002: Skeptisk til vindmøller, av Kim Roger Asphaug. publisert: 15.08.2002 <http://www.Fosna-Folket.no/aktuelt/article.jhtml?articleID=369215> Utskrift:13.11.2003
- Fosna-Folket 2003: Innfører eiendomsskatt.,av Torfinn Hansen Publisert 05.09.2003 <http://www.Fosna-Folket.no/lenker/article200185.ece> utskrift 13.11.2003
- Fosna-Folket 2004a: Venter i spenning, av Torfinn Hansen. Levert til trykking 14.01.2004 <http://www.Fosna-Folket.no/aktuelt/article.jhtml?articleID=369215> Utskrift: 13.11.2003
- Fosna-Folket 2004b: Vind bygger landet, forfatter ikke oppgitt, publisert: 08. juli 2004 kl. 08:37 <http://www.Fosna-Folket.no/lenker/article199696.ece> Utskrift: 13.02.2007.
- Fossåskåret, Erik 1997: Ustrukturerte intervjuer med få informanter gir i seg selv ikke noen kvalitativ undersøkelse s.11-45 i Fossåskåret, Fuglestad og Aase (red.) *Metodisk feltarbeid* Oslo: Universitetsforlaget
- Fuglestad Otto Laurits 1997: Skriveprosessen i kvalitativ forskning s.237-256 i Fossåskåret, Fuglestad og Aase (red.) *Metodisk feltarbeid* Oslo: Universitetsforlaget
- Frønes, Magnar 1999.: Prolog til Åfjord Bondelags 75 års jubileum, s. 14-17 i Helge Bueng & Magnar Frønes *Åfjord bondelag 75 år*. Festskrift 25s. ill., Åfjord: Laget (Åfjord bondelag).
- Gjelseth, Geir 1993: Laks, laks, laks! s.44-47 i Stein Arne Sæther (red.) *Fosen : natur, kultur og mennesker* Trondheim: Adresseavisens forlag
- Hamsun, Knut 1888 [1886]: Paa Tourne, novelle i *Livsfragmenter : ni noveller* samlet, redigert og kommentert av Lars Frode Larsen Oslo: Gyldendal. Dagbladet 4. og 5. juli 1886 nr. 242 og 243
- Hagen, Ingunn 1989: *Medias publikum: frå mottakar til brukar?* Oslo: Ad notam Gyldendal
- Hanna, Susan S., Folke, Carl & Maler, Karl-Göran 1996: *Rights to Nature*. Ecological, economic, cultural and political principles of institutions for the environment. Washington D.C.: Island press
- Heiberg, Eli 1999: *Planlegging i kulturlandskapet : når bruk og vern skal kombineres*, Oslo : Landbruksforl.
- Holt-Jensen, Arild 1999: *Geography : history and concepts : a student's guide*; English adaptation and translation Brian Fullerton. London: Sage Publications

- Holt-Jensen 2006: Vidal de la Blache's regionalgeografiske modell s.134-151 i Stein Ugelvik Larsen (red.) *Teori og metode i geografi* Bergen: Fagbokforl.
- Huxley, Aldous 2000 [1932]: Vidunderlige nye verden / Aldous Huxley ; oversatt av Georg Brochmann 1948 *Brave new world* Oslo : Aschehoug
- Hylland Eriksen, Thomas 1993: *Små steder - store spørsmål : innføring i sosialantropologi* Oslo : Universitetsforl./
- Ibsen Henrik 1991 [1881]: Gjengangere: et familjedrama i tre akter i Henrik Ibsen *Samlede verker* Oslo: Den Norske Bokklubben
- Ingold, Tim 1992: Culture and the perception of the environment i E Croll & D. Parkins (red.) *Bush base: forest farm*, London: Routledge
- Ingold, Tim 2000: *The Perception of the Environment, Essays On Livelihood, Dwelling and Skill* London: Routledge.
- Jackson Peter 2001: Making sense of qualitative data s 215-233 i *Qualitative methodologies for Geographers* red. Melanie Limb og Claire Dwyer. London: Arnold
- Johansen, Ole Jakob 1942: *Trøndelags bygder i tekst og bilder*. Aktietrykkeriet i Trondheim
- Jones, Michael 1993: Landscape as a resource and the problem of landscape values. I Caroline Rusten & Halvor Wøien (red.) *The politics of environmental conservation. Proceedings from a Workshop in Trondheim March 26, 1993*. The University of Trondheim, Centre for Environment and Development (SMU), Rapport no. 6/93 19-33.
- Latour Bruno 1993: *We have never been modern*; oversatt av Catherine Porter. Originalens tittel *Nous n'avons jamais été modernes* New York : Harvester Wheatsheaf
- Latour Bruno 2004: *Politics of nature, how to bring the sciences into democracy* Cambridge, oversatt av Catherine Porter, Mass.: Harvard University Press. Originaltittel: *Politiques de la nature : comment faire entrer les sciences en démocratie* 1999, Paris: Découverte
- Leth-Olsen, Sturla 1993: Ut I naturen s.14-25 i Stein Arne Sæther (red.) *Fosen : natur, kultur og mennesker* Trondheim: Adresseavisens forlag
- Lundberg, Anders 2006: Carl Sauers landskapsteori s.167-182 i Stein Ugelvik Larsen (red.) *Teori og metode i geografi* Bergen: Fagbokforl.
- Macnaghten, Phil & Urry John 1998: *Contested Natures* London: Sage
- Milton, Kay 2002.: *Loving nature, towards an ecology of emotion*. London: Routledge
- Norges naturvernforbund 2004: Det er kraftoverskudd i Norge. Publisert: 06.04.2004 <http://naturvern.imaker.no/cgi-bin/naturvern/imaker?id=23860> Utskrift: 20.01.2007
- Norsk Hydro 2003: Harbaksfjellet vindpark. Rikt illustrert informasjonsfolder 12 sider A4
- NRK 2006: Englar med skit på vengene, sendt første gang 03.10.2006 <http://www1.nrk.no/nett-tv/klipp/193197> Norsk Rikskringkasting
- NVE: 2005: Kraftballansen i Norge mot 2020 - Oppdaterte anslag per juni 2005" Rapport fra Norges Vassdrags- og Energidirektorat. <http://www.nve.no/FileArchive/310/Krafbalansen-mot-2020.pdf>
- NVE: 2006a: Velkommen til "Energistatus 2006". Ukjent publikasjonstidspunkt. http://www.nve.no/modules/module_109/publisher_view_product.asp?iEntityId=10073 Utskrift: 15.01.2007
- NVE: 2006b: Kraftballansen i Norge mot 2020. Introduksjon av rapport med samme navn Ukjent publikasjonstidspunkt. http://www.nve.no/modules/module_109/publisher_view_product.asp?iEntityId=9402 Utskrift: 15.01.2007

- NVE 2007: Vindkraft - Idriftsatte og planlagte anlegg. Ukjent publikasjonstidspunkt.
http://www.nve.no/modules/module_111/netbasNVE.asp?script=8 Utskrift: 16.04.2007
- Olje- og Energidepartementet 2006: "Felles sertifikatordning lar seg ikke gjennomføre – for dyrt for norske forbrukere" Pressemelding Nr.: 26/06 Dato: 27.02.2006
<http://odin.dep.no/oed/norsk/aktuelt/pressesenter/pressem/026021-070203/dok-bu.html> Utskrift 21.01.2007
- Olwig, Kenneth Robert 1993: The "Natural" landscape and agricultural values. Det svenska jordbrukslandspaket inf'r 2000-talet. Bevaras eller forsvinna? (ed. Janken Myrdal & Ulf Sporrang), skrifter om skog og lantbrukshistoria 3, Nordiska Museet, 97-110.
- Olwig, Kenneth R. 1996: Nature – Mapping the ghostly Traces of a concept. I Earle, Mathewson & Kenzer, 1996, *Concepts in Human Geography* s.63-96. Rowman & Litterfield publishers, inc.
- Paulgård, Gry 1997: Feltarbeid i egen kultur – innenfra, utenfra eller begge deler? s.70-93 i Fossåskåret, Fuglestad og Aase (red.) i *Metodisk feltarbeid* Oslo: Universitetsforlaget
- Proctor, James D. 2001: Solid Rock and Shifting sands: The moral paradox of saving a socially constructed nature, s. 225-240 (kap. 12) i *Social nature: theory, practice, and politics* / redigert av Noel Castree and Bruce Braun, Oxford: Blackwell
- Proctor, James D. 1998 The Social Construction of Nature: Relativist Accusations, Pragmatist and Critical Realist Responses, *Annals of the Association of American Geographers*, 88, 352–76. Blackwell Publishing Ltd
- Saltzman, Katarina 1999: Ideas and practice in the care of the landscape. A conflict and its causes s. 663-675 i Gunhild Setten, Terje Semb and Randi Torvik (red.) *Shaping the land : proceedings of the Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape, 18th session in Røros and Trondheim, Norway, September 7th-11th 1998* vol. 4. Arbeider fra Geografisk institutt, Ny serie A, Universitetet i Trondheim
- Searle, John R. 1965: What is a Speech act? s.136-154 i Giglioli, P (red.) *Language and social context*, 1972 Harmondsworth: Penguin
- Schumann Mona 1993: Fosninger ved roret s.108-109 i Stein Arne Sæther (red.) *Fosen : natur, kultur og mennesker* Trondheim: Adresseavisens forlag
- Schøning, Gerhard 1910 [1778]: *Reise som giennem en deel af Norge i de aar 1773, 1774, 1775 paa Hans Majestet Kongens bekostning er gjort og beskrevet / af Gerhard Schøning ; udgivet af Det Kgl. norske Videnskabers Selskab i Trondhjem i anledning af dets 150-Aars Jubilæum Trondhjem: Selskabet. 1. utgivelse [1778] Kiøbenhavn: Gyldendal*
- Setten, Gunhild 2002: Bonden og landskapet. Historier om natursyn, praksis og moral i det jærskelandskapet. Dr. polit.-avhandling NTNU Trondheim
- Smith Susan 2001: Doing quantitative research: from interpretation to action s.23-40 i Melanie Limb og Claire Dwyer (red.) *Qualitative methodologies for Geographers*. London: Arnold
- SSB 1960: Tabell 7. Hjemmehørende folkemengde 1. desember 1950 og 1. januar 1959 i de enkelte herreder og byer. Statistisk årbok for Norge. 79. årgang, Statistisk sentralbyrå.
- SSB 2005: Folkemengd og areal, etter kommune Statistisk årbok 2005 Statistisk sentralbyrå.
<http://www.ssb.no/aarbok/2005/tab/tab-054.html> Utskrift 20.01.2007
- SSB 2006a: "Produksjon og forbruk av elektrisk kraft" i Statistisk månedshefte
<http://www.ssb.no/maanedshefte/sm10321n.shtml> Utskrift 20.01.2007
- SSB 2006b: "Energiregnskap og energibalanse 2004 og 2005" tabell 15.
<http://www.ssb.no/emner/01/03/10/energiregn/> Utskrift 20.01.2007
- Statkraft Grøner as 2003: Harbaksfjellet vindpark. Åfjord. Konesjonssøknad og konsekvensutredning. Norsk Hydro Energi
- Statkraft 2006: Status for drift og forskning i Smøla vindpark, publisert 05.10.2006
http://www.statkraft.no/pub/vindkraft/reportasjer/Status_for_drift_og_forskning_i_Sm_la_vindpark.asp

Utskift 16.01.2007

Statsministerens kontor 2005: Politisk plattform for en flertallsregjering (Soria Moria –erklæringen) publisert 20.12.2005 http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/dok/rapporter_planer/Rapporter/2005/Soria-Moria-erklaringen.html?id=438515 Utskrift 16.01.2007

Stortingsmelding no. 29. (1998-1999): Om energipolitikken Godkjent i statsråd 19.03.1999 <http://www.regjeringen.no/nb/dep/oed/dok/regpubl/stmeld/19981999/Stmeld-nr-29-1998-99-.html?id=192287>

Svarstad Hanne 1998: Ressurser i Sør og interesser i Nord side 148-173 i *Samfunnsperspektiver på miljø og utvikling* / Tor A. Benjaminsen og Hanne Svarstad (red.) (2. utgave 2002) Oslo: Universitetsforl.

Sæther, Stein Arne 1993: De som lever av jorda og kua s.66-71 i Stein Arne Sæther (red.) *Fosen : natur, kultur og mennesker* Trondheim: Adresseavisens forlag

Teknisk Ukeblad 2007: Feil om fugledød og vindkraft Publisert: 16.01.2007 <http://www.tu.no/natur/article67098.ece> Utskrift 20.01.2007

Thompson, Paul B. 1994: *The spirit of the soil: agriculture and environmental ethics*. London New York: Routledge

Vale, Hilde 2006: Ekspropriasjon - kort innføring Publisert: 10.10.2002 <http://www.jusstorget.no/article.asp?Key=2&FagKey=26> Utskrift: 10.05.2006

Valentine, Gill 1997: Tell me about ... using interviews as a research methodology, s.110-126 i *Methods in Human geography* Red.: Robin Flowerdew og David Martin. London: Longman

Venæs, Ingolv 1957: Stoksund, s.817-864 i H. M. Fiskaa & H. Falck Myckland (red.) *Norges bebyggelse*, Herredsbindet for Sør-Trøndelag, nordre del. Oslo: Norsk faglitteratur

Whatmore, Sarah 2002: *Hybrid geographies: Natures, cultures, spaces*, London: Sage

Wikipedia 2007a: Windmühle. Geschichte <http://de.wikipedia.org/wiki/Windm%C3%BChle#Geschichte> Utskrift 16.04.2007

Wikipedia 2007b: Vindmølle <http://no.wikipedia.org/wiki/Vindm%C3%B8lle> Utskrift: 16.04.2007

Wikipedia 2007c: Bjørnør <http://no.wikipedia.org/wiki/Bj%C3%B8rn%C3%B8r> Utskrift 11.05.2007)

Wikipedia 2007d: Extrapolering. revdert 19.03.2007. <http://sv.wikipedia.org/wiki/Extrapolering> Utskrift: 11.05.2007

Åfjord Kommune 2006a: Historie og befolkning. Åfjord kommune <http://fosen.net/?pageid=500000130> Utskrift: 13.09.2006

Åfjord Kommune 2006b: Hilsen fra Ordfører ”Kom til Åfjord da vel” <http://fosen.net/?pageid=500000133> Utskrift 13.09.2006

Åfjord Kommune 2004: Biologisk mangfold i Åfjord <http://afjord.kommune.no/Default.aspx?pageid=500000015&pubid=500004262> Utskrift: 20.02.2004

Åfjord Kommune 2003a: Harbakfjellet vindpark – konsekvenser og utbyggingsavtale. Brev til utbygger Hydro Energi datert 03.06.2003)

Åfjord Kommune 2003b: Historie og befolkning. Åfjord kommune <http://www.afjord.kommune.no/?itemid=500000130> Utskrift 18.11.2003

Åfjord Kommune 2002: Melding om vindkraftverk på Harbakfjellet – Uttalelse Innstilling til, og vedtak i formannskapssak 0034/02, møtedato 14.08.2002.

Åfjord Næringsforening 2003: Uttalelse angående utbygging av vindmøllepark på Harbaksfjellet i Åfjord kommune, brev til NVE 14.10.2003

Aase, Tor Halfdan 1997: Tolkning av kategorier. Observasjon, begrep og kategori s. 143-166 i Fossåskåret, Fuglestad og Aase (red.) *Metodisk feltarbeid* Oslo: Universitetsforlaget

Aasetre, Jørund 1999: Moderne naturforvaltning: mellom rasjonalitet og dyrking av urørt natur Arbeider fra Geografisk institutt, Universitetet i Trondheim, Ny serie A, Rapporter og presentasjoner No. 24 Trondheim : Geografisk institutt, Universitetet i Trondheim

VEDLEGG I

Intervjuguide til Vindmøllene på Harbakkfjellet

A) Kaffe ... og kaker? Uformelt personlig møte litt om oss selv og livet.
Mo i Rana, vokst opp med jakt, fiske friluftsliv,
Natur bruk / forvaltning

B) Kort om hovedfagsoppgaven Tema: Stedstilhørighet og Landskapssyn
Metode: Intervjuer, opptak og dokumentanalyse
Ferdig: Innen første halvdel av 2005.

Informasjon: Spør og snakker om mer enn det er mulig å bruke. Du har full kontroll.
Følsom informasjon skal ikke komme med i oppgaven, men vil være
nyttig for analysen selv om den ikke beskrives. Alternativet er å
anonymisere informasjonen om det er mulig og ønskelig.

*Vi avklarer undervegs under intervjuet og / eller ved gjennomlesning
av reinskrevet om noe / hva som / alt må behandles konfidensielt.*

C) Mer eller mindre formelt intervju: Både spørsmål og svar skal lede samtalen.
Åpne problemstillinger for at informanten
og stedege kategorier skal tre frem.

Personalia

Navn

Adresse

Telefon

Alder

Sivil status

Barn

Personlig bakgrunn

Føde og oppvekst sted

Utdannelse

Yrkeserfaring

Fritidsinteresser

Frivillig arbeid i lag / forening

Politisk engasjement

Spesiell personlig posisjon i Åfjord/lokalmiljøet?

Bostedets egenskaper

Hvordan vil du beskrive stedet hvor du er bosatt?

Plassering i landet (kyst fjord dal fjell)

Innbyggere antall alderssammensetning.

Næringssammensetning.

Historiske tråder.

Lokalpolitiske detaljer

Hvordan er det å bo her, Hva preger hverdagen her?

Natur og landskap

Er det bestemte steder du er spesielt glad i, bruker mye, eller har et nært forhold til?

Hva slags forhold har du til terrenget på / rundt Harbakkfjellet?

Har du gått på fottur oppe på Harbakkplatået? Når sist? Hvilket ærend?

Hvor ofte er du i nærheten av Harbakk? Hva gjør du der?

Hvordan vil du beskrive landskapet som vindmøllene skal bygges i?

Kjenner du andre som har et personlig forhold til Harbakkfjellet? (kulisse / scene / "hjem")

Kjenner du spesielle historier knyttet til fjellet? Personlige opplevelser assosiasjoner?

Er Harbakkfjellets Historikk viktig for deg? Beskriv hvordan.

Hva betyr omgivelsene for folk som bor i Åfjorden:

Mye forskjellig, personlige preferanser, det samme for alle? Beskrive?

Hva mener du om at natur og landskap har en verdi i seg selv, uten at mennesker opplever eller utnytter den/det?

Er natur en ressurs som må brukes for å gi deg glede og naturen verdi?

Har uberørt natur en spesiell verdi? Kan du i så fall beskrive hvorfor?

Finnes uberørt natur?

Hva kjennetegner i så fall uberørt natur, det du mener kan kalles uberørt natur?

Hvilken verdi har uberørt natur / landskap uten tyngre tekniske inngrep for deg?

Personlig synspunkt

Når fikk du høre om planene for første gang?

Hva var din umiddelbare reaksjon, dine første tanker?

Hva slags informasjon har du fått (oppfordret/etter å ha bedt om det) om planene?

Er du tilfreds med kunnskapen om vindmøllene/de konkrete planene?

Synes du at du vet nok?

Har du en fast overbevisning om prosjektet, når gjorde du deg opp en slik mening?

Ser du behov for, eller verdien av ny informasjon og nye perspektiver på saken?
Hva skal til for at du endrer mening?

Stedstilhørighet: Åfjord-Fosen-Norge. Perspektiver t/r det lokale og globale.

For din egen del: hvor viktig er tilhørighet til omgivelsene, tilknytningen til natur og landskap, i forhold til det sosiale nettverket, slekt og historisk tilhørighet?

Er det mulig, kan/vil du skille slike tilhørighetstyper fra hverandre?

Opplever du mange eksempler på skjebnefellesskap, at alle er avhengige av hverandre og deler ansvar for hverandre?

Hvordan mener du at bosted har betydning for Vindmølleplanene?

Kan du beskrive hvordan boplassen din har betydning for hvordan du ser på saken?

Er det viktig å bo her for å kunne gjøre seg opp en kvalifisert mening eller være berettiget et standpunkt i saken?

Hva må du vite for å gjøre deg opp en mening?

Bør slike saker i sin helhet avgjøres av lokalbefolkningen (representert av kommunestyret)?

Hvordan mener du at utenforstående oppfatter debatten og måten planene skrider frem på?

Er det grunn til å ta hensyn til utenforståendes meninger? Av hvilke grunner skal utenforståendes meninger tas hensyn til?

Er det greit at fagfolk / byråkrater i NVE tar den endelige helhetlige beslutningen?

Har du mer tillit til slike tekniske / økonomiske eksperter i NVE, enn tilsvarende fagfolk i Fylkesmannens miljøvernnavdeling? Hvorfor?

Er naboene på andre siden av fjellet like meningsberettiget? (Avhengig av om de berøres av utsikten, eller om vindmøllene på Bessaker må skrinlegges?)

Hvor mye og på hvilken måte synes du at folk som ikke bor i nærheten (eller har sin bakgrunn herfra) skal kunne påvirke utfallet i en slik sak?

I hvilke sammenhenger er det *bra for natur og miljø* at det finnes overordnede beslutningsorgan som tar avgjørelser? Hvordan, på hvilken måte. Har du opplevd eksempler?

Motsatt: I hvilke sammenhenger er det *ikke bra* for natur og miljø at det finnes overordnede beslutningsorgan som tar avgjørelser? Hvordan, på hvilken måte. Har du opplevd eksempler?

I hvilke sammenhenger er det *bra for stedets befolkning* at det finnes overordnede beslutningsorgan som tar avgjørelser? Har du opplevd eksempler?

Motsatt: I hvilke sammenhenger er det *ikke bra* for stedets befolkning at det finnes overordnede beslutningsorgan som tar avgjørelser? Har du opplevd eksempler?

Hva er ditt inntrykk av hvor sterkt hensynet til verden som helhet står blant befolkningen der du bor? Er verdens energiproblematikk viktig for folk i hverdagen? I denne saken?

Kan du gi eksempler på saker der globale perspektiver er/har vært vel så viktig som lokale ønsker og behov?

Har du eksempler på beskrivelser av og påstander om Harbakkfjellet som er feil, eller som du er sterkt uenig i?

Hvordan tror du at du naboer/slekt/venner ville reagert om du hadde slike synspunkter, *(tok feil, var helt uenig)*?

Hvordan tror du at du ville reagert om naboer/slekt/venner hadde slike synspunkter, *(tok feil, var helt uenig)*?

Behandler du personer som ikke har samme synspunkt som deg annerledes enn de som er enige?

Demokrati og medvirkning

Er reguleringsplaner unødvendig byråkrati?

Hvordan vil du beskrive de praktiske og faktiske følgene av offentlig ettersyn / høring / detaljerte plankart med bestemmelser og/eller klagerett?

Har det noe å si at det er et stort multinasjonalt selskap som planlegger vindmøllene?

Har du tillit Hydro? Oppfatter du Hydro slik at selskapet har et selvstendig ønske om å gi lokalsamfunnet noe tilbake for vindmølleparken? Eller må det forhandlinger til?

Føler du deg oppfordrer deg til å si din mening i denne saken -av Hydro / kommunen / lokalsamfunnet?

Opplever du stor mottagelighet for dine synspunkter? Også når du ikke er helt enig, har uvanlige synspunkt?

Kjenner du mange politikere? Har du gode kontakter og kan fortelle dem hva du mener? Lytter de til deg?

Hvordan tror du reaksjonen (blant naboer og venner) ville vært om du sa du var for / mot utbyggingsplanene? Har en slik forventet reaksjon noe å si for hva du mener og gir uttrykk for?

Hvordan påvirkes du av det? Modererer du dine synspunkter utad og holder fast ved dine mindre aksepterte synspunkter for deg selv?

Hvordan tror du at du ville ha beskrevet Harbakksfjellet dersom inngrepet/planene om kommunen ikke hadde innført eiendomsskatt, fikk økonomisk kompensasjon og grunneierne fikk småtterier i festeavgift?

Hvordan tror du at du ville beskrevet planene dersom Fosen var en stor kommune som tjente godt på utbyggingen og en stor festeavgift gikk til grunneiere som ikke bodde i nærheten?

Hvis du måtte velge: Foretrekker Harbakk eller Bessakerfjellet, og hvorfor det?

Erfaringer med engasjement praktisk miljøvernarbeid

Vil du si at du har du et spesielt, eller et klart indirekte miljøvernengasjement?

Hvilke sakstyper er viktige natur- og miljøvernsaker?

Hva slags praktisk arbeid har du gjort? Eksempler.

Kan du beskrive din egen begrunnelse for engasjementet (lokal/global/humanistisk/dypøkologisk)?

Stedets rolle i konflikt/debatt.

Hvordan bruker du sted som argument for din sak?

Hvordan bruker andre lokalmiljøet som argument for sin sak? Eksempler du kan huske.

Hvilke reaksjoner på har du opplevd på dine synspunkt?

(åpne/skjulte trusler, ubehagelige kommentarer/sanksjoner/fortielse/usynliggjøring, åpen/skjult ros)

Har du flere eksempler.

Bekjentes erfaringer?

Opplevd endring, eller kvalitativ betydning for livskvalitet og videre engasjement

Opplever du at konflikt og maktkamp foregår innad/internt i lokalbefolkningen? Gis det samtidig inntrykk av konfliktfri og samlet enighet utad?

Har du inntrykk av at folk i kommunen sanksjonerer meningsmotstandere? På hvilke måter?

Hva tenker du er begrunnelse, beveggrunn eller årsak til slike meingssanksjoner?

Hvordan virker slike sanksjoner på ditt eller andres engasjement i ulike spørsmål?

Hvordan føles /opplever du at den lokale dagsorden og tilværelsen påvirker deg (belastning/berikelse) privat og i politiske spørsmål?

Hvordan vil du beskriv medias rolle. Spesielle artikler eller innlegg du vil trekke frem som viktige, typiske?

Er det eksempler på hvordan journalisten framstiller saken, eller et uttrykk for andre(s) virkelighetsforståelse?

Hva er ditt inntrykk av hvordan media påvirker debatten. Hva overdrives, forenkles, ignoreres?

Hvordan vil du forklare at meningsmålingen på hjemmesiden til Fosnafolket ga omtrent 50/50 for og imot vindmølleplanene på Harbakksfjellet?

Oppsummering: Noe du føler du ikke har fått sagt?

Fornøyd? Har intervjuet vært bra eller dårlig?

Vil du lese reinskrevet intervju, korrigere/utdype informasjonen?

Nytt møte? Tid og sted:

Kopi av det endelige resultatet sendes:

INTERVJUER OG SAMTALER

Se figur 4. (s.33) for oversikt over hovedinformanter og takksigelser (kap. 7 s. 113) for liste over kortere og tilfeldige samtaler.

AVISARTIKLER

Redaksjonelle artikler med tittel, forfatter og sortert i publikasjonsrekkefølge, med internettadresse og utskriftsdato.

* artikler som avsluttes med "Les mer i papirutgaven"

(*) artikler der teksten fra papirutgaven, men ikke selve avisa, har vært tilgjengelig.

(#) artikler trykket kun i papirutgaven. Selve avisa har ikke vært tilgjengelig og dato henviser til journalistens ferdigstilling. Publisert en nære påfølgende dag.

Fosna-Folket:

Ønsker vindmøller på Harbak, Torfinn Hansen 13.08.2002

<http://www.fosna-folket.no/aktuelt/article200955.ece> - 13.11.2003

Skeptisk til vindpark, Kim Roger Asphaug 15.08.2002

<http://www.fosna-folket.no/aktuelt/article200951.ece> - 13.11.2003

Positive til Harbak 22.08.2002, Kim Roger Asphaug

<http://www.fosna-folket.no/aktuelt/article200936.ece> - 13.11.2003

(#) **Vindkraft nok for hele Fosen**, Torfinn Hansen 21.05.2003

Vindkraft i sikte, Torfinn Hansen 22.05.2003

<http://www.fosna-folket.no/lenker/article200385.ece> - 13.11.2003

* **Innfører eiendomsskatt**, Torfinn Hansen 05.08.2003

<http://www.fosna-folket.no/lenker/article200185.ece> - 13.11.2003

(*) **Sikret vindkraft-penger**, Torfinn Hansen 26.08.2003

<http://www.fosna-folket.no/lenker/article200204.ece> - 13.11.2003

(#) **Ønsker Hydro velkommen**, Torfinn Hansen 05.09.2003

(*) **Ja og nei til vindparker**, Torfinn Hansen 03.10.2003

<http://www.fosna-folket.no/lenker/article200147.ece> - 13.11.2003

(*) **Stormkast rundt vindmøller**, Torfinn Hansen 15.10.2003

<http://www.fosna-folket.no/lenker/article200132.ece> - 13.11.2003

(*) **Næringsliv for vindpark**, Torfinn Hansen 24.10.2003

<http://www.fosna-folket.no/lenker/article200124.ece> - 13.11.2003

* **Skjær i sjøen for vindmølleparker**, Terje Dybvik 11.11.2003,

<http://www.fosna-folket.no/lenker/article200094.ece> - 13.11.2003

(#) **Venter i Spenning**, Torfinn Hansen 14.01.2004

* **Vind bygger landet**, forfatter ikke tilgjengelig i nettutgaven, 08.07.2004

<http://www.fosna-folket.no/lenker/article199696.ece> - 13.02.2007

Adresseavisen

Midt-Norge i vinden, Arne Sellæg 03.07.2003

<http://www.adressa.no/okonomi/article.jhtml?articleID=498260> - 15.07.2004

Fosen kan få flere vindmølleparker, Arne Sellæg 12.07.2004

<http://www.adressa.no/nyheter/okonomi/article12697.ece> - 15.07.2004

Frykter vindmøller skremmer turistene, Skjalg Fremo. 29.03.2004

Damer i vinden, av Arne Sellæg 28.06.2006

LESERBREV OG LIGNENDE

Fosna-Folket

Arrogant innstilling om vindkraftverk i Stoksund av Arne W. Sydskjør 13.08.2002

Reguleringsplan for Hosnavika av Marianne Hosen 20.08.2002

<http://www.fosna-folket.no/Forum/article.jhtml?articleID=373383> 08.03.2003

Fortid, nåtid, framtid av Oddbjørn Rømme 13.08.2002

Teksten ikke trykt som leserbrev, men gjengitt som på redaksjonell plass som et "personlig notat" fra ordføreren i Åfjord i forbindelse med nyhetsoppslag.

Hydro energi søker konsesjon for en vindmøllepark med 33 møller på Harbaksfjellet i Åfjord. Medfører anlegg av denne størrelsesorden for store inngrep i naturen? Internettavstemning 26.05.2003

<http://www.fosna-folket.no/template/elements/showPoll.jhtml?pollId=3300> - 02.12.2003

Adresseavisen

Er det byråkratene eller politikerne som bestemmer? av Helge Bueng 07.10.2003

SAKSPAPIRER

Åfjord kommune

Sak 0034/02 Formannskapet, møtedato: 14.08.2002

Melding om vindkraftverk på Harbaksfjellet – uttalelse

Brev til NVE 15.08.2002

Melding om vindkraftverk på Harbaksfjellet - uttalelse

Brev til Hydro produksjon AS 03.06.2003

Harbaksfjellet vindpark – konsekvenser og utbyggingstillatelse

Sak 0040/03 Kommunestyret, møtedato: 03.09.2003

Harbaksfjellet vindpark – uttalelse til konsesjonssøknad og behandling av reguleringsplikten

Sak 0041/03 Kommunestyret, møtedato: 03.09.2003

Vindkraftverk på Harbaksfjellet

– prinsippavtale mellom Åfjord kommune og Hydro produksjon AS

Sak 0042/03 Kommunestyret, møtedato: 03.09.2003

Eiendomsskatt i Åfjord kommune

Brev til Hydro produksjon AS 04.09.2003

Melding om politisk vedtak – Harbaksfjellet vindpark
– uttalelse til konsesjonssøknad og behandling av reguleringsplikten

Brev til Hydro energi 04.09.2003

Melding om politisk vedtak – vindkraftverk på Harbaksfjellet
– prinsippavtale mellom Åfjord kommune og Hydro produksjon AS

Brev til NVE 10.10.2003

Harbaksfjellet – konsesjonssøknad vindpark

Sak 0052/03 Formannskapet, møtedato: 26.11.2003

Avtale mellom Åfjord kommune og Hydro produksjon AS

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag

Brev til NVE 15.09.2003

Uttalelse til konsesjonssøknad og konsekvensutredning
– Harbaksfjellet vindpark med tilhørende nettilknytning – Norsk Hydro energi

Brev til NVE 15.09.2003

Bessaker vindpark i Roan – høring av konsesjonssøknad og konsekvensutredning

Åfjord Næringsforening

Brev til NVE 14.10.2003

Uttalelse angående utbygging av vindmøllepark på Harbaksfjellet i Åfjord kommune

Utbygger

Brev til Åfjord kommune 07.04.2003

Harbaksfjellet vindpark – støtte til Åfjord kommune

Harbaksfjellet vindpark. Norsk Hydro mai 2003

Rikt illustrert informasjonsfolder i farger, 12 sider A4

Harbaksfjellet vindpark. Åfjord. Konsesjonssøknad og konsekvensutredning 2003.

Utarbeidet av Statkraft Grøner as for Norsk Hydro Energi

BAKGRUNNSINFORMASJON OM ÅFJORD

Fiskaa H. M. & Falck Myckland H. (red.) 1957 *Norges bebyggelse*, Oslo: Norsk faglitteratur

Helge Bueng & Magnar Frønes *Åfjord bondelag 75 år*. Festskrift 25s. ill., Åfjord: Laget (Åfjord bondelag).

Johansen, Ole Jakob 1942 *Trøndelags bygder i tekst og bilder*. Aktietrykkeriet i Trondheim

Schøning, Gerhard 1910 *Reise som giennem en deel af Norge i de aar 1773, 1774, 1775 paa Hans Majestæt Kongens bekostning er gjort og beskrevet / af Gerhard Schøning* ; udgivet af Det Kgl. norske Videnskabers Selskab i Trondhjem i anledning af dets 150-Aars Jubilæum Trondhjem: Selskabet. 1. utgivelse [1778] København: Gyldendal

Statkraft Grøner as 2003, Harbaksfjellet vindpark. Åfjord. Konsesjonssøknad og konsekvensutredning. Norsk Hydro Energi

Sæther, Stein Arne et. al 1993 *Fosen : natur, kultur og mennesker* Trondheim: Adresseavisens forlag

Vedlegg III

Informasjonsbrev til potensielle informanter

Gaute Dahl
Nygata 50
8618 ANDFISKÅ
Mobil: 95 90 72 89
gauteda@frisurf.no

Studieadresse: Innherredsveien 63
7043 Trondheim
Telefon: 73 52 35 72

Hei

Takk for hyggelig telefonsamtale i går kveld. Her kommer som avtalt litt informasjon om hovedfagsprosjektet om vindmølleparken i Åfjord.

Håpet er at du kan tenke deg å delta som informant, noe som i praksis innebærer et intervju hvor og når det måtte passe deg i perioden 2. til 11. mai.

Hvis du synes det er greit at jeg tar lydopptak av samtalen, er en prat på kontoret, eller over kjøkkenbordet en god løsning. Alternativt, eller som supplement, kan samtalene skje ute i nærmiljøet, på en tur i bygda, langs stranda eller til fjells. Du må ikke vær redd for å spørre om det er noe du lurer på før du vil bestemme deg for å delta.

Du velger selv om du tar kontakt med meg når du har lest prosjektsammendraget, eller om du vil vente til jeg tar kontakt med deg.

MVH

Gaute Dahl, 95907289

Hovedfagsstudent i samfunnsgeografi ved NTNU

Prosjektsammendrag

Målet er å undersøke hvordan stedsidentitet, natur- og landskapssyn kommer til uttrykk, skapes og eventuelt endres i en miljøvernrelatert arealbruksdebatt, nærmere bestemt i planleggingen av vindmølleparken på Harbakkfjellet.

Opgaven dokumenterer og drøfter hvordan stedsidentitet og -tilhørighet, natursyn og landskapsforståelse framtrer i en konkret beslutningsprosess.

Derigjennom forsøker den å sin noe om hvordan beslutningsprosess, forståelse av demokrati, identitet og natursyn virker inn på hverandre.

Metodene som skal brukes for å nå disse målene er en kombinasjon av dokumentstudier, formelle dybdeintervjuer og mer uformelle samtaler med personer i kommunen/området. Informantene vil ha full kontroll over sitt materiale og behøver ikke å være redd for offentliggjøring av sensitiv informasjon. Dersom slik sensitiv informasjon er spesielt viktig og lar seg anonymisere, kan det være aktuelt at den gjengis med anonym kilde, men også da bare med informantens samtykke.